

CUVÂNT ÎNAINTE

În ziua de 7 iunie 2018, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a organizat, la Cercul Militar Național, masa rotundă cu tema: „Pacea de la București (24 aprilie / 7 mai 1918) și reintrarea României în război”. Activitatea s-a desfășurat ca parte a Programului național al manifestărilor dedicate comemorării Centenarului Primului Război Mondial.

Manifestarea științifică a fost prilejuită de împlinirea a 100 de ani de la semnarea păcii de la București, eveniment care a marcat un moment de turnură în ansamblul participării României la Primul Război Mondial. Agenda dezbaterilor a inclus comunicări susținute de istorici militari, specialiști și reprezentanți ai instituțiilor de profil din țară și străinătate, fiecare aducându-și o contribuție valoroasă la descifrarea și înțelegerea unui capitol important și, deopotrivă, dramatic al istoriei noastre. Intenția organizatorilor a fost de a include comunicările și lucrările prezentate ca parte a unui volum colectiv. Din rațiuni independente de voința noastră, realizarea acestui obiectiv nu a fost posibilă.

Prin apariția acestui număr al Revistei de Istorie Militară, dorim să aducem sub lumina tiparului câteva dintre contribuțiile susținute în cadrul mesei rotunde și transmise de către autorii acestora pentru publicare. La împlinirea a 100 de ani de la semnarea păcii de la București, un număr al Revistei de Istorie Militară dedicat acestui subiect este binevenit și, deopotrivă, necesar în câmpul cercetării științifice.

Ce a însemnat Pacea de la București? Care a fost atitudinea aliaților? Cum s-a reflectat impactul revoluției bolșevice asupra evenimentelor din România? Care au fost acțiunile întreprinse de Marele Stat Major pentru a menține capacitatea de luptă a armatei române? Cum a evoluat ideea unirii Basarabiei și cum a fost interpretată aceasta în istoriografia rusă? Cum a influențat chestiunea dobrogeană dinamica negocierilor de pace și care a fost reacția Puterilor Centrale față de Pacea de la București? Acestea au fost doar câteva dintre întrebările ridicate în cursul dezbaterilor și care au permis afirmarea unor interpretări și puncte de vedere inedite și, deopotrivă, valoroase pentru cercetarea istoriografică dedicată acestui subiect.

Începând cu sfârșitul anului 1917, situația militar-strategică a României a atins un punct critic. Declanșarea revoluției bolșevice, decretul asupra păcii prezentat de Lenin și ieșirea Rusiei din război au avut efecte imediate ducând la prăbușirea rapidă a frontului estic/rusesc, care includea, pe componenta sa sudică, frontul românesc. Defectarea aliatului rus a însemnat izolarea de aliații occidentali, România fiind obligată să se confrunte cu două amenințări suprapuse: haosul revoluției bolșevice și presiunile militare exercitate de forțele combinate germano-austro-ungare. Opțiunile României la acel ceas de cumpănă erau aproape inexistente în lipsa unui ajutor practic din partea aliaților care încercau, însă, cu disperare să mențină frontul românesc activ. Primul-ministru Ion I. C. Brătianu, personalitatea dominantă a anilor de război, a trebuit să consimtă la negocieri cu inamicul ca singura soluție pentru supraviețuirea statală, dar a refuzat să lege numele guvernului său de un tratat care se anunța, în mod evident, cu efecte deosebit de aspre și cu totul defavorabile țării. Guvernațiile Averescu și Marghiloman, care au urmat demisiei guvernului Brătianu, au avut sarcina de a negocia cu Puterile Centrale și de a găsi soluții care să permită României supraviețuirea într-un context geopolitic și militar dintre cele mai complicate.

Odată cu semnarea păcii de la București, războiul României a luat sfârșit. Pacea de la București a impus țării noastre condiții dintre cele mai dure care au inclus cedări teritoriale, rectificări de frontieră, măsuri obligatorii de demobilizare a armatei, instituirea unui monopol al Puterilor Centrale asupra unor sectoare întregi economice pentru a aminti doar câteva dintre ele. Acceptarea termenilor tratatului de pace nu a însemnat, însă, o capitulare, chiar dacă acesta era sensul în termeni militari, factorii de decizie politici și militari continuând să ia în considerare și să se pregătească pentru eventualitatea în care forțele aliate vor reuși să modifice balanța militară care să asigure României condițiile pentru reluarea luptelor și eliberarea teritoriului național. Aceasta s-a întâmplat în ziua de 28 octombrie / 9 noiembrie 1918, în contextul avansării trupelor aliate spre Dunăre, când, prin decizia Regelui Ferdinand, armata română a reintrat în război.

În toată această vâltoare militar-strategică, unirea Basarabiei a constituit un moment de referință, un prim pas către desăvârșirea proiectului național care se va concretiza la sfârșitul anului 1918. Actul unirii Basarabiei a fost primit cu mare emoție de întreaga populație românească. Despre acest moment, regele Ferdinand scria reprezentanților basarabeni: „Cu adâncă emoțiune și cu inima plină de bucurie am primit știrea despre importantul act ce s-a săvârșit la Chișinău... Un vis frumos s-a împlinit. Din suflet mulțumesc bunului Dumnezeu că mi-a dat, în zile de restriște, ca o dulce mângâiere, să văd după 100 de ani pe frații basarabeni revenind la Patria Mamă”.

Problematica basarabeană a fost analizată pe larg în cadrul lucrărilor conferinței, istorici și specialiști militari din Republica Moldova oferind interpretări și informații mai puțin cunoscute legate de contextualizarea dosarului unirii Basarabiei și rolul păcii de la București.

Contribuțiile prezentate de participanții la masa rotundă vin să confirme complexitatea dosarului Păcii de la București, dar și semnificația acestuia din perspectiva învățămintelor care pot fi desprinse și care rămân valide și pentru vremurile de astăzi. Alianța cu puterile occidentale nu a fost o opțiune de conjunctură, ci o acțiune care a definit întreg programul de gândire politic și diplomatic al Bucureștilor. A fost expresia convingerii împărtășită de clasa politică, în marea ei majoritate, că legătura cu occidentul este ceea ce ne definește ca națiune și ne garantează recunoașterea intereselor, idealurilor și aspirațiilor naționale. Ieșirea din război și semnarea păcii separate au fost impuse de contextul cu totul nefavorabil din primăvara anului 1918 care a dus la izolarea față de aliații occidentali. Firește, au fost numeroși alți factori care au contribuit la drama din mai 1918, dar aceștia puteau fi gestionați dacă ar fi existat condițiile pentru menținerea legăturii directe cu statele aliate. În lipsa acestei legături, România nu dispunea de potențial suficient și capacitate militară necesară pentru a continua singură războiul. De ce armata română s-a aflat în această situație? La această întrebare nu se poate răspunde fără a face referire la responsabilitatea factorilor de decizie politici și guvernamentali care au ignorat sau neglijat, în mod constant, nevoile de înarmare și pregătire a trupelor și au pus întreaga armată în situația de a intra cvasinepregătită într-un război de o asemenea anvergură.

Lecția păcii de la București este cât se poate de clară și actuală. Într-o confruntare hegemonică de mari dimensiuni, România nu are altă soluție decât construirea unui aparat militar puternic și eficient ca parte integrantă a unui sistem de alianțe credibil bazat pe principii și valori comune. În caz contrar, soarta României impusă prin pacea de la București nu mai poate fi tratată doar ca un accident istoric nefericit.

Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU

Directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

UN STUDIU DOCUMENTAR ANONIM DESPRE EXPLOATAREA ECONOMICĂ A TERITORIULUI ROMÂNIEI OCUPAT DE PUTERILE CENTRALE

ALEXANDRU MADGEARU *

Abstract

The study written two weeks after the Peace Treaty of Bucharest by an anonymous Romanian (perhaps an intelligence officer with the possible cooperation of a bank official) was offered to the French Legation in Jassy in order to present the available data on the systematic economic exploitation introduced by the Central Powers armies, especially by the Germans, in the occupied territory of Romania. These data concern the agriculture, the industry, the raw materials, the finances. Particularly interesting are the examples of corruption which added another burden on the inhabitants of the cities and villages. The study was useful for the French diplomacy and army.

Keywords: *Romania, Germany, Central Powers, economic exploitation*

În cursul documentării pentru elaborarea volumului dedicat României în Marele Război, Anul 1918, am depistat un raport care face parte din consistenta serie a celor trimise de Ministrul Franței la Iași, contele de Saint-Aulaire, ministrului de externe Stephen Pichon. Este datat 22 mai 1918 (stil nou). Ministrul francez preciza că textul, foarte serios și precis, este de cea mai mare credibilitate, fiind util și pentru propaganda franceză. De aceea a fost trimis sub forma unui raport, la fel ca textele semnate de însuși Saint-Aulaire. El

este intitulat „Exploitation économique de la Roumanie par les Allemands”¹. Deși nu este semnat, am certitudinea că autorul nu este un membru al Legației Franței, ci un român, deoarece există un pasaj în care se scrie la persoana întâi plural despre ceea ce se exploata: „notre bétail, nos forêts, nos pétroles, nos vins et nos fruits”. Având în vedere diversitatea și precizia informațiilor, sunt de părere că autorul era un ofițer din Biroul 2 Informații al Marelui Stat Major, care a considerat util ca aliații francezi să obțină aceste date. Este

* Cercetător științific gr. I, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

posibilă și colaborarea unui funcționar al Băncii Naționale, deoarece se face referire la unele date de natură bancară.

Studiul a fost expediat la două săptămâni după semnarea Tratatului de la București, și a fost înregistrat la Ministerul Afacerilor Străine de la Paris în 19 iunie. Transmiterea sa prin curier prin Rusia a durat deci trei săptămâni. Se poate presupune că raportul a fost adus de acei ofițeri francezi care, conform altui document², au plecat de la Iași cu un amplu studiu despre situația din România, adresat Biroului 2 al Marului Stat Major.

Autorul precizează de la bun început că a fost imposibilă obținerea de date complete despre jaful organizat în mod metodic de administrația germană în teritoriul ocupat. El face distincția între excesele obișnuite din timpul conflictului, când „se dezlănțuie bestia umană”, în care bulgarii s-au remarcat prin atrocități, și regimul de ordine instalat de forțele germane care în această privință i-au dat la o parte pe aliații lor.

Documentarul tratează mai multe subiecte de natură economică, dar și referitoare la condițiile de viață ale populației din mediul urban și mediul rural. În privința exploatarea economice, se arată că s-a procedat imediat la inventarierea tuturor resurselor și bunurilor agricole și industriale. Populației i s-a lăsat doar strictul necesar pentru alimentație, restul fiind scos din țară de către ocupanți, fie prin confiscare, fie prin rechiziționare la prețuri derizorii. În plus, s-au confiscat de la persoane fizice diverse materiale care serveau la economia de război, precum cupru, diverse articole de îmbrăcăminte, lenjerie de pat, iar casele celor refugiați în Moldova au fost prădate complet. Dacă mobilele erau prea grele, li se luau tapiseria și pielea, care se vindeau apoi la negustorii de vechituri. În unele dintre aceste case abandonate s-au instalat așa-zise popote, care erau de fapt locuri unde se desfășurau orgii; în alte case se creșteau porci sau găini, iar altele au fost umplute de excremente. Autorul menționează și un episod picant: în timpul tratativelor de la Buftea, Kühlmann și Czernin au dat un supeu unde „o mică actriță în costumul Evei a încercat să obțină retrocedarea Dobrogei, atunci când ea a crezut că Excelențele lor nu-i mai puteau rezista”³. Sunt citate și alte abuzuri asupra

proprietății particulare săvârșite de ofițerii germani, preocupați de capturarea obiectelor de preț și a sticlelor de vin bun care umpleau beciurile. Astfel, prințul Stefan von Schaumburg-Lippe, care înainte de război fusese secretar la Legația Germaniei la București, conducea je-fuirea acelor case unde fusese musafir și unde admirase obiectele de preț. În schimbul obiectelor confiscate, administrația oferea altele de calitate inferioară, dar mult mai scumpe.

Faptele cu adevărat grave sunt cele privitoare la spolierea sistematică a întregii economii prin: expropriere, rechiziții la prețuri derizorii, amenzi, muncă forțată, raționalizarea alimentelor pentru localnici, arendarea proprietăților cu sume sub prețul normal. S-au rechiziționat integral carnea, lactatele, ouăle, lâna și 70 % din producția de vin și fructe. S-a ajuns chiar la stabilirea numărului de ouă și de litri de lapte de vacă datorate de comune, și fiindcă „găinile și vacile nu doreau să se supună ordinelor de la *Kommandatur*, proprietarii sau comunele erau supuse la amenzi care creșteau în proporție geometrică”. Proprietățile agricole au fost exploatate în mod direct de armata germană în zonele unde erau dislocate trupele, iar în restul teritoriului de către etapele germane și austro-ungare. Proprietățile celor refugiați în Moldova au fost puse sub sechestru, iar Banca Generală care avea capital german administra aproape toate aceste sechestre. Este adevărat însă că arendarea proprietăților agricole se putea face uneori în condiții favorabile proprietarului, prin mituire. Prețurile de achiziție ale produselor agricole au fost fixate la un nivel mult prea mic comparativ cu creșterea generală a prețurilor; cele care nu au fost exportate au fost revândute la prețuri mult mai mari. Câteva exemple: un litru de lapte cumpărat cu 15 bani era vândut cu 2 lei, un decaltru de vin, de la 5 la 80 de lei. Au fost defrișate pădurile statului și cele aflate în proprietate particulară, în cele mai multe cazuri fără plată. Pentru recoltele viitoare, se preconiza ca timp de 9 ani ele să fie vândute integral Puterilor Centrale la prețuri fixate de acestea. Bulgaria a cerut 11.000 tone de grâu, în caz contrar prizonierii români care mai rămăseseră în viață după tratamentul inuman la care fuseseră supuși urmând să fie lăsați să moară de foame.

Ceea ce mai exista din industria românească urma să fie mutată în Bulgaria. Mașinile și motoarele au fost luate nu doar pentru a crea o industrie în Bulgaria, ci și pentru ca România să devină complet dependentă de Puterile Centrale. În același scop, după cum a aflat autorul, se proiecta trimiterea în Germania a muncitorilor români neangajați. Pierderea Dobrogei antrena după sine alte efecte economice grave: pierderea portului Constanța, a celor mai importante pescării, și a unei regiuni agricole prospere, iar rectificarea frontierei dădea Austro-Ungariei aproape toate pădurile de conifere. În privința transporturilor, România pierdea controlul asupra Dunării, a porturilor și flotei dunărene, iar prin convenția asupra căilor ferate se pierdea cea mai mare parte a veniturilor acestora. În fine, prin monopolul instituit asupra producției și prelucrării petrolului, se pierdea cea mai mare bogăție a țării, după agricultură.

Autorul documentarului remarcă pe de altă parte și incredibila corupție de care au dat dovadă ocupanții germani. Românii, convinși de onestitatea germanilor, spuneau că probabil au pierit în război toți nemții cinstiți. El citează cazuri revoltătoare de injustiții, precum cel al unui proprietar care cumpăraseră în urmă cu ani mașini agricole din Germania, și care a fost condamnat, fără a ști de proces, să mai dea fabricantului încă 30.000 de lei. Și alți proprietari au fost condamnați, fără a se putea apăra, în legătură cu diverse afaceri avute cu germani, și care fuseseră de fapt lichidate.

Într-o evaluare de ansamblu, în documentar se apreciază că valoarea materiilor prime, a produselor agricole și a celor industriale luate din teritoriul ocupat atinge cel puțin 4,5 miliarde lei. Din punct de vedere financiar-bancar, este menționată acordarea dreptului Băncii Generale de a emite bancnote de valoare nelimitată în contul stocului de aur în valoare de 380.000.000 lei pe care Banca Națională îl crease la Banca Imperială din Berlin. Populația era obligată să schimbe bancnotele BNR contra celor emise de banca germană la un curs forțat. Pe de altă parte, BNR a fost obligată să acopere impozitele și contribuțiile de tot felul datorate de județe și comune. Autorul constată că „nu doar întreținerea armatei, ci și enorma cantitate de produse și articole de tot felul

exportate de Puterile Centrale vor fi plătite de statul român, adică de contribuabilii români”, inclusiv pagubele suferite de supușii puterilor inamice sau neutre. De aceste din urmă despăgubiri ar urma să fie scutiți cei care vor renunța la cetățenia română și vor emigra într-una dintre Puterile Centrale.

Autorul documentarului conchide arătând că modul în care este tratată România arată care va fi regimul întregii lumi dacă ar fi supușă Germaniei, dar este neîncredător în această victorie, deoarece „nu se va mai putea găsi alt stat care va repeta crima pe care Rusia a făcut-o contra umanității și a ei însăși. Popoarele conștiente de pericolul care le amenință vor învinge Germania și vor distruge edificiul de nedreptate și spoliere pe care ea încearcă să-l construiască în Orient. România, care a suferit cel mai mult, va obține atunci restituirea pierderilor sale și va vedea realizarea aspirațiilor sale naționale”.

Realizat la scurt timp după semnarea Tratatului de Pace de la 7 mai 1918, acest documentar a contribuit, alături de diverse rapoarte redactate de diplomații francezi sau de membrii Misiunii Militare franceze, la cunoașterea măcar parțială a ceea ce se întâmpla în România, ajutând la luarea deciziilor de către ministerele de Externe și de Război de la Paris. Oferind acest documentar Legației Franței, guvernul de la Iași își reafirma încrederea în victoria finală a Ententei, chiar după ce fusese silit să semneze pacea separată.

NOTE

¹ Arhiva Națională Istorică Centrală, Fond Microfilme Franța, inv. 1203, rola 90, dosar XV, file 164-184.

² Arhiva Națională Istorică Centrală, Fond Microfilme Franța, inv. 1936, rola 159, cadrele 7-23.

³ Este vorba de dansatoarea și actrița de revistă Marilena Bodescu, născută în 1897. Vezi Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. III, 1917-1918, București, 1927, p. 494; C. Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, vol. V, partea a V-a (1918), ed. de S. Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1995, p. 30; Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu. 1914-1919*, Ediția a III-a, de Elisabeta Simion, Ed. Humanitas, București, 2014, p. 223.

CONVENȚIA DE LA BRĂILA (IANUARIE 1918), ÎN ANALIZA MAIORULUI ALEXANDRU DUMITRESCU

ALIN SPÂNU *

Abstract

The Convention of Brăila was an extension of the Armistice of Focșani (November 26 / December 9, 1917), concluded by the Romanian army with the Central Powers (Germany, Austria-Hungary, Bulgaria and Turkey) in the wake of the unilateral decision of the Bolshevik government in Russia to cease all hostilities, thus exposing the entire eastern front. The four Russian armies in Romania complied with the order, requesting an armistice and preparing to return home. After about one month, the representatives of the two combatant forces met in Brăila in order to discuss the prolonging of the period of calm and other technical matters.

***Keywords:** Convention of Brăila, Russia, Central Powers, Major Alexandru Dumitrescu*

Convenția de la Brăila este o prelungire a armistițiului de la Focșani (26 noiembrie / 9 decembrie 1917)¹, încheiat de armata română cu Puterile Centrale (Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia), după ce noul guvern bolșevic din Rusia a dispus încetarea unilaterală a ostilităților și a lăsat descoperit întreg frontul de est. Pe acest fond, cele patru armate ruse din România s-au conformat ordinului, au solicitat un armistițiu și se pregăteau să se întoarcă în patria lor. După aproximativ o lună, reprezentanții celor două forțe combătante s-au revăzut din nou pentru a discuta prelungirea acalmiei și alte chestiuni tehnice. Delegațiile erau conduse de personalități și alcătuite din specialiști în diverse domenii, inclusiv în informații.

Șefii delegațiilor au fost viceamiralul Albert Hopman² (Germania) și generalul Oskar Hranilovici³ (Austro-Ungaria), respectiv contraamiralul Constantin Bălescu⁴ (România) și căpitan-comandorul L. Fenchau (Rusia). Din delegația româno-rusă mai făceau parte, între alții, colonelul Nicolae Condeescu⁵, șeful Biroului Informații din Marele Cartier General, și maiorul Alexandru Dumitrescu⁶ (ortografiat eronat Dimitrescu). Ele este cel care, ulterior, a elaborat un material intitulat „Impresii de la Brăila”, care nu este un raport informativ clasic, impersonal, ci are un stil mai aparte, literar, din care se desprinde o realitate crudă a situației conaționalilor din teritoriul ocupat, dar emană și un optimism pentru evoluțiile din perioada următoare. Acest material a fost destinat Casei

* Cadru didactic asociat, Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

Regale și a fost citit, cel puțin, de un consilier militar al regelui Ferdinand, dacă nu chiar de acesta.

Alexandru Dumitrescu s-a născut la 13 mai 1885 în Galați, fiul locotenentului Radu și Aneta. A urmat Școala fiilor de militari (1900-1903) și Școala Militară de Ofițeri de Infanterie (1903-1905). În perioada 13 septembrie 1904 – 1 iulie 1905 a fost trimis la un stagiu în armata germană la Regimentul 12 Grenadieri „prințul Carol al Prusiei” nr. 2 Brandenburg și a urmat cursuri la Academia Militară de la Neisse (aprilie – decembrie 1905). Revine în România și este repartizat la Regimentul 11 „Siret”, Batalionul 6 Vânători (22 octombrie 1907), Regimentul 34 „Constanța” (1 aprilie 1908) și Școala de subofițeri a Corpului 2 Armată de la Focșani (8 noiembrie 1908). În perioada mai – septembrie 1911 s-a aflat orașul Hirtenberg din Imperiul austro-ungar pentru recepția unor loturi de muniție necesare infanteriei, însărcinare de care s-a achitat cu responsabilitate. Ajunge la Regimentul 7 „Prahova” (1 aprilie 1912), de unde este detașat la Școala Militară de Ofițeri de Infanterie (mai – iulie 1912).

Este cooptat în corpul expediționar care trece Dunărea în Bulgaria în Al Doilea Război Balcanic (iunie – iulie 1913). Nu este scutit de încercări și, la 20 iulie 1913, a fost atacat prin surprindere de trei bulgari și rănit în trei locuri (frunte, piept și abdomen), dar i-a pus pe fugă pe atacatori. Pentru aceste fapte a fost decorat cu „Virtutea Militară de Aur de Război”. Din 16 iunie 1914 noul loc de muncă este Marele Stat Major și cariera sa intră pe un făgaș în care vizibilitatea rezultatelor va fi invers proporțională cu munca depusă. Este repartizat la Biroul 5 Informații din Secția Operații, unde este întrebuințat ca translator pentru limbile germană și italiană.

Din 15 august 1916, odată cu înființarea Marelui Cartier General, Dumitrescu este cooptat în nucleul Biroului Informații din această structură. Pentru perioada august – decembrie 1916, șeful său, locotenent-colonel Eracle Nicoleanu⁷, a considerat că „modul său inteligent de a lucra, calitățile sale distinse, discreția, puterea de muncă și cunoștințele sale generale, fac ca acest ofițer să fie socotit printre excelenții ofițeri care au adus reale servicii

Marelui Cartier General. Fiind însărcinat cu diferite misiuni pe lângă comandamentele de armată s-a achitat în mod elogios”⁸ și a propus avansarea sa la excepțional.

La finalul anului 1917 este numit în delegația care a pregătit armistițiul de la Focșani, apoi este inclus în grupul care trebuie să meargă la Brăila și se îndreaptă spre Galați. De acolo, împreună cu colegii români și aliații ruși, se îndreaptă spre Brăila, unde trebuia să se discute prelungirea păcii. Observă că gara Barboși este „o ruină”⁹, trece Siretul pe un pod de cale ferată rămas intact în pofida bombardamentelor, ajunge la pădurea Bădeni („tăiată până la ultimul pom”¹⁰) și vede că din satul Vădeni au rămas „niște grămezi de stuf și pământ, care indică locul unde, probabil, odinioară se găseau gospodăriile sătenilor acestui sat nenorocos”¹¹. Depășește prima linie, în care se aflau trupe ruse, și ajunge la cele defensive inamice, pe care le caracterizează „foarte tari și bine lucrate”¹². Pe drumul până la Brăila a văzut cum linia de cale ferată a fost transformată în linie de apărare, iar în rambleu germanii și-au organizat adăposturi „bine amenajate”¹³ și la fiecare 30 – 50 metri se vedea câte o ușă și un coș fumegând. La intrarea în oraș, în jurul orei 15, Dumitrescu notează că era o „zi de iarnă fără zăpadă, cu ger uscat. Un cer limpede, o zi cu soare”¹⁴.

Încep discuțiile între șefii delegațiilor, iar Dumitrescu are timp să observe viața și activitatea orașului ocupat de inamic. Forfota aparține ocupanților, care caută să se aprovizioneze, în timp de locuitorii români „par niște rătăciți într-o lume străină”¹⁵ și încearcă să treacă nevăzuți. Atunci când observă uniforme militare române oamenii rămân uimiți și cred că au vedenii. „Ce complex de sentimente trebuie să clocotească în aceste suflete simple și cinstite. Bucuria ce se întipărește pe fețele lor slăbite și îndurerare este de nedescris”¹⁶, a notat ofițerul român de informații. În antiteză, un consilier comercial german, ofițer de marină cu stagii în Anglia, Franța și Extremul Orient, și-a exprimat regretul că, în pofida victoriilor militare, administrațiile militare și civile din teritoriul ocupat nu au reușit să pătrundă în sufletul românilor. Din experiența proprie, Bucureștiul „a pierdut nota gingașă de

viață elegantă prin rezerva și abținerea pe care o manifestă societatea fină. Nu este cu puțință sufletului german a se infiltra în intimitatea unui suflet cu mentalitate latină¹⁷.

La prima vedere Brăila „se pare că nu a avut de suferit stricăciuni”¹⁸, dar foarte probabil casele au rămas întregi doar la exterior, întrucât majoritatea au fost rechiziționate pentru comandamente, cazinouri sau cantonamente. Dumitrescu are și o mostră de umor involuntar (sau nu), după ce observă că în ziua de Anul Nou un camion încărca dintr-o casă mobilă de lux, un pian, garderobă, o oglindă mare ș.a. și se întreabă dacă proprietarul român s-a gândit să se mute chiar la trecerea din ani. Tot el oferă și răspunsul: „Acolo locuia însă și un general german. Probabil că se muta acesta. Se vede că se obișnuise cu mobilierul de acolo, pe care și-l muta în noua sa locuință... sau poate chiar în patria lui!”¹⁹. Aprovizionarea cu alimente a populației române lăsa de dorit („duc lipsuri destul de mari”²⁰) după ce vede prăvăliile goale. Află de la un brăilean că primesc 200 grame de pâine de persoană la două zile, legumele sunt puține, carnea lipsește cu desăvârșire, iar zahărul se vinde cu 30 lei/kilogram. Un bătrân angajat al Prefecturii i-a afirmat că o duce foarte greu: „Ne persecută și nu ne dă să mâncăm. Veniți mai curând, domnilor, că nu mai putem sta cu ei!”²¹.

La contactul cu ofițerii inamici, din discuții și atitudinea acestora, s-a constatat lipsa de combativitate și dorința de a se ajunge la „un aranjament care să înlăture de fapt definitiv posibilitatea reluării ostilităților pe Marea Neagră și frontul român”²². Contraamiralul Arif Pașa, șeful delegației otomane, l-a abordat pe contraamiralul Bălescu și l-a întrebat dacă prin acest armistițiu în curs „putem spera să nu mai reînceapă ostilitățile până la sfârșitul războiului”²³. Atunci când au aflat că forțele române, reorganizate și bine înarmate, s-ar putea baza și pe 40 de divizii ucrainene care au un spirit războinic dezvoltat, militarilor centrali au arătat „o și mai mare neliniște”²⁴.

Generalul Hranilovici a afirmat că în cercurile politice de la Viena se discută despre modul cum, în viitor, se vor restabili relații „amicale” între statele Puterilor Centrale și cele aflate în tabăra adversă. Cercurile militare considerau

că restabilirea relațiilor diplomatice „se vor izbi de greutate mari”²⁵ și că încrederea reciprocă va fi posibilă abia în generația viitoare. Nota de optimism venea de la ideea că, totuși, Austria „nu cere de la nimeni nimic”²⁶, ceea ce reprezenta un atut în opinia diplomației habsburgice.

Șeful delegației bulgare, căpitanul-comandor Serafimoff, l-a abordat pe colonelul Condeescu și, după câteva fraze de complezență, l-a întrebat direct „de ce nu profită România de starea actuală pentru a lua Basarabia, asupra căreia aveți un drept istoric și este pur românească. Așteptați să vă roage rușii?”²⁷. Ofițerul român a zâmbit, apoi a răspuns: „Sunt sigur că ascunzi un gând pe care-l ai pe buze și îți vine greu a-l spune. Ei bine, te ajut eu: d-ta vrei să zici că de ce nu luăm Basarabia ca să vă lăsăm Dobrogea. Ei bine, pentru a termina cu d-ta, țin să-ți declar că nu a fost nici un român și nici nu va fi vreunul care să se gândească o clipă la aceasta. Cunoaștem noi parodia de la Babadag!”²⁸. Bulgarul s-a retras cu coada între picioare, dar după un timp a revenit și a intrat din nou în discuție cu șeful Biroului Informații român. De data aceasta și-a exprimat temerea că armata română nu mai are efective, deoarece mulți tineri au rămas în teritoriul ocupat. Răspunsul a fost că „se înșeală amarnic”²⁹, iar cele mai recente exemple au fost la Mărăști, Mărășești și Oituz. Cât privește capacitatea combativă, armata română nu avea soldați peste 40 ani, în timp ce în armata bulgară se aflau și de peste 50 de ani, contingentele tinere se află în rezervă, iar în Rusia se află „peste 120.000 de transilvăneni, care nu așteaptă decât chemarea noastră”³⁰.

Delegațiile discută problemele stringente și se ajunge repede la un acord (**Anexa**) care, în esență, prelungește non-beligeranța, însă nu reglementează libera navigație pe Marea Neagră și Dunăre, deoarece delegații româno-ruși nu aveau mandat pentru acest subiect. Această temă urma să fie discutată în viitor, cu scopul de a deschide legăturile culturale și economice între statele foste inamice.

Cât privește starea de spirit a românilor aflați sub dominație inamică, reprezentativ a fost modul de exprimare la plecarea delegației româno-ruse. Deși unii ofițeri centrali au

afirmat în discuții că populația „se simte foarte bine cu ei”³¹, realitatea nu le-a confirmat vorbele. În fața hotelului unde au fost găzduiți românii și rușii, în ziua plecării se aflau câteva sute de soldați aparținând celor patru armate inamice, pentru a prezenta onorul, dar pe strada principală se aflau „bărbați, femei, copii – mii de oameni – ca la 10 Mai în București, cât puteai arunca ochii o mare de capete și totuși o liniște completă domnește peste tot”³². Atunci când automobilele s-au pus în mișcare și au ajuns în dreptul mulțimii „se produce o mișcare puternică, o clătinare ca o mare zbugiumată de furtună; fiecare vroia să vadă mai de aproape pe reprezentanții armatei dragi și scumpe, care se găsea departe de ei. Deodată, ca un singur strigăt, din mii de piepturi izbucni un «ura» formidabil amestecat cu urări «drum bun», «cu bine în anul 1918» și «să veniți cu toți cât mai curând», care nu mai conteneau”³³. Ofițerul german care se afla în automobil cu Dumitrescu „se făcuse galben și se învârtea pe scaunul lui cu multă neliniște”³⁴. Desigur, forțele de ordine inamice au început să amenințe și să împingă mulțimea, dar „era o efortare zadarnică”³⁵. Uralele brăilenilor au însoțit delegația română mult timp, oferind o atmosferă plăcută și optimistă pentru cei prezenți.

Cariera maiorului Dumitrescu va continua în același domeniu și în a doua parte a anului 1918 a primit sarcina de a fi din nou în contact cu forțele inamice, fiind trimis în teritoriul ocupat pentru a rezolva problema prizonierilor, refugiaților și altor puncte aflate care trebuiau armonizate.

Prin demobilizarea armatei și a Marelui Cartier General, prevederi ale tratatului de la Buftea-București (mai 1918), s-a revenit la Marele Stat Major, care trebuia adaptat organizatoric noilor realități. În noua organizare, potrivit propunerii colonelului Condeescu, s-a înființat Secția IV-a Informații, care avea în subordine Biroul 1 Informații și Biroul 2 Contrainformații. În perioada iunie – octombrie 1918, Dumitrescu a continuat să lucreze la Biroul de legătură cu Puterile Centrale, ocazie cu care a desfășurat două activități. În prima a fost utilizat „pentru diferite intervenții și tratări ce trebuiau făcute cu autoritățile armatei

de ocupație și din ordinul guvernului fu solicitat de populația noastră din teritoriul ocupat. Ofițerul a dat dovadă de multă pricepere, energie și patriotism, luptându-se întotdeauna cu îndârjire pentru punctul nostru de vedere și pentru interesele populației noastre”³⁶. În pofida insistențelor colonelului Condeescu, superiorii nu i-au aprobat înființarea unui birou de informații pe lângă oficiul de legătură. Astfel, maiorul Dumitrescu a primit sarcina „a strânge toate știrile asupra vrăjmașului din teritoriul ocupat și de la sudul Dunării, știri de care Marele Stat Major avea destulă nevoie. Munca, priceperea și dragostea depuse de maiorul Dumitrescu în această direcție sunt mai presus de orice laudă. Ceea ce trebuia să facă un întreg birou bine organizat a făcut maiorul Dumitrescu singur și cred că Marele Stat Major, care la ruperea relațiilor noastre cu dușmanul, în luna octombrie 1918, era complet orientat asupra situației militare a dușmanilor noștri, a știut să aprecieze munca rodnică depusă de acest ofițer în vara și toamna anului 1918”³⁷.

Finalul Primului Război Mondial (noiembrie 1918) îl găsește atașat pe lângă misiunea germană condusă de colonelul Brandenstein, calitate în care a efectuat multe călătorii între Braila și Ploiești, ocazie de a observa starea de spirit și situația din teritoriul ocupat. Continuă ca atașat pe lângă Armata 5 franceză comandată de generalul H. M. Berthelot³⁸, fostul șef al Misiunii Militare franceze în România (1916-1918), cu misiunea de „a ne informa asupra retragerii coloanelor germane din România și Transilvania, cum și cu o misiune specială de recunoaștere la Budapesta”³⁹. Din 1 ianuarie 1919 „și-a reluat vechea sa însărcinare: armata austriacă și germană”⁴⁰, în cadrul Biroului 1 Informații din Secția IV-a Informații. Cariera sa va fi încununată cu gradul de general de brigadă în rezervă, obținut în perioada celui de Al Doilea Război Mondial.

În ce privește materialul „Impresii de la Braila”, el se constituie într-o prezentare extrem de reală a situației. În primul rând, este evidențiată starea de spirit a inamicului, care nu mai era dispus la beligeranță și căuta, mai degrabă, o pace care să-i permită expansiunea economică. În al doilea rând, s-a

observat starea de fapt a românilor, dominați și exploatați de invadatori, care așteptau să fie eliberați. În fine, încheierea este una optimistă, manifestația de simpatie a brăilenilor susține sentimentele patriotice ale ofițerilor români (deși, poate, ar fi trebuit să fie invers) și, într-un stil literar extrem de atrăgător, a oferit beneficiarului impresia unui ascendent moral asupra inamicului.

Convenția de la Brăila a fost urmată de negocierile de pace de la Buftea și semnarea unui tratat la București, în care Puterile Centrale au impus României atât cedări teritoriale, cât și grele concesiile economice. Evoluția militară nefavorabilă a Puterilor Centrale în a doua parte a anului 1918 a condus la scoaterea din luptă a Turciei și Bulgariei, precum și la ofensiva Armatei de Orient franceze către Dunăre. România a reintrat în război contra Puterilor Centrale, așa încât s-a alăturat Antantei cu puțin timp înainte de capitularea Germaniei și sfârșitul Primului Război Mondial.

Privind retrospectiv, România s-a văzut obligată să solicite armistițiu și să negocieze un tratat de pace nefavorabil cu Puterile Centrale, însă a utilizat toate metodele și mijloacele pentru a tergiversa finalizarea acestora. În acest context, la Brăila s-a derulat doar o etapă din acest plan de temporizare a solicitărilor inamice, multe și extrem de agresive. În paralel, armata română s-a întărit și organizat, așteptând cel mai bun prilej pentru a reintra în luptă alături de Antanta. Finalul anului 1918 a transformat așteptările și realități, iar Adunarea de la Alba-Iulia (1 Decembrie 1918) a consfințit unirea Transilvaniei cu România și desăvârșirea idealului național – România Mare.

Anexa

Convențiune

Între împuterniciții reprezentanți ai Comandamentului Suprem al Puterilor Centrale: Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria – de o parte – și între împuterniciții reprezentanți ai generalilor Scerbaceff și Prezan, ca (,) comandanți ai Armatelor Ruso-Române de pe frontul român – de altă parte – se stabilește, ca o complectare a Armistițiului de la Focșani (9 decembrie 1917 st.n.) – și

sub rezerva ratificării definitive din partea Comandamentului Suprem al Puterilor Centrale aliate – următoarele:

1. Pe tot timpul cât va dura Armistițiul de la Focșani toate ostilitățile, operațiunile militare și orice pregătire în acest scop, încetează pe întreaga Mare Neagră și contra coastelor, din partea tuturor.

2. Se stabilește o linie dreaptă imaginară de demarcație care, plecând de la farul Olinka, ce se află la gura brațului Sf. Gheorghe, se termină la jumătatea distanței între pozițiile turce și ruse pe coasta Mării Negre în Asia Mică, într-un punct care se găsește aproximativ la este de Tirebolu, la 41° și 5' latitudine N și 38° 56' longitudine E (după Greenwich).

Forțele navale și aeriene ruso-române, precum și forțele navale și aeriene ale celorlalte țări ale Înțelegerii nu pot depăși, spre Sud, această linie; tot astfel, nici forțele navale și aeriene ale celor patru Puteri Centrale aliate nu pot trece la Nord de această linie de demarcație.

* * *

La sfârșitul dezbaterilor acestei convenții reprezentanții Puterilor Centrale: Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria, mai adaugă următoarele:

Deoarece plenipotența delegațiilor generalilor Scerbaceff și Prezan – prezenți în Brăila la 13 ianuarie 1918 (st. n.) – nu acordă acestora puterea de a trata și chestiunea liberei navigații pe toată întinderea Mării Negre și pe Dunăre, în scopul de a pregăti reluarea legăturilor culturale și economice, – tratativele de la Brăila s-au terminat.

Reprezentanții Puterilor Centrale, Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria, întruniți în Comisiunea de Armistițiu a Mării Negre, își exprimă însă dorința ca tratativele asupra liberei navigații pe toată întinderea Mării Negre și pe Dunăre – în scopul de a pregăti reluarea legăturilor culturale și economice – care tratative sunt întrerupte astăzi, să fie reluate cât mai curând la Odessa, conform Armistițiului de la Brest-Litovsk încheiat la 15 decembrie 1917.

Brăila, 14 Ianuarie 1918 (st.n.)

Președintele Comisiunii de armistițiu a Puterilor Centrale, vicemiral / ss/ Hopman	Președintele Comisiei Ruso-Române, contraamiral / ss/ Bălescu
general de brigadă / ss/ v. Hranilovici	căpitan-comandor / ss/ Fenchau
contraamiral / ss/ Arif Pașa	căpitan / ss/ Adamovitsch
căpitan-comandor / ss/ Serafimoff	sublocotenent / ss/ Savine
locotenent-comandor / ss/ v. Arnim	sublocotenent / ss/ Copitine
comandor / ss/ Millenkovich	colonel / ss/ Condeescu
maior / ss/ Reefet	căpitan-comandor / ss/ Zaharia
căpitan / ss/ Buroff	maior / ss/ Dimitrescu
căpitan / ss/ Buehrmann	
căpitan / ss/ Karakascheff	
căpitan / ss/ Franke	
locotenent / ss/ baron v.d. Wense	
sublocotenent / ss/ Schlubach	

(*Arhivele Naționale Istorice Centrale*, colecția documente personale, presă, dosar 7, f. 83)

NOTE

¹ Pentru mai multe detalii, a se consulta: Vasile Popa, cezar Măță, *O soluție controversată: Armistițiul de la Focșani*, în volumul *Cronica Vrancei II* (coord. Horia Dumitrescu), Editura DMPress, Focșani, 2001, p. 176-207; Manuel Stănescu, *Preliminariile păcii de la Buftea-București. Armistițiul de la Focșani*, în „*Historia*”, la adresa: <https://www.history.ro/sectiune/general/articol/preliminariile-pacii-de-la-buftea-bucuresti-armistiutiul-de-la-focsani>.

² Viceamiral Albert Hopman (30 aprilie 1865, Olpe – d. 14 martie 1942, Berlin) a lucrat în Amiralitate (1901-1905), perioadă în care a fost și atașat militar naval pe lângă flota rusă din Extremul Orient (1904); avansat căpitan de fregată (1907), numit comandantul crucișătorului „Bremen” în Marea

Caraibilor (1908-1909), comandantul navei „Rhine-land” (1909-1911) și ofițer în Biroul Naval Imperial (1911-1915). Avansat contraamiral (1915), a fost numit comandantul forțelor de recunoaștere din Marea Baltică (1915-1916), consultant în Ministerul Marinei din Imperiul otoman (șef al Departamentului Operații, 1916), viceamiral (14 octombrie 1917), președintele Comisiei tehnico-navală de la Odessa pentru regularizarea traficului în Marea Neagră. La finalul Primului Război Mondial a devenit împuțernic să semneze armistițiul cu Antanta pentru forțele germane din Marea Neagră și Marea Mediterană. Din iulie 1919 a fost numit șeful delegației germane la Comisia Interaliată Baltică de la Tilsit. A trecut în rezervă la 9 martie 1920, dar a rămas conectat la sporturile nautice și a publicat câteva volume de memorii.

³ Oskar Hranilovici von Czvetassin (n. 1867 – d. 1933) ofițer de informații austro-ungar, atașat militar la Sofia (1907-1911) și București (1911-1913), comandantul Brigăzii 145 Infanterie, șeful Biroului Informații din Marele Stat Major (mai 1914) și șeful Departamentului Informații din Marele Cartier General (august 1914-aprilie 1917). A fost avansat general de brigadă la 1 mai 1917.

⁴ Viceamiral Constantin Bălescu (12 ianuarie 1864, Turnu-Severin – d. 1929) a urmat Școala Navală din Brest (Franța, 1881-1883), a fost ofițer secund pe crucișătorul „Elisabeta” (1897), comandantul bricului „Mircea” (1898), comandantul Școlilor Marinei (1899), comandantul crucișătorului „Elisabeta” (1901) și al Diviziei de Mare (1902-1905); avansat contraamiral (1913), a fost numit șeful Secției Marină din Ministerul de Război (1913-1917) și din Marele Cartier General (1917-1918), comandant al Marinei (1 iunie 1918-3 noiembrie 1920); a trecut în rezervă cu gradul de viceamiral. Pentru mai multe detalii, a se consulta: Marian Moșneagu, *Dicționarul Marinarilor Români*, Editura Militară, București, 2008, p. 50-53.

⁵ General Nicolae Condeescu (n. 17 februarie 1876, Coșereni, Ialomița – d. 11 iulie 1936, Urtați, Prahova) a urmat Școala Militară de Infanterie (1894-1896), Școala Superioară de Război (1903-1905), a efectuat un stagiu în armata austro-ungară, după care a fost mutat în Biroul Informații din Marele Stat Major și Marele Cartier General (1916-1918), perioadă în care a fost avansat locotenent-colonel (15 august 1916) și colonel (1 aprilie 1917). Prin Înalt Decret nr. 2120/920, Nicolae Condeescu a fost avansat la gradul de general de brigadă, apoi a trecut la comanda Corpului 2 Armată (1 aprilie 1926), trecut în Statul Major Regal (5 iunie 1927) și numit Șeful Casei Militare Regale (1 aprilie 1928), an în care a fost avansat general de divizie

(Înalt Decret nr. 810/928). În perioada 14 aprilie 1930 – 18 aprilie 1931 a deținut funcția de ministru de război în guvernele conduse de Iuliu Maniu, George G. Mironescu, din nou Iuliu Maniu și, din nou, George G. Mironescu. Pentru mai multe date despre viața și activitatea sa a se consulta: prof. dr. Ștefan Grigorescu, *Personalități ialomițene: Nicolae Condeescu*, în bisăptămânalul de informație și atitudine „Ialomița”, an IV, nr. 307/21 decembrie 2007; Adina Visarion, *Generalul Nicolae Condeescu, personalitate militară marcantă a României interbelice*, Editura Vergiliu, București, 2011; Alin Spănu, *Colonelul Nicolae Condeescu, șeful Secției Informații din Marele Cartier General în Războiul de Întregire (1916 – 1919)*, în volumul *Armata română și societatea civilă - studii și comunicări prezentate la sesiunea științifică dedicată Zilei Arhivelor Militare și aniversării a 92 de ani de la înființare Centrului de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice și a 145 de ani de la înființarea Serviciului Istoric al Armatei, Pitești, 28 iulie 2012* (coord. c.-dor. dr. Marian Moșneagu, col. dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă), Editura Istros, Brăila, 2012, p. 214-217.

⁶ Pentru mai multe detalii, a se consulta: Alin Spănu, *Locotenentul-colonel Alexandru Dumitrescu, „un ofițer în afară de comun”, din Biroul Informații al Marelui Cartier General (1916-1919)*, în volumul *Înfăptuirea și Apărarea României Mari*, Mad Linotype, Buzău, 2017, p. 149-157.

⁷ General Eracle Nicoleanu (n. 1872 – d.1943) a absolvit Școala Militară de Ofițeri (1895) și a activat în Regimentele 4 Roșiori (1895-1899), 2 Roșiori (1900-1903), 2 Călărași (1904-1905), 5 Călărași (1906), după care a fost transferat la Marele Stat Major, unde a deținut funcții manageriale. A fost șeful Biroului Informații din Marele Stat Major (aprilie 1915 – august 1916) și din Marele Cartier General (august-decembrie 1916), prefectul Poliției Capitalei (1918-1930) și comandantul Jandarmeriei (1930-1931).

⁸ Arhivele Militare Române (în continuare: AMR), fond Memorii bătrâni-litera D (în continuare: Memorii, dosar 39, f. 26).

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), fond Casa Regală-Ferdinand (în continuare: CR-F), dosar 73/1917, f. 2.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, f. 3.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, f. 7.

¹⁸ *Ibidem*, f. 4.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, f. 5.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, f. 6.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, f. 7.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, f. 8.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ AMR, fond Memorii, dosar 39, f. 29.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Henri Mathias Berthelot (n. 7 decembrie 1861, Feurs-d. 28 ianuarie 1931, Paris), general francez. A absolvit Școala Militară St. Cyr (1883), după care a activat în Algeria. Din 1907 și-a desfășurat activitatea în Statul Major General, subșef al Marelui Stat Major (1913-1914), comandantul trupelor de rezervă din regiunea Soissons (1914-1915), al Diviziei 53 Infanterie rezervă (1915), al Corpului 32 Armată (1915-1916). Din 22 septembrie 1916 a fost numit șeful Misiunii militare franceze în România, până la 17 mai 1918, după care a fost trimis în SUA (5 iulie 1918), rechemat și numit la comanda Armatei a 5-a (7 octombrie 1918). Pentru mai multe detalii privind activitatea sa a se consulta: Dumitru Preda (coord.), Neculai Moghior, Tiberiu Velter, *Berthelot și România*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997; *Generalul H. M. Berthelot 80 de ani după Misiunea Franceză în România 15-16 octombrie 1916*, Editura Universității din București, 1996; Jean-Noel Grandhomme, *Le général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie méridionale (1916-1918)*, Vincennes, SHAT, 1999; General Henri Berthelot, *Jurnal și Corespondență 1916-1919* (traducere din limba franceză de Olțița Cântec), Presa Universitară Clujeană, 2000.

³⁹ AMR, fond Memorii, dosar 39, f. 30.

⁴⁰ *Ibidem*.

PROBLEMA DOBROGEI ȘI PACEA DE LA BUCUREȘTI

MANUEL STĂNESCU *

Abstract

Dobruja represented and represents a space of great geopolitical importance; also, the territory between the Danube and the Sea was characterized by a variety of ethnic, religious and cultural interferences. The so-called "Dobruja problem" (a phrase used mainly by Bulgarian historiography and avoided by Romanian specialists) has its origins in a series of geopolitical, ethno-demographic and ideological developments following the Russian-Ottoman war of 1806-1812, ending with the annexation of Moldova from the east of the Prut, henceforth called "Bessarabia" in Tsarist Russia, which thus reaches the mouth of the Danube with the border, in the immediate vicinity of Dobruja.

Around the Peace in Bucharest of 1913, the Dobruja issue was a real Gordian knot. It exacerbated relations within the Central Powers and prevented finding a faster compromise solution with the Romanian side, interested in gaining as much time as possible, given that especially for Germany the need for a quick clarification of the situation on the Eastern Front was vital. The Dobruja problem would reach a new stage also later, during the peace negotiations.

Keywords: *Dobruja, Romania, Romania in WWI, The Balkan wars, Russia and the Central Powers, Balkans*

Dobrogea a reprezentat și reprezintă un spațiu cu o mare importanță geopolitică; de asemenea, teritoriul dintre Dunăre și Mare s-a caracterizat printr-o varietate de interferențe etnice, religioase și implicit culturale. Așa numita „problemă dobrogeană” (o sintagmă folosită cu predilecție de istoriografia bulgară și evitată de specialiștii români) își are originea într-o serie de evoluții geopolitice, etno-demografice și ideologice consecutive războiului

ruso-otoman din 1806-1812, încheiat cu anexarea Moldovei de la răsărit de Prut, denumită de atunci înainte „Basarabia”, la Rusia țaristă, care ajunge astfel cu granița la gurile Dunării, în imediata vecinătate a ținuturilor dobrogene.

Datorită poziției strategice de o excepțională importanță, Dobrogea devine (cu sprijinul Rusiei) o țintă pentru imigrările bulgărești, declanșate după 1812, amplificate după 1830 și ajunse la apogeu spre sfârșitul secolului.

* Cercetător științific, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Dobrogea ajunge astfel în centrul propagandei naționale bulgare, deși în ajunul războiului ruso-otoman din 1877-1878 musulmanii continuau să formeze mai mult de jumătate din populația provinciei (170 000 din 300 000)¹. Fără a contesta existența unei „probleme dobrogene” pentru perioada 1878-1940, specialiștii atrag atenția că punctul de vedere acceptat de istoriografia bulgară plasează originea litigiului româno-bulgar de după stăpânirea otomană în clauzele Tratatului de la Berlin (1878), anume în fapt că statului român i-a fost impus de către Marile Puteri un schimb nedorit de teritorii (Basarabia de sud contra Dobrogea de Nord), ceea ce ar fi generat și amplificat tendințele expansioniste ale României la sud de Dunăre, materializate în 1913 prin anexarea Dobrogei de Sud (Cadrilaterul), fapt care ar fi adâncit clivajul româno-bulgar. În viziunea istoricilor bulgari, soluția găsită în 1940 (restabilirea graniței din 1912 și efectuarea unui schimb de populație) a reprezentat o reparație doar parțială a unei nedreptăți istorice făcute Bulgariei².

Hotărârile Congresului de la Berlin în privința Dobrogei (anume împărțirea provinciei între România independentă și Bulgaria autonomă) au reușit să nemulțumească ambele părți. România, afectată pe pierderea Basarabiei de Sud, a protestat atunci când Silistra a fost acordată Bulgariei. În 1879 Carol I îi scria tatălui său: „Silistra este cheia Dobrogei și noi nu putem avea Dobrogea, iar cheia să fie la altcineva”³. Nici vecinii de la sud nu erau mulțumiți de faptul că 2/3 din teritoriul Dobrogei intra-se în componența României. Naționalismul omniprezent în a doua jumătate a secolului al XIX-lea oferise elementului etnic bulgar premisele unei ample ofensive culturale, etno-demografice și politice în spațiul est pontic.

Statele succesoare ale Imperiului Otoman au încercat să-și consolideze pozițiile în Dobrogea, nu doar prin exproprieri, colonizări și imigrarea mai mult sau mai puțin forțată a minoritarilor, ci și prin masive intervenții în zonă. Astfel, modernizarea portului Constanța și construirea unor căi de comunicații aferente (podul de la Cernavodă-Constanța) au reprezentat realizări importante ale administrației românești. Populația a crescut semnificativ, de la circa 150 000 la 384 000, structura

etno-demografică s-a schimbat (ponderea etnicilor români sporind de la 27,5%, în 1880, la 56,9%, în 1912) și nivelul de dezvoltare economică și socială a crescut exponențial (Dobrogea era, în 1912, cea mai urbanizată provincie a statului român și singura în care ponderea etnicilor români era mai mare în mediul urban decât în cel rural)⁴. Cele două conflicte regionale care au zguduit peninsula Balcanică în ajunul Primului Război Mondial au prilejuit, printre altele, reactualizarea problemei dobrogene și revenirea acesteia, după mai bine de trei decenii, la rangul de chestiune general-europeană⁵.

În ajunul ostilităților, în 1912, Titu Maiorescu declara că România își va păstra neutralitatea în cazul unui conflict între Uniunea Balcanică și statul otoman, „întrucât nu va fi vorba de schimbări teritoriale”⁶. Soluția ideală din punct de vedere românesc era îmbunătățirea situației populației neturcești din imperiul otoman, în cadrul statu-quo-ului teritorial. O asemenea soluție, care nu mărea teritoriul și puterea statelor creștine din sudul Dunării, dar lărgea drepturile populației aromâne din Balcani, venea în contradicție cu planurile expansioniste ale Serbiei, Greciei și Bulgariei, cât și cu intențiile uniformizatoare și centralizatoare ale Junilor Turci. Având în vedere probabilitatea destul de redusă în sensul materializării acestor speranțe românești, ideea de a revendica Dobrogea meridională neobținută la Berlin câștiga tot mai mult teren în mediile politico-diplomatice românești⁷.

Bulgaria și-a reafirmat dorința de anexări teritoriale în Balcani și în cadrul tratatelor de pace de la Brest-Litovsk, purtate de Puterile Centrale cu proaspătul regim bolșevic, unde a participat o delegație bulgară, condusă de premierul Vasil Radoslovov. Spre nemulțumirea aliaților săi, delegația bulgară a purtat discuții separate cu sovieticii, solicitând recunoașterea aspirațiilor proprii, ceea ce venea însă în contradicție cu principiul „fără anexiuni și despăgubiri”, clamat de sovietici, astfel încât aceștia din urmă se declarau de acord cel mult cu organizarea unor consultări populare în teritoriile revendicate de guvernul de la Sofia. Au existat încercări ale diplomației bulgare de a trata și cu autoritățile de la Kiev, având ca finalitate colaborarea în vederea realizării unei

joncțiuni teritoriale ucraineano-bulgare la gurile Dunării, prin alipirea Basarabiei la Ucraina și, respectiv, a Dobrogei la Bulgaria. Nerezolvarea problemei dobrogene în sensul dorit de Sofia la Brest Litovsk a avut ca rezultat părăsirea conferinței de către Vasil Radoslovov⁸.

Pentru a pregăti principalele condiții de pace ce aveau să fie prezentate României, miniștrii de externe ai Germaniei și Austriei, Richard von Kuhlmann și contele Otokar von Czernin, s-au întâlnit cu generalul Ludendorff la Berlin pe 4 februarie și au convenit, în chestiunea Dobrogei, ca teritoriul respectiv să fie cedat în totalitate Puterilor Centrale. La 18 februarie, Mackensen s-a întâlnit cu proaspătul premier Averescu la cartierul general amplasat în palatul prințului Știrbey de la Bufta. Întâlnirea a fost cordială și Averescu a lăsat senzația că e deschis la negocieri. Într-o singură privință era însă ferm: cererea de a ceda toată Dobrogea avea să contribuie la eșecul tratativelor de pace. Partea germană era convinsă că, dacă se cerea doar regiunea de la sud de calea ferată Cernavodă-Constanța, Averescu avea să accepte toate celelalte condiții. Era limpede că Dobrogea reprezenta nodul gordian al tratativelor. În vreme ce Germania, Austro-Ungaria și Turcia nu se opuneau unui compromis în această privință, bulgarii erau împotriva. Ei afirmau că toată Dobrogea le aparține. A le refuza acest drept risca să împingă Bulgaria în brațele Antantei. Berlinul și Viena se aflau între ciocan și nicovală⁹.

La 24-25 februarie, miniștrii de externe ai Germaniei și Austro-Ungariei, la insistențele lui Ludendorff, care preciza că „lămurirea atitudinii României e mai importantă decât pacea cu Lenin și Troțki”, s-au deplasat la București pentru a se întâlni cu Averescu. Kuhlmann a fost surprins să afle că Mackensen prețuia armata română și considera ocuparea Moldovei ca fiind foarte dificilă în cazul denunțării armistițiului. El se întreba dacă este responsabil „să sacrifici foarte mult sânge german pentru a obliga România să cedeze Bulgariei toată Dobrogea”¹⁰. Într-un document datat 28 februarie și semnat de Richard von Kuhlmann, acesta prevede următorul *modus vivendi* în privința Dobrogei nordice, aflate în componența statului român de la 1878: România să plătească, la modul propriu, o importantă sumă ca

răscumpărare a posesiunii Dobrogei de Nord, fapt care ar fi fost acceptabil și pentru români, având avantajul că ar fi dus la restabilirea situației economico-financiare ale Bulgariei¹¹.

Cu toate astea, Kuhlmann i-a permis lui Czernin să domine întâlnirea cu Averescu și să prezinte pretențiile complete ale Puterilor Centrale, într-o manieră care să nu lase nicio îndoială că dacă vor fi refuzate, „noi vom ataca”. Averescu a fost șocat când a auzit condițiile, dintre care unele fuseseră omise sau minimalizate la întâlnirea cu Mackensen. În opinia lui, cedarea Dobrogei era „cu deosebire imposibilă”. Întâlnirea de doar două ore nu s-a soldat cu nimic. În opinia multor oficiali, având în vedere că cedarea Dobrogei de nord, a portului Constanța și a căii ferate erau total inacceptabile, războiul avea să continue¹².

La finalul întâlnirii, contele Czernin l-a rugat pe Averescu să-i stabilească o întâlnire personală cu regele Ferdinand. Întâlnirea a avut loc la 27 februarie, în apropiere de Mărășești, în trenul regal. Într-o discuție de 45 de minute, „între 4 ochi”, contele a fost extrem de dur, cerându-i să accepte toate condițiile în 48 de ore. În caz contrar, reluarea luptelor avea să însemne „sfârșitul României și al dinastiei”. Intimidat, Ferdinand a răspuns că va permite ca tratativele să se poarte ținând cont de Dobrogea veche, dar că întreaga provincie nu va putea fi cedată și niciun cabinet nu va accepta asta. În acel moment, Czernin l-a propus pe Marghiloman și a reiterat termenul de 48 de ore¹³. După vizita lui Czernin, în condițiile în care războiul părea o certitudine, Averescu și-a exprimat acordul în privința unei înțelegeri cu Rumcerod-ul, menit să asigure într-un fel spațele armatei române¹⁴.

Atunci când Ludendorff i-a ordonat lui Mackensen să înceapă operațiunea de ocupare a Moldovei, s-a lovit de opoziția kaiserului Karl, care se împotriva reluării ostilităților doar pentru a „satisface dorința neînfrănată de cucerire a Bulgariei”. El a declarat că avea să permită participarea forțelor austro-ungare doar dacă românii refuzau un acord care le garanta Dobrogea de nord. Alarmat, Mackensen a precizat că fără cooperarea austrieilor, ofensiva avea să se oprească în scurt timp, iar rezultatul „le va părea românilor ca o victorie”. Într-o scrisoare către cancelarul german, Kuhlmann

aprecia că incapacitatea de a impune un ultimatum avea să pună Puterile Centrale într-o „poziție caraghioasă și periculoasă”. În cele din urmă, Karl a acceptat să trimită trupe dar numai după ce Czernin a promis că, dacă România continua să refuze, liderul conservator Alexandru Marghiloman avea să fie trimis la Iași pentru a oferi o soluție de compromis potrivit căreia România putea să păstreze Dobrogea de nord. Czernin a recunoscut că „aceasta ne-ar pune într-o poziție dificilă față de bulgari, dar o vom folosi în ultimă instanță”¹⁵.

La 19 februarie/4 martie 1918, proaspăt numit în funcție, Alexandru Marghiloman înainta un memoriu Puterilor Centrale, cu privire la Dobrogea (elaborat, conform propriilor însemnări, în colaborare cu istoricul Dimitrie Onciul)¹⁶ în care preciza: „Preluată de români într-o stare de părăsire jalnică, în cea mai mare parte ca pășune, Dobrogea a înflorit sub administrația română la o bună stare materială și la o înflorire culturală, în care a fost găsită la izbucnirea acestui război nefericit. [...] Tot ce s-a făcut și s-a creat în această privință cu mari investiții de capital care apasă azi datoriile de stat ale României este operă românească și muncă de cultură românească. [...] În abia 38 de ani de administrație românească s-a creat în toate domeniile de cultură materială și spirituală mai mult decât este dovedit în cele 12 secole care au trecut de la sfârșitul stăpânirii romane până la redobândirea de către români”. Astfel, încheia Marghiloman, „Dobrogea este un teritoriu românesc nu numai prin majoritatea populației și dezvoltarea ei istorică, ci și ca urmare a tot ceea ce a devenit sub administrație românească, o creație nouă și absolut românească, făurindu-se prin hărnicie și muncă de cultură românească, dintr-o pășune deșartă un teritoriu de cultură înfloritor”¹⁷.

Două zile mai târziu, la 11/24 februarie 1918, Ottokar von Czernin îi comunica lui Marghiloman decizia Puterilor Centrale privind soarta Dobrogei: „Pierdeți toată Dobrogea [...] Se dă înapoi bulgarilor ce le-ați luat în 1913. Cealaltă parte o oprim pentru noi toți; aceasta este o afacere a noastră, pentru mai târziu”¹⁸.

Presa din România a sesizat faptul că existau divergențe în sânul Puterilor Centrale cu privire la Dobrogea. „La Sofia – scria ziarul Mișcarea – se agită din nou chestia Dobrogei.

Bulgarii țin cu orice preț să stăpânească și acea parte a României care ne-a fost dată la Congresul de la Berlin. Dacă se agită acum bulgarii pentru Dobrogea e un semn vădit că nici aliații lor, austro-germanii, nu consimt să le facă plăcerea de a-i vedea instalați la Constanța noastră. După întrevvedere țarului Ferdinand cu împăratul Wilhelm la Cernavodă și după vizita monarhului german la Sofia, bulgarii aveau speranță că au obținut prada dorită. Țipetele lor de-acum după Dobrogea dovedesc că s-au înșelat într-adevăr. Căci sunt semne vădite că noii lor aliați nu voiesc și nu se gândesc să facă din Dobrogea românească o provincie bulgărească”¹⁹.

Pentru a atenua sentimentele de frustrare în rândul opiniei publice bulgare, Richard von Kuhlmann a vizitat Sofia, chiar la 8 mai 1918, și a reiterat premierului Vasil Radoslavov disponibilitatea Germaniei de a satisface revendicările Bulgariei în Dobrogea, cu condiția unei înțelegeri bulgaro-otomane și a unor concesiuni economice din partea Bulgariei față de Germania²⁰.

Din cauza refuzului îndârjit al Germaniei de a-și da consimțământul pentru anexarea întregii provincii la Bulgaria, guvernul Radoslav a inițiat crearea de organizații și comitete populare bulgărești în Dobrogea; la Babadag lua astfel ființă Consiliul Popular Central Dobrogean care ar fi numărat peste 300 de comitete cu circa 10 000 de membri. Conducătorii săi afirmau hotărârea de a se împotrivi cu arma în mână oricărei încercări de a restabili administrația românească. În această atmosferă au fost organizate două faimoase congrese ale „popoarelor din Dobrogea” la Babadag – decembrie 1917 și iulie 1918 – prin care, invocând principiul autodeterminării, se sugera opiniei publice internaționale „dorința locuitorilor din dreapta Dunării de a se uni cu statul bulgar”. O precizare: din cei 270 de delegați nici unul nu era de etnie română²¹.

De altfel, Puterile Centrale făceau presiuni pentru o înțelegere turco-bulgară privind Dobrogea. În replică la lipsa de disponibilitate a bulgarilor pentru concesiuni teritoriale (aceștia invocând extinderea Imperiului Otoman în Caucaz în urma Păcii de la Brest-Litovsk), reprezentantul turc comunica guvernului de la Berlin că Dobrogea de Nord trebuia să rămână sub condominiu atât timp cât Bulgaria nu

renunța la teritoriile cedate de către Imperiul Otoman în 1915, în momentul intrării în război. În plus, demnitarul otoman își făcea cunoscută intenția de a ridica și problema Traciei de Vest, în eventualitatea că Bulgaria avea să obțină Macedonia Egeeană (cu Salonicul) pe seama Greciei²².

În același timp, liderii bulgari desfășurau în străinătate o intensă propagandă pentru a demonstra „drepturile” lor asupra Dobrogei. La Berlin, dr. Rizov, ministru și persoană de încredere a țarului Ferdinand de Coburg, publica un atlas care explica în patru limbi europene istoria Bulgariei în diferite epoci – ideea principală fiind aceea că numai cedarea Dobrogei va putea reprezenta baza viitoarei înțelegeri cu Bulgaria. Autoritățile române au răspuns cu propria propagandă. La Paris se crease, din inițiativa lui Take Ionescu, Consiliul Național al Unității Românești. Principalele ziare erau „Neamul românesc”, care apărea la Iași și „la Roumanie” care apărea la Paris²³.

Pentru a amplifica presiunea asupra României, la 2 mai 1918 generalul Zekov îi cerea lui Vasil Radoslavov să nu recunoască, în numele Bulgariei, unirea Basarabiei cu statul român, decât cu condiția garantării autonomiei administrative, economice, școlare și bisericești a zonelor din Basarabia locuite de etnici bulgari. Semnarea Păcii a lăsat însă în suspensie problema Basarabiei²⁴.

Pacea de la București acorda Bulgariei doar partea de sud a Dobrogei puțin mai mare decât Cadrilaterul, în restul provinciei fiind instituit un condominiu între cele patru puteri. Nedobândirea întregului teritoriu al Dobrogei a reprezentat o lovitură pentru guvernarea Vasil Radoslavov, care s-a și prăbușit, la finalul lunii iunie 1918²⁵.

Presa Puterilor Centrale a discutat pe larg semnarea Păcii de la București. Așa cum era de așteptat, în Germania înțelegerea a fost primită cu entuziasm. *Taegliche Rundschau* scria: „S-a făcut începutul rezolvării chestiunilor balcanice în sensul Puterilor Centrale. Anglia, Franța și Rusia, care înainte de război abuzau de Balcani pentru interesele lor politice, au fost excluse, și situația se poate statornici dacă s-ar stinge focarele ce există încă în acele locuri”²⁶. Ziarul *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* arăta că „România încheie pace în aceeași formă în

aceeași formă de stat în care a intrat în război. Germania și Puterile aliate cu ea au salutat și favorizat pacea română. Căci, cu trecerea României în sistemul statelor Europei Centrale, marea și importanta problemă a definitivei liniști în Balcani a intrat pe calea rezolvării. Pe când Pacea de la București din 1913 purta în sine germenele unui nou război, de la cea de acum e de sperat că e punctul de plecare a unei lungi perioade de pace în Balcani, care prea multă vreme a fost un colț de frământări pentru Europa”²⁷. *Cotidianul Pester Lloyd* (de limbă germană care apărea în Ungaria) aprecia că „legăturile noastre cu România vor fi determinate de modul cum această țară își va statornici politica ei față de noi. Ispita unei politici de duplicitate între Puterile Centrale și Rusia nu va mai momi România și interesul primordial de stat o va sili și mai mult ca în trecut să caute sprijin la noi și să solicite bunăvoința noastră... Noi nu dorim decât un vecin care să respecte credința și pacea, iar nu care stă la pândă ca un tâlhar”²⁸.

Noul guvern, condus de Alexander Malinov, care avea să joace pe lângă Antantă un rol similar jucat de Marghiloman pe lângă Puterile Centrale, și-a propus ca obiectiv imediat obținerea întregii Dobroge. Germania și Austro-Ungaria, în ciuda protestelor bulgare, promiteau României Dobrogea de nord în schimbul neutralității, care devenise un obiectiv de politică externă important în vara anului 1918, când slăbiciunea tot mai accentuată a Puterilor Centrale devenise o certitudine.

În preajma încheierii Păcii de la București, chestiunea Dobrogei a reprezentat un adevărat nod gordian. Ea a acutizat relațiile din interiorul Puterilor Centrale și a împiedicat găsirea unei soluții de compromis mai rapide cu partea română, interesată să câștige cât mai mult timp, în condițiile în care îndeosebi pentru Germania necesitatea unei clarificări rapide a situației pe frontul de est era vitală. Problema Dobrogei avea să cunoască o nouă etapă și ulterior, în timpul tratativelor de pace.

NOTE

¹ George Ungureanu, *Evoluția problemei dobrogene în anul Marii Uniri*, în Corneliu Postu, Petrișor Florea, Cornel Popescu (coordonatori), *Armata română și Marea Unire. Studii și articole prezentate la*

sesiunea națională de comunicări științifice Pitești, iulie 2018, Editura Militară, București, 2018, p. 194.

² *Ibidem*, p. 194.

³ Hristofor Hesapciev, *Amintirile unui fost diplomat bulgar în România (1905-1910)*, Editura Fundației Pro, București, 2003, p. 79.

⁴ George Ungureanu, *op. cit.*, pp. 194-195.

⁵ George Ungureanu, *Șapte ani dramatici din istoria Dobrogei (1912-1919)*, în Valentin Ciorbea (coord.), *Dobrogea 1878-2008. Orizonturi deschise de mandantul european*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2008, pp. 391-392.

⁶ Titu Maiorescu, *România, Războaiele balcanice și Cadrilaterul*, ediție Stelian Neagoe, București, 1995, p. 161.

⁷ George Ungureanu, *op. cit.*, pp. 194-195.

⁸ *Ibidem*, p. 196

⁹ Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, București, Meteor Publishing, pp. 305-306

¹⁰ *Ibidem*, p. 306.

¹¹ George Ungureanu, *op. cit.*, p. 196.

¹² Glenn E. Torrey, *op. cit.*, p. 307.

¹³ *Ibidem*, p. 307.

¹⁴ Pe larg despre acordul Averescu-Racovski în Petre Otu, Mareșalul *Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005, pp. 221-225.

¹⁵ Glenn E. Torrey, *op. cit.*, pp. 307-308.

¹⁶ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, ediție îngrijită de Stelian Neagoe, vol. III (1918-1920), București, Editura Machiavelli, 1995, pp. 94-95.

¹⁷ Valentin Ciorbea (coord.), *op. cit.*, p. 36, apud Viorica Moisuc, *Basarabia, Bucovina, Transilvania. Unirea din 1918. Documente*, București, Departamentul Informațiilor Publice, 1996.

¹⁸ Al. Marghiloman, *op. cit.* pp. 53-54.

¹⁹ Ion Agrigoroaiei, *România în fața pretențiilor Bulgariei asupra Dobrogei (1917-1918)*, în Mihai Lupu (coordonator), *Dobrogea. Repere istorice*, Editura Europolis, Constanța, 2000, p. 114.

²⁰ George Ungureanu, *op. cit.*, p. 200.

²¹ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998, pp. 389-390.

²² George Ungureanu, *op. cit.*, p. 199.

²³ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 391.

²⁴ *Ibidem*, pp. 199-200.

²⁵ Stevan K. Pavlowitch, *Istoria Balcanilor*, București, 1987, p. 206.

²⁶ Arhivele Militare Naționale Române, fond *Microfilme*, rola II 1.2602, cd. 20.

²⁷ *Ibidem*, cd. 20-21.

²⁸ *Ibidem*, cd. 21.

DIMENSIUNI TERITORIAL-STRATEGICE ȘI ECONOMICO-MILITARE ALE PĂCII DE LA BUFTEA, BUCUREȘTI

ALINA PAVELESCU *
ȘERBAN PAVELESCU **

Abstract

Just like the Treaty of Brest-Litovsk (March 3, 1918), The Treaty of Buftea (Bucharest), signed on May 7, 1918, translated into international law a state of affairs brought into existence by the collapse of the former Tsarist Empire. The revolutions of 1917, which shook the huge Tsarist Empire from its very foundations, and the disintegration of the administrative and military structures made impossible any resistance on the eastern front, which stretched from the Baltic Sea to the Black Sea. On the Romanian front, where there were deployed almost one million Russian soldiers, the situation was even more serious, given that the Romanian government faced not only the presence of foreign troops on its national territory, but also the possibility of a war on two fronts due to the disorganization, anarchization and communization of Russian military units. In this context, the Armistice of Focșani (December 1917) and the beginnings of the negotiations for a separate peace represented unavoidable steps.

Keywords: Romania, Treaty of Bucharest, World War I, Treaty of Brest-Litovsk, Central Powers, Tsarist Empire

Alături de Tratatul de Pace de la Brest Litovsk (3 martie 1918), Pacea de la Buftea, București (7 mai 1918) traduce în texte de drept internațional o stare de fapt asociată prăbușirii ordinii politice și dezintegrării fostului imperiu țarist. Revoluțiile anului 1917 ce au zguduit din temelii imensul imperiu rus, dezintegrarea atât a structurilor administrativ-statale dar și a celor militare au făcut practic imposibilă orice

rezistență organizată pe frontul ce se întindea în estul continentului european de la Baltica la Marea Neagră. Pe frontul românesc, cu aproape 1 milion de soldați ruși dislocați pe teritoriul rămas sub controlul autorităților de la Iași, situația era cu atât mai gravă cu cât factorii de decizie români s-au confruntat nu doar cu realitatea conflictului militar și cu prezența trupelor străine pe teritoriul național dar și cu

* Director adjunct, Arhivele Naționale ale României.

** Cercetător științific gr. II, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

perspectiva angrenării într-un conflict pe două fronturi în contextul dezorganizării, anarhizării și comunizării unităților militare ruse, aliatul de până atunci. În acest context, orice speranță de rezistență, solicitată, de altfel, de către aliații occidentali, reprezenta o utopie primejdioasă menită a conduce la dezastru și distrugere și a pune sub semnul întrebării însăși existența statului național român.

În acest context încheierea armistițiului de la Focșani (decembrie 1917) dar și debutul negocierilor pentru încheierea unei păci separate reprezintă etape obligatorii ale unui joc politic impus și fără alternativă.

Demersul de față își propune să examineze circumstanțele în care a fost negociat tratatul de la pace de la București și au fost stabilite prevederile sale din perspectiva țelurilor politice, militare și economice ale beligeranților Puterilor Centrale, din cea a contextului politic, militar și strategic în care s-au derulat negocierile de pace precum și din punctul de vedere al consecințelor acestuia.

Țelurile de război, modelul de ordine internațională propus de Germania aliaților săi în contextul unei victorii în conflagrația mondială au fost precizate în septembrie 1914 de către cancelarul german Bethmann Hollweg și ulterior cuantificate într-o serie de conferințe de stat din toamna și iarna anului 1915. Ordinea politică postbelică europeană urma a fi structurată în jurul unei vaste confederații și uniuni vamale germano-austro-ungare ce urma să domine spațiul central-european și să devină un pol de putere esențial al noii ordini mondiale.¹ De altfel, în conformitate cu această viziune, la nivelul conferințelor ministeriale ale anului 1915 mai sus menționate, erau stabilite principiile ce urmau să ghideze constituirea și funcționarea acestui pol de putere în așa fel încât aceasta să preceadă orice negocieri ori conferință de pace postbelică. Dincolo de aceasta, viziunea germană asupra ordinii mondiale postbelice diferea de o manieră radicală în funcție de direcția geografică și de puterile europene vizate. Dacă în vest, dincolo de reparații de război, rectificări de frontieră și o restructurare din temelii a statului belgian, transformat într-o putere tributară gravitând

în sfera de influență a confederației central-europene, pretențiile germane sunt măsurate, în est și în sud-est lucrurile se schimbă de o manieră radicală. În est, planurile germane ce vizează anexarea unei părți importante a teritoriului polonez aflat sub control rus, a Curlandiei și Lituaniei precum și crearea unui stat ucrainean independent urmăresc împingerea Rusiei departe de scena politică europeană². Ele vor intra în coliziune directă cu obiectivele estice ale monarhiei dualiste care vizau reconstituirea statului polonez sub dominație și control său.³ Aceeași concurență poate fi observată și în planurile vizând sud-estul european unde dominația germană de natură colonială intra în coliziune cu dorințele de anexare și control ale monarhiei dualiste dar și cu interesele teritoriale, politice și economice ale aliaților bulgar și turc.

Intrarea României în război în august 1916 a condus la o revizuire a acestor planuri strategice care va fi cuantificată ca atare în cadrul conferinței de la Kreuznach din mai 1917.⁴ Reconsiderarea proiecțiilor asupra configurației viitoare politico-teritoriale și diplomatice a Europei de Sud-Est includea România în sfera de influență a Austro-Ungariei stabilind preponderența germană în Polonia, Curlandia și Lituania. Cu toate acestea Germania solicita și obținea o influență economică extensivă în România în ceea ce privește posesia și exploatarea resurselor minerale (cu deosebire petrol), a navigației pe Dunăre și a căilor ferate. Conferința reprezenta, în aceste condiții, un triumf al Asociației pentru protecția intereselor germane din România. Ecuația intereselor Puterilor Centrale în ceea ce privește România, al cărei teritoriu era deja, în proporție de două treimi, sub controlul autorităților de ocupație germane se complica o dată în plus prin fragmentare. Dincolo de interesele statale în dezbatere, în interiorul statelor aparținând Alianței Puterilor Centrale, cu deosebire în cadrul Germaniei și monarhiei dualiste, se distinge un al doilea rând de contradicții provenind din interese concurente ale unor fracțiuni partizane.⁵ În cazul monarhiei dualiste, fricțiunile proveneau din divergențele existente între Viena, interesată într-o relativă moderație în

tratarea României pentru a o utiliza ca un cap de pod în instrumentarea afacerilor balcanice, și Budapesta, interesată în achiziționarea de teritorii pe frontiera Carpaților și în neutralizarea statului român văzut ca o continuare a problemei în chestiunea națională din Ardeal. În ceea ce privește Berlinul, confruntarea, extrem de vizibilă de altfel în contextul negocierilor pentru pacea de la Bufta București, se înregistrează între cercurile diplomatice și guvernamentale, interesate în menținerea unui stat român viabil și capabil de creștere economică, posibil aliat într-o viitoare confruntare cu monarhia dualistă și gruparea cercurilor marii finanțe și industriei coagulate în jurul Marelui Stat Major al Armatei dominat de Hindenburg și Ludendorff care urmărea maximizarea beneficiilor cuceririi și succesului militar și exploatarea maximală a resurselor românești în susținerea efortului de război, lucru care, de altfel, fusese pus în mișcare sub acoperirea ocupației militare.⁶

Se adaugă acestui tablou, deja complicat, interesele divergente și deseori conflictuale bulgare și turce ce vizează mai ales aspectele teritoriale dar care se vor constitui și în părți la dimensiunea economică a viitoarei păci. În acest din urmă caz, dincolo de problema Cadriilaterului a cărui reincorporare la Bulgaria a reprezentat una dintre prevederile tratatului de alianță semnat de aceasta cu Puterile Centrale, se ridică problema revendicărilor bulgare asupra întregii Dobroge până la gurile Dunării, revendicare pe care aceștia susțineau, într-un context cel puțin discutabil, că împăratul Wilhelm al II-lea o acceptase de principiu.⁷ Perspectiva unei anexiuni teritoriale de asemenea dimensiuni nemulțumea profund autoritățile de la Istanbul deja obligate, pentru securizarea alianței cu Bulgaria, în 1915, la acceptarea unei rectificări teritoriale a frontierei comune pe cursul fluviului Marița și care condiționau orice achiziție teritorială bulgară de retrocedarea teritoriilor în discuție.

Contextul deschiderii negocierilor pentru semnarea unei păci separate între România și Puterile Centrale este unul contradictoriu. Puterile Centrale sunt departe de a avea un punct de vedere comun ori de a putea stabili o strategie de negociere coerentă. Dincolo de obiective divergente și interese contradictorii și chiar

conflictuale, Puterile Centrale se aflau și sub presiunea situației interne după mai bine de trei ani de război și a nevoii presante a reconsiderării și restructurării forțelor și resurselor în vederea pregătirii a ceea ce se considera a fi ultima ofensivă a războiului, „ofensiva păcii”.⁸ Insistând asupra primei conjuncturi enunțate se cuvine să precizăm că, deși inițial considerată o catastrofă pentru Puterile Centrale,⁹ intrarea României în război și mai ales dezastrul militar pe care l-a constituit pentru statul român campania anului 1916 a fost considerată a adevărată ușurare pentru situația internă a Germaniei și Austro-Ungariei care, din punct de vedere alimentar¹⁰, atinsese la acea dată cote îngrijorătoare. Deja, la nivelul lui februarie 1916, Ministerul de Război comunica Marelui Cartier General al armatei germane că criza alimentară este atât de gravă încât este posibil ca pacea să se impună curând ca unică soluție la aceasta.¹¹ Eforturile autorităților de ocupație și sistemul extensiv de rechiziții pus în aplicare a reprezentat în aceste condiții o adevărată eliberare pentru lanțurile de aprovizionare alimentară din statele Triplei Alianțe. În decursul anului 1917, spre exemplu, autoritățile de ocupație germane exportau din România 1,5 milioane tone de grâu din care aproape jumătate (650.000 de tone) erau livrate Berlinului. Și aceasta în condițiile în care, din același teritoriu ocupat se susțineau subzistențele trupelor de ocupație și a celor de pe frontul din Moldova și, de asemenea, se proceda la numeroase alte exporturi paralele sub forma coletelor individuale și a altor expediții făcute de soldați și autoritățile de ocupație către familiile lor din țară.¹² Completează acest tablou extracțiile de metale, materii prime agricole alimentare și non-alimentare ori cele de petrol chiar dacă acestea din urmă nu au ajuns niciodată să reprezinte un aport cu adevărat substanțial la nevoia de resurse energetice petroliere a Germaniei și aliaților săi.¹³ Distrugerea sistematică a exploatărilor și capacităților de prelucrare de petrol de către trupele române în retragere (aproximativ 600 milioane lei aur pagube) a împiedicat într-o oarecare măsură exploatarea resurselor petroliere de către autoritățile de ocupație. Cu toate acestea, în februarie 1917 prima sondă din valea Prahovei era repusă în funcțiune. Până în octombrie 1918 deja 492

fuseseră deja redeschise. Cantitatea totală de petrol extrasă de pe teritoriul României de către Puterile Centrale atinge o cifră de aproximativ 1,6 milioane de tone de petrol pentru anii 1917-1918.¹⁴

Prevederile Păcii de la București sunt deja cunoscute și nu vom insista asupra acestora. Ne vom mărgini să menționăm, pentru nevoile prezentului demers, că textul propriu-zis al tratatului de pace a fost secondat de 23 de anexe cu caracter economic ce organizau de o manieră sistematică aservirea economică a României într-o măsură ce determina pe împăratul Carol I al Austro-Ungariei să se adreseze personal împăratului Wilhelm al II-lea al Germaniei în februarie 1918 printr-o scrisoare în care sublinia că cerințele exagerate din punct de vedere economic în contextul tratativelor de pace ar putea duce la eșecul acestora pentru că nu se poate aștepta de la nici un stat ca acesta „să renunțe la cele mai importante posesii economice ... de care depind posibilitățile sale de dezvoltare economică”.¹⁵ Preocuparea evidentă a cercurilor diplomatice germane pentru o posibilă blocare a negocierilor de pace în contextul unei vizibile rezistențe a părții române în chestiuni precum cea dinastică ori cea referitoare la Dobrogea românească este cu totul spulberată de cursul evenimentelor de pe frontul de est. Semnarea tratatului de pace cu Ucraina la 9 februarie 1918 și eșecul inițial al tratativelor de pace cu Rusia sovietică deschide cale liberă spre penetrare în adâncime a fostul teritoriu țarist a trupelor Puterilor Centrale¹⁶. Cu aceasta se rezolvau orice dubii legate de o posibilă reluare a ostilităților pe frontul românesc. Avansul trupelor germane pe teritoriul ucrainean completa izolarea politico-militară și economică a României care se vedea nevoită să accepte condițiile draconice ale tratatului de pace în integralitatea lor. Disensiunile existente între aliați se regăsesc totuși în textul tratatului. Cotele de participare la spolierea economică a statului român sunt mult reduse în defavoarea aliaților Germaniei. Pe de altă parte, cea mai mare parte a Dobrogei românești nu intră în posesia Bulgariei fiind plasată sub administrarea unui condominiu dominat de germani și rezolvarea definitivă a statului provin-

ciei fiind reportată pentru viitoarea conferință a păcii. De asemenea, România este încurajată să ocupe militar și apoi să accepte demersurile de unire cu țara ale românilor din această provincie istorică intrată sub ocupație militară rusă în 1812. În acest context și în contextul în care deja exista o preocupare la nivel înalt în interiorul Triplei Alianțe cu privire la pericolul potențial pe care îl reprezenta Rusia bolșevică i se va permite României să păstreze aproape două treimi din forțele sale armate mobilizate.

Tratatul de Pace de la București a fost ratificat de către Germania în iulie 1918, urmată la scurt timp de ceilalți aliați ai săi din cadrul Triplei Alianțe. Parlamentul României va ratifica tratatul în 28 iunie, Parlamentul, respectiv 4 iulie 1918, Senatul. Textul nu a fost niciodată promulgat de către regele Ferdinand I. Cu toate acestea, prevederile tratatului vor intra în vigoare fiind aplicate până la reintrarea României în război în noiembrie 1918. Costurile aplicării prevederilor acestuia s-au cifrat, conform estimărilor delegației române la conferința de pace la aproximativ 750 milioane lei aur. Prin comparație, doar pierderile provocate de către emisia de monedă de ocupație de către Banca Generală a României se ridicau pentru cei doi ani de ocupație la 2,1 miliarde lei aur iar pagubele suferite de către stat și civili în conformitate cu art. 38 al Tratatului de la Versailles totalizau 31 miliarde lei aur.¹⁷

Tratatul de pace de la București reprezintă în context, alături de tratele de pace semnate la Brest – Litovsk cu Ucraina și Rusia sovietică, o ilustrare perfectă a viziunii generale a Puterilor Centrale asupra modului de structurare și funcționare a noii ordini mondiale post-belice. Transformarea virtuală în protectorate a Ucrainei și României, aservirea resurselor minerale, industriale și agrare intereselor Puterilor Centrale, jaful organizat și fluiditatea prevederilor legate de termenele de încetare a obligațiilor contractuale impuse statelor în discuție are un caracter colonial ce depășește imperativele economiei de război ce le justifică în contextul semnării lor. Importanța resurselor extrase din teritoriul românesc și cel ucrainean deși deloc lipsită de importanță și ruinătoare pentru economia statelor în discuție

reprezintă un aport minor la efortul de război al Puterilor Centrale confruntate cu realitatea unui război de uzură pentru care nu dispuneau de resursele umane și materiale pentru a-l susține. Chiar și aportul de trupe eliberate de pe frontul de est pe frontul de vest unde se considera, în pregătirea ofensivei finale, că vor aduce un aport decisiv este unul supus chestionării. O mare parte a trupelor din discuție vor fi înghițite de necesitățile planurilor expansioniste germane ce vor conduce la penetrația în adâncime și ocupația militară a unei părți importante a teritoriului european al fostului imperiu țarist în căutarea resurselor necesare pentru susținerea efortului de război. Trupele care ocupau în martie 1918 Kievul și, o lună mai târziu atingeau Baku și Tiflis în Caucaz vor lipsi de pe frontul de Vest în momentele decisive ale „ofensivei păcii”. Mai mult de o treime din forțele existente la momentul semnării armistițiilor de la Brest Litovsk și Focșani rămân pe frontul de est pe tot parcursul anului 1918. Mai mult decât atât, prevederile tratatelor de pace departe de a rezolva probleme și crize în interiorul statelor Triplei Alianțe contribuie la accentuarea tendințelor centrifuge și disolutive din interiorul acestora.

Din punctul de vedere al României, tratatul de pace de la București reprezintă o concluzie impusă la istoria unei cooperări ce a început prost și a sfârșit și mai prost. Avem în vedere modul total defectuos de funcționare a relațiilor de comandament și a celor politice cu aliatul rus. În contextul dat, încercuită practic de forțe dușmane și confruntată cu pericolul bolșevic, România nu a avut de ales și a acceptat această pace de diktat ce va prefigura evenimente și situații ce se vor repeta două decenii mai târziu în anii de debut ai celui de-al Doilea Război Mondial. Decizia de atunci, de refuz al negocierii clauzelor impuse, adoptată în cadrul celor trei consilii de coroană ce prefigurează semnarea preliminarilor la tratatul de pace de la București, s-a dovedit una justă. Textul tratatului și clauzele acestora, contextul și condițiile tratativelor au depășit cu mult cadrele general acceptate de către dreptul internațional al epocii fiind respinse de plano de către statele aliate României din cadrul Antantei. Recunoașterea necesității și a lipsei de orice alternative a fost consemnată ca atare

de către aliați în înseși condițiile armistițiului de la 11 noiembrie 1918. Recuperarea statului de aliat și recunoașterea jertfei de sânge românești pe fronturile Primului Război Mondial va necesita însă o lungă și laborioasă ofensivă diplomatică a autorităților de la București în marja conferinței de pace la Paris.

NOTE

¹ Fritz Fischer, *Germany's Aims in the First World War*, Norton&Company INC, New York, 1967, p. 201-206.

² Wolfgang J. Mommsen, *The Debate on German War Aims*, în „Journal of Contemporary History”, Vol. 1, No. 3, July 1966, p. 47-72.

³ Clifford F. Wargelin, *A High Price for Bread. The First Treaty of Brest-Litovsk and the Break-Up of Austria-Hungary, 1917-1918*, în „The International History Review”, vol. 19, nr. 4, p. 757-788.

⁴ Andre Scherer, Jacques Grunewald, Maurice Baumont, *L'Allemagne et les problèmes de la paix pendant la Première Guerre mondiale : documents extraits des archives de l'Office allemand des Affaires étrangères*, vol. II, *De la guerre sous-marine à outrance à la révolution soviétique, 1er février 1917-7 novembre 1917*, Presses Universitaires de France, Paris, 1966, p. 204.

⁵ Martin Kitchen, *Hindenburg, Ludendorff and Rumania*, în „The Slavonic and east European Review”, vol. 54, nr. 2, Aprilie 1976, p. 214-230.

⁶ David Hamlin, „*Dummes Geld*”. *Money, Grain, and the Occupation of Romania in WWI*, în „Central European History”, vol. 42, nr. 3, September 2009, p. 451-471.

⁷ Avem în vedere incidentul produs în cursul anului 1917 când premierul Vasil Radoslavov telegrama de la Berlin la Sofia ulterior unei audiențe la împăratul Wilhelm al II-lea că Germania susținea revendicările bulgare asupra întregii provincii Dobrogea. Neînțelegerea provenea de la utilizarea denumirii provinciei de către împărat a denumirii pentru a desemna ceea ce le fusese deja admis bulgarilor, Cadrilaterul. Incidentul grav nu a putut fi corectat imediat de teama unui conflict ce ar fi dus la ieșirea Bulgariei din război. Vezi pe larg asupra subiectului Sorin Cristescu, *Tratativele privind încheierea păcii de la București oglindite în memoriile lui Richard von Kühlmann, Al. Marghiloman, Karl Helfferich și Vasil Radoslavov*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 5-6/2018.

⁸ Holger H. Helwig, *The First World War. Germany and Austria-Hungary. 1914-1918*, Bloomsbury, London, New York, 2014, p. 381-386.

⁹ Aluzie la reacția împăratului Wilhelm al II-lea la știrea intrării României în război: „Aceasta înseamnă sfârșitul războiului”, Cf. Georg von Muller, *Regierte der Kaiser? Kriegstagebücher, Aufzeichnungen und Briefe des Chefs des Marine-Kanietts Admiral Georg Alexander von Muller, 1914-1918*, Musterschmidt Verlag, Gottingen, 1959, p. 216.

¹⁰ Asupra situației alimentare din Germania vezi Keith Allen, *Sharing Scarcity. Bread Rationing and the First World War in Berlin. 1914-1923*, în „Journal of Social History”, vol. 32, nr. 2, Winter 1998, p. 371-393.

¹¹ David Hamlin, *Op.cit.*, p. 451.

¹² *Ibidem*, p. 464.

¹³ W.G. Jensen, *The Importance of Energy in the First and Second World Wars*, în „The Historical Journal”, vol. 11, nr. 3, 1968, p. 538-554.

¹⁴ Gheorghe Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, Demiurg, Iași, 2009, p. 40-42.

¹⁵ Fritz Fischer, *Op.cit.*, p. 519.

¹⁶ Holger H. Helwig, *Op.cit.*, p. 450-483.

¹⁷ Emilian Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919-1923). Activitatea diplomației românești în problema reparațiilor de război*, Junimea, Iași, 1976, p. 24-25.

THE ARMISTICE OF SALONICA AND THE BULGARIAN EXODUS FROM THE FIRST WORLD WAR

VOIN BOJINOV *

Abstract

After the breakthrough of the so-called Macedonian front, made by the army of the Entente, the Bulgarian government faced a rebellion of its own soldiers, which brought the danger of a total military pogrom. To avoid the utter defeat, the authorities in Sofia sent a delegation to the headquarters of the Allied Army of the Orient, situated in Salonika. The members of the mission were Andrey Lyapchev, Simeon Radev and General Ivan Lukov. They were accompanied by the US Consul-General in Sofia, Mr. Dominique Murphy, who had to secure their safe arrival in Salonika. The main aim of the envoys was to sign an armistice with the Entente. The terms of the document were cruel for the Bulgarian nation. The Bulgarian Tsardom took the obligation to disarm its army and also it had to leave the Macedonian lands immediately. This became a national tragedy for the Bulgarians, which was internationally legalized by the Neuilly peace treaty, signed on Nov. 27th 1919.

Keywords: *armistice, Bulgaria, Entente, Ferdinand, Lyapchev, Murphy*

In the middle of September 1918, after serious preparations, the Allied Army of the Orient began its offensive against the Bulgarian troops on the Macedonian front.¹ The attack was well calculated, because the Tsardom was the weakest link in the union of the Central Powers. For three years the little Bulgarian nation fought against Serbs, Greeks, Romanians, Russians, Britons, French, Italians, Albanians

and even Senegalese, who were a part of the French military formations on the Balkans. For the Bulgarians to win such a battle was impossible. The modest material and human resources of the Tsardom predetermined the inevitable Bulgarian fate. Obviously, the participation of Bulgaria in the World War One was beyond its powers, despite the heroism of the ordinary Bulgarian soldier on the battlefields

* Researcher, Institute of History, Bulgarian Academy of Sciences.

and the suffering of the Bulgarian woman in the back areas.

The result of the Entente offensive was a fatal breach in the Bulgarian positions on Dobro Pole (present day in the Republic of Macedonia). The Bulgarian defense line was pierced by the numerous French and Serbs troops, which provoked not only a strategic loss, but also and a rebellion among Bulgarian warriors.² The reasons for this riot were not just military. There was a huge gap between the ruling elite in Sofia and the Bulgarian people. The soldiers knew well that while they were in the trenches the politicians in the capital and especially the Monarch (Tsar Ferdinand I) and his government were sunk into corruption – whereas some were on the front, others built beautiful houses. This led to the conclusion that the anger of the troops had political, military and social roots – a dangerous mixture, which was able to wipe out everything on its path.

The breakthrough of the front line and the rebellion of the soldiers outlined the sad reality in front Bulgaria. The Tsardom stood at the threshold of a civil war, because the warriors had one clear goal – the Monarch and the ministers had to pay the price for the lost national ideal. “*Give us the longnose*” was the motto of the rebels (Tsar Ferdinand I had a distinctive nose, quite typical for the Saxe-Coburg family). These events on the battlefield and the revolt among the soldiers (they already declared Bulgaria for a republic),³ enforced the government in Sofia, led by Aleksandar Malinov (born in Bessarabia), to act very quickly.⁴ The authorities declared the capital a war-time fortress and the Monarch was hidden in a special train, ready to leave the country towards his motherland – Austria-Hungary.⁵ This step was made mostly because of the fear of the ruling elite that the rebellious soldiers would eliminate all politicians in Sofia. The danger of the advance of the Entente troops to the Bulgarian capital occupied only second place in the concerns of the government. The ministers knew well that the allies would spare at least their heads. In this hard time the Bulgarian government decided to search for a contact with the Allied Army of the Orient with the hope to stop the military actions between the Bulgarian army (its compounds, which were not rebellious)

and the forces of the Entente. According to the plans an agreement with the allies would help the Bulgarian government to crush the riot of the soldiers and to keep the monarchy as the leading institution in the country. Therefore Malinov’s cabinet formed a delegation, which had to negotiate with the Command of the Allied Army of the Orient, located in Salonika. Its members were: Andrey Lyapchev (Minister of Finance and a leader of the delegation), Simeon Radev (diplomat) and Gen. Ivan Lukov.⁶ Their task was very clear – to offer the Entente the ending of the combat operations, which meant that Bulgaria recognized its complete defeat in the war.

In this complex situation one more great challenge appeared in front official Sofia – how to make a contact with the Entente, when the Tsardom was in the middle of the battle with the allied forces? Here the behavior of the Bulgarian side, during the war, gave the Tsardom an important trump-card. Unlike Vienna and Berlin, Sofia did not interrupt its diplomatic relations with the United States after the entering of Washington (D. C.) into the great European conflict. And something else and very important – because of President Wilson’s famous 14 points the Bulgarian nation not only sympathized to the States, but it saw in America the potential patron, who would advocate for the Bulgarian national interests.⁷ Not coincidentally, after the announcement of the points, the American Consul-General in Sofia, Mr. Dominic Murphy, wrote to the State Department that the Bulgarian government “*is placed in the hands of President Wilson*”.⁸ The neutral American behavior and Mr. Murphy’s well-meaning attitude, towards the Bulgarians, gave the courage to the Bulgarian government to ask the American diplomat for a help to achievement of the cease-fire agreement (an armistice) between the Tsardom and the Entente. Without any hesitation and without a consultation with the State Department, Mr. Murphy responded positively to the Bulgarian call.⁹ He immediately joined the Bulgarian delegation and together with it took the full with dangers road to the city of Salonika.

After a day of long and hard trip and the risk of a meeting with the rebellious soldiers, the envoys together with the American Consul

arrived unharmed in the village of Yanis (present day in Greece), where they were met by the British General George Francis Milne. Here Mr. Murphy entered in his role as an official American representative and a British ally. He calmed down General Milne, whose army just lost the battle with the Bulgarian forces at the lake of Doiran and presented him the main task of the Bulgarian delegation. Once the British Commander listened to the American diplomat he invited the envoys to lunch, during which the General explained that only the Commander of the Allied armies in the Orient had the powers to negotiate with the Bulgarian side.¹⁰ However, Milne gave to Lyapchev the opportunity to send a telegram to London with which the Bulgarian envoy announced that the Bulgarian government wanted a ceasefire with the Entente.¹¹ By the way, in the document Lyapchev mentioned the following: *“The little Bulgarian nation was always in a conflict with the Great European Powers only because the Bulgarians want their national unification and nothing more. The Tsardom was robbed by its neighbors through the Treaty of Bucharest and the inclusion of the Bulgarians in the war was inevitable. War was never a part from the Bulgarian traditions and during the conflict the Bulgarian army had only one purpose – to keep the motherland. That is why the Bulgarian people wished to put an end of the bloodshed”*.¹²

After the sending of the telegram Gen. Milne assured Lyapchev that he would help the delegation to reach Salonica, where the Bulgarian envoys were about to meet the French General Louis Franchet d’Espèrey – a Commander of the Allied army. So, on September 28th, the Bulgarian delegation was already in Salonica, but without Mr. Murphy, who returned to Sofia after the meeting with Gen. Milne. Immediately the Bulgarian delegation was received by General d’Espèrey in his headquarters, where the French Commander directly declared that no negotiations on the armistice would take place. D’Espèrey simply informed Lyapchev on the Entente’s terms on the armistice. The General was very clear that these conditions were final and they were not a subject to discussion. Pushed into a corner by the circumstances, the Bulgarian delegation did not have a choice and it agreed with all the

terms of the allies, which were too cruel for the Bulgarians. The Tsardom was obliged to withdraw its forces from the Macedonian land and Bulgaria had to be occupied by the army of the Entente. Moreover, about 100 000 Bulgarian troops, located west of the Skopje meridian, fell into captivity of Serbs and Greeks.¹³ Later many of these men would never return to their homes and families. In addition to the harsh armistice conditions, General d’Espèrey raised and another question – about the fate of the Bulgarian ruler. The French Commander said to Lyapchev: *“Tsar Ferdinand is a grandson of the last French King Louis Philippe. The Bulgarian Tsar is Orlean and Bourbon, but he betrayed France and has to pay the prize for the treachery”*. This was very clear message to the Bulgarian Monarch that the days of his rule were over.¹⁴ For the Entente the place of Tsar Ferdinand was not on the throne, but in the history.

With the terrible news, the Bulgarian delegation returned to Sofia. On Oct. 1st, Lyapchev was already in Tsar’s palace in Sofia, where he reported to the Monarch the results of his mission. After Lyapchev entered in the reception hall the Tsar immediately asked him what the terms of the armistice were. The envoy opened his folder and read the contents of the document. The Tsar listened with an interest the words of his Minister and when Lyapchev’s voice was heard no more, Ferdinand pronounced the following phrase: *“Mr. Lyapchev, what does the Entente think about me?”*. The answer to this question was too difficult. The old maxim that the head of the messenger who carried bad news was in danger, maybe was in Lyapchev mind. For this reason he responded to Ferdinand diplomatically: *“The Entente has a good attitude towards the heir of the throne”*.¹⁵ After this replica the Tsar was scalded. It was shock for him. After 31 years on the Bulgarian throne, he was accustomed only to rule and nothing else. A life without power – how Ferdinand had to live now?

Of course the Tsar disagreed with his predetermined fate and began to prepare a coup against Malinov’s government, but support came from nowhere.¹⁶ Completely alone on the political scene, on October 3th Tsar Ferdinand signed his abdication and handed over

the throne to his son – Tsar Boris III.¹⁷ At the same time, French and Italian troops entered the territory of Bulgaria, established an occupation regime over the Tsardom. With the occupation of the country and Ferdinand's abdication the terms of the armistice were fulfilled. The Bulgarians remained to wait for the final peace treaty, which became reality on November 27th 1919.¹⁸ It gave an international legal sanction to the Second Bulgarian national catastrophe and the beginning of a heavy civil clash between the Bulgarians.

What happened to the main characters of our short story? After his abdication Ferdinand lived in luxury exile in Germany. He even received a pension from the Weimar Republic with the argument that as a Bulgarian head of state Ferdinand always defended the German interests on the Balkans. Ferdinand never returned to Bulgaria, because of the ban of the Bulgarian government, caused by his guilt for the Bulgarian defeat in the war. The Monarch died in 1948. He was survived by his two sons – Tsar Boris III and Prince Kirill (Tsar Boris died of a heart attack in 1943; his brother Kirill was shot by the communists in 1945). Andrey Lyapchev became a Prime-Minister of the Tsardom (1926-1931). He managed to calm the situation in the country after the heavy civil conflict between the white terror and the communists. Lyapchev was also the main initiator of Tsar Boris's marriage to the Italian princess Giovanna of Savoy (1930). It raised serious concerns among the Bulgarian neighbors about some Bulgarian-Italian alliance against the status-quo from Versailles. Lyapchev died of cancer in 1933. He was in serious debts. After completing his mandate in Bulgaria, Mr. Murphy worked as an American Consul in Stockholm. After his return to the United States, he found himself in a difficult financial situation. As a Prime-Minister, Lyapchev provided a one-off pension to Murphy, amounting

to 300,000 leva (the month salary of the Bulgarian Prime-Minister at that time was about 15,000 leva). Later a small street in the center of Sofia was named on Murphy's name. As for General d'Espèrey, he was declared a hero in Serbia. And finally a few words about the Bulgarians. They had to give up their national idea and to meet their disaster as a nation. After the end of World War One, the Bulgarian upward movement was forever broken, which led to the alliance with Nazi Germany later.

NOTE

¹ История на България. Том VIII. С., 1999, стр. 313-318.

² Огнянов, А. Войнишкото въстание 1918. С., 1988, стр. 98 и сл.

³ Стателова, Е., Ст. Грънчаров. История на България 1878-1944. Том III. С., 1999, стр. 324.

⁴ Казасов, Д. Видяно и преживяно 1891-1944. С., 1969, стр. 186-191.

⁵ История на България. Том VIII..., стр. 324.

⁶ Божинов, В. Земното кълбо не престава да се върти, ако и ние да спим. С., 2005, стр. 97.

⁷ В-к "Утро", бр. 2731, 7. X. 1918 г.

⁸ ЦДА, ф. 233К, оп. 1, а. е. 127, л. 1.

⁹ Кореспонденцията на Доминик Мърфи с Григор Василев. Съобщават Ц. Биярски и Ан. Огнянова. ИДА, 1985, том 49, стр. 167.

¹⁰ Божинов, В. Един епизод от българо-американските отношения (Доминик Мърфи и Андрей Ляпчев). – В: Българо-американски културни и политически връзки през XIX – първата половина на XX век. С., 2004, стр. 235.

¹¹ Божинов, В. Земното кълбо не..., стр. 99.

¹² Ibidem.

¹³ ЦДА, ф. 176К, оп. 3, а. е. 851, л. 331-325.

¹⁴ НАБАН, сб. IV, а. е. 194, л. 39-40.

¹⁵ Абдикацията на Фердинанд. С., 1993, стр. 22-24.

¹⁶ Божинов, В. Земното кълбо не..., стр. 103-104.

¹⁷ Пряпорец, бр. 225, 4. X. 1918 г.

¹⁸ Христов, Хр. България, Балканите и мирът 1919. С., 1984, стр. 315 и сл.

REINTRAREA ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI ȘI RELAȚIILE CU ANTANTA (NOIEMBRIE 1918 – IANUARIE 1919)*

DUMITRU PREDA **

Abstract

The peace-diktat of Bucharest (April 24 / May 7, 1918), which was the direct consequence of Romania's utter military isolation following Russia's defection caused by the Bolshevik revolution, did not entail the complete abandonment of the grand strategic objective which prompted Romania to enter the war alongside the Entente in the first place. As the representatives of the Allies subsequently admitted in writing, Romania, which "faithfully respected all its commitments" undertaken in August 1916, was no longer capable, under the new circumstances, to continue its armed resistance. However, the struggle for national liberation and unification – which recorded its first major success through the return of Bessarabia to the motherland (March 27 / April 9, 1918) – experienced an unprecedented boost in the coming months, culminating with the historic decisions from Chernivtsi and Alba Iulia, which laid the foundations of the unitary and independent Romanian nation state. During all this time, Romania maintained close ties with the Allies, communicating to the governments from Paris, London, Rome and Washington its desire to resume the fighting when the circumstances will allow it.

Keywords: Romania, Entente, national unification, World War I

Pacea-diktat de la București (24 aprilie / 7 mai 1918), consecință directă a completării izolării militare în care România rămăsese ca urmare a defecțiunii Rusiei, sub impactul revoluției bolșevice, nu a însemnat și renunțarea definitivă la împlinirea obiectivului strategic suprem pentru care intrase în război alături de Antanta, declanșând propriul război de întregire. Așa după cum înșiși reprezentanții

autorizați ai Aliaților au recunoscut în scris, România, care „s-a achitat cu loialitate de angajamentele sale” asumate în august 1916, nu mai fusese capabilă, în noile împrejurări, să-și continue rezistența armată. Dar lupta de eliberare națională și pentru unire – ce dobândise un prim și extrem de important succes prin revenirea Basarabiei la patria-mamă (27 martie / 9 aprilie 1918) – va cunoaște o amplificare fără

* Comunicarea reprezintă un fragment din lucrarea *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile armatei române pentru întregirea Țării 1916-1920*, în curs de publicare în 2018.

** Ambasador, prof. univ. dr.

precedent în lunile următoare, culminând cu hotărârile istorice de la Cernăuți și respectiv Alba Iulia, care aveau să pună bazele statului național român unitar și independent.

În acest interval de timp, în teritoriul liber din Moldova nu a existat nici o manifestare notabilă în favoarea Puterilor Centrale; în frunte cu Regele Ferdinand I, care printr-un înalt simț al datoriei a refuzat sistematic sancționarea păcii, factorii responsabili rămași credincioși, în primul rând cei militari, au întreprins eforturi deosebite pentru a salva puterea armată a țării, pentru menținerea idealului național și a unei stări de spirit corespunzătoare atât în rândul trupelor, cât și al populației greu încercate. Totodată, a fost păstrat un contact strâns cu Aliații, exprimându-se, de la început, guvernelor de la Paris, Londra, Roma și Washington năzuința și convingerea în reînceperea, în condiții mai prielnice, a acțiunii de luptă întreprinsă doar pentru o scurtă vreme.

Negocierile prelungite din decembrie 1917 până în primăvara anului următor nu fuseseră decât un mijloc de a mai câștiga ceva timp, în situația confuză și presantă creată pe frontul de Est, iar pacea aprobată apoi de un Parlament ales sub regimul unei ocupații străine, neratificată însă de Suveranul țării, nu reprezenta, în fond, decât un repaus – într-adevăr impus și dramatic –, dar nicidecum o ieșire definitivă din război. *„Nici legal, nici practic, nici moral noi nu am fost un singur moment într-o stare de pace reală cu inamicul”*, se va preciza într-unul din primele documente înaintate de delegația română Conferinței de Pace de la Paris, în ianuarie 1919¹.

Astfel, deși încheierea Tratatului de la București avea să coincidă cu declanșarea de către Wehrmacht a faimoasei „ofensive a păcii” de pe frontul de Vest, în interiorul ocupat dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră, Quadrupla Alianță va continua să păstreze importante forțe, fixarea lor aici putând fi apreciată ca o altă contribuție a României la efortul militar general al Aliaților. Firește, ocupația militară străină a mai mult de două treimi din suprafața statului român de atunci, dar mai ales regimul de teroare și intensificarea exploatarei sălbatice a resurselor naturale ale țării au agravat la maximum condițiile de viață ale celor aproape 3,5 milioane de locuitori rămași sub cizma

inamicului². La fel, în provinciile anexate de Imperiul Austro-Ungar, în Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina, era înregistrată o recrudescență deosebită a măsurilor represive îndreptate asupra frunțașilor mișcării naționale, ca și a întregii comunități românești, culminând cu încercarea de creare a așa-numitei „granițe culturale”³.

Obiectivele strategice ale Aliaților în Balcani și Europa de Est nu au exclus în nici un moment, chiar și după încheierea păcii înrobitoare din mai 1918, posibilitatea reluării cooperării militare cu România, considerată în continuare un important factor în raportul de forțe din regiunea Dunării de Jos. Și aceasta cu atât mai mult cu cât menținerea statului independent și a unor forțe armate respectabile (peste 170 000, în septembrie) în teritoriul rămas neocupat, alături de conduita demnă a Suveranului României, care rezista presiunilor fără a ratifica dictatul impus de Puterile Centrale, și voința majorității populației de a relua lupta de eliberare constituiau tot atâtea elemente pe care conducerile aliate le-au introdus în ecuație în toamnă, odată cu declanșarea ofensivei generalizate pe toate fronturile.

Lunile mai-octombrie 1918 au fost luni de aspre și dureroase noi încercări pentru poporul român, dar și de intense pregătiri politico-diplomatice și militare în vederea reintrării țării în război alături de Aliați. Afirmarea tot mai puternică a solidarității românești în jurul idealului unității național-statale, în condițiile în care atitudinea Puterilor Aliate și Asociate față de mișcările de eliberare națională înregistra clarificări și modificări sensibile, favorabile dreptului la autodeterminare, avea să constituie trăsătura dominantă a tuturor acțiunilor întreprinse de forțele patriotice în țară și peste hotare. *„În secolul al XX-lea – se sublinia în memoriul-protest al românilor din Franța din 10/23 mai, transmis guvernelor aliate – libertatea națiunilor, ca și libertatea cetățenilor trebuie să fie sacre. Nici o forță, nici un tratat nu pot suprima dreptul unui popor să aspire la unitatea sa națională și la independența sa”*⁴. Iar existența Austro-Ungariei – după cum constata și Congresul de la Roma al naționalităților oprimate, din 8-11 aprilie 1918 – devenise „obstacolul fundamental al realizării aspirațiilor și drepturilor lor legitime”⁵.

Evoluții politico-militare până la armistițiul din 11 noiembrie 1918

În toamna anului 1918, după mai bine de patru ani de la dezlănțuirea sa, prima mare conflagrație mondială se apropia de final. Partenerii Germaniei – Austro-Ungaria, ca și Imperiul Otoman și Bulgaria – dădeau tot mai evidente semne de istovire, dificultățile lor pe plan militar fiind amplificate de accentuarea crizelor interne cauzate de numeroase nemulțumiri populare și în cadrul celor două imperii multinaționale, de lupta de emancipare a popoarelor subjugate. Cu toată vizibila reducere a capacității ofensive a armatelor sale, urmare a greutăților extraordinare într-un conflict îndelungat împotriva unor adversari a căror superioritate în resurse materiale ajunseseră zdrobitoare, conducerea celui de-al Doilea Reich era încă decisă să execute o ultimă efortare militară menită a-i asigura o poziție convenabilă în momentul încetării ostilităților, la viitoarea conferință de pace⁶.

Avantajele create la începutul anului 1918 prin desființarea frontului de Est, în urma păcilor separate de la Brest-Litovsk (9 februarie cu Republica Ucraina, respectiv 3 martie cu Rusia Sovietică, amândouă datele stil nou) și apoi, concomitent cu ocuparea Ucrainei, Crimeei și sudului Rusiei europene, a frontului român, prin Pacea de la Buftea-București (martie-mai), îngăduiseră Înalțului Comandament german (OKW) să-și concentreze marea majoritate a unităților sale pe frontul de Vest și să declanșeze, în primăvara și vara aceluiași an, patru ample acțiuni ofensive⁷. Datorită rezistenței exacte a forțelor aliate, dar și a lipsei unor rezerve corespunzătoare, aceste acțiuni nu aduseseră, însă, rezultatele așteptate; numeroasele izbânzi tactice repurtate de germani nu au putut ascunde eșecul în obținerea obiectivului strategic preconizat – o victorie decisivă înainte de sosirea masivă a trupelor nord-americane pe continent (peste un milion în august 1918). Ceea ce va constitui preludiul nu numai al prăbușirii militare a Imperiului German, ci – ca o consecință nemijlocită – va determina înfrângerea categorică a întregii grupări de state coalizate în jurul său.

În iunie 1918, falimentul ultimei mari ofensive austro-ungare din sectorul Piave de pe frontul italian nu făcuse decât să confirme

declinul accentuat al puterii militare a Dublei Monarhii, confruntată cu repetate revolte și dezertări în masă, mai ales la nivelul unităților alcătuite în majoritate din rândul naționalităților subjugate.

În atari circumstanțe, în vara anului 1918 coaliția Antantei a preluat inițiativa strategică pe toate fronturile. Din 8 august ofensiva ei, susținută de o aviație activă, era generalizată, iar înfrângerea militară a grupării Puterilor Centrale apărând ca inevitabilă; în astfel de împrejurări, guvernele de la Berlin și Viena aveau să inițieze noi acțiuni diplomatice, care au vizat încheierea unei păci, chiar provizorii, mai înainte ca operațiile de pe frontul principal – cel de Vest – să devină decisive. Astfel, la 1/14 septembrie baronul Burián István, ministrul Afacerilor Străine austro-ungar, adresa o *Notă* către toate puterile beligerante, aliate și inamice, invitându-le să-și trimită reprezentanții pentru tratative confidențiale, neobligatorii, într-un stat neutru, în vederea „unui schimb de opinii” privind problemele păcii⁸. Propunerea era, însă, respinsă categoric și unanim de Antanta.

La Iași, evoluția evenimentelor avea să sporească convingerea că atitudinea de rezistență în fața presiunilor de tot felul ale Berlinului și Vienei, vizând inclusiv – într-o primă fază cel puțin – răsturnarea Regelui Ferdinand I și desființarea completă a armatei române, trebuia continuată cu orice preț. „*Armata – se arăta într-o notă informativă germană din 11 septembrie 1918 – are numeroase elemente care, în legătură cu evenimentele de pe frontul nostru de Vest, nutresc speranța că ar putea să lupte din nou contra noastră*”⁹.

Între timp, Armata aliată de Orient, comandată (din iunie) de generalul Louis Franchet d'Espèrey, pornise de la 30 august / 12 septembrie o importantă operație ofensivă în Macedonia; rupând frontul bulgar în sectorul Dobropolje, între Vama și Cema (14-16 septembrie), ea avea să producă prima mare breșă în dispozitivul defensiv legat al Quadruplei Alianțe: prin capitularea Bulgariei, în urma armistițiului de la Salonic (16/29 septembrie), frontul balcanic era practic desființat și drumul spre Dunăre devenea liber pentru Alianți.

Victoria aliată din Peninsula Balcanică – succes incontestabil al partizanilor „loviturilor

periferice” – dobândea o importanță capitală pentru situația strategică generală de pe continent, dar va avea consecințe imediat și asupra raporturilor României, atât cu Aliații, cât și cu Imperiile Centrale. Defecțiunea Bulgariei, pe lângă faptul că întrerupea susținerea logistică a armatei otomane de către Germania, făcea posibilă reluarea legăturilor directe ale Aliaților, prin Marea Neagră, cu autoritățile politice și militare din România liberă, precum și cu grupările proantantiste din Rusia. În plus, ea producea o amenințare nemijlocită pentru frontul sudic al armatelor austro-ungare, o înaintare rapidă a forțelor aliate pe direcția Belgrad-Budapesta fiind de așteptat; Viena se vedea nevoită acum fie să ceară pacea, fie să continue lupta, în acest caz numai prin slăbirea propriului dispozitiv de pe frontul italian, făcând apel, totodată, și la unitățile dislocate pe teritoriul Ucrainei. La 14/27 septembrie, Consiliul Miniștrilor Afacerilor Comune, întrunit în prezența Împăratului Carol IV, pentru a analiza criza generată de „dezertarea Bulgariei”, hotărâ organizarea unui nou aliniament defensiv la frontiera de sud a Dublei Monarhii. Cu același prilej s-a evidențiat întârzierea ratificării Tratatului de Pace de la București, ca și încetineala cu care se executa demobilizarea armatei române, subliniindu-se starea de ostilitate menținută la Iași și pericolul unui atac al trupelor române, în împrejurările favorabile legate de înaintarea spre Dunăre a forțelor Antantei. Ministrul de Externe Burián a solicitat din nou, în mod expres, ca „prin sfaturi și presiuni România să fie ținută departe de război”, adăugând că se impuneau măsuri ferme pentru sugrumarea mișcărilor de emancipare ale popoarelor din Monarhie¹⁰.

La distanță de câteva zile, Consiliul de Miniștri ungar, luând în dezbatere situația creată, își însușea pe deplin aprecierile ministrului Comerțului, care subliniase că „*în situația actuală lucrul cel mai important este apărarea cât mai puternică a Ardealului* [subl. noastră], deoarece, dacă invazia română se repetă, războiul purtat de această țară ar putea avea consecințe incalculabile, din aceasta născându-se o panică generală care ar produce fenomene revoluționare”, solicitând în concluzie „să ne încheiem socotelile cu România, până când nu este prea târziu”¹¹.

La sfârșitul lunii septembrie, „politica orientală” a celui de-al Doilea Reich se găsea, prin urmare, complet ruinată; chiar aliatul său principal – Austro-Ungaria – se declarase incapabil de a mai continua războiul dincolo de anul 1918, pronunțându-se fără echivoc pentru o „chemare de pace”, nu mai târziu de 15 octombrie¹². În consecință, în aceeași zi de 29 septembrie, Consiliul de Coroană german, cu avizul OKW-ului, decidea inițierea unei acțiuni pentru încheierea armistițiului general și începerea tratativelor de pace în temeiul celor „14 puncte” ale programului wilsonian¹³. Un nou cabinet condus de prințul Max von Baden, având consensul principalelor grupări politice din Reichstag, își asuma ingrata misiune de a obține o „pace onorabilă”, concomitent cu trecerea la o serie de măsuri de democratizare a vieții publice, prin care și subordonarea puterii militare celei civile în persoana Cancelarului¹⁴. La rândul său, Consiliul Imperial austro-ungar din 2 octombrie însărcina pe Burián cu pregătirea unei note diplomatice circumscrise aceleiași scop de pace¹⁵. Cu o zi înainte, Premierul Austriei, baronul Max von Hussarek, anunțase în Cameră o ultimă concesie, menită a salvargarda Imperiul Habsburgilor: adoptarea unui sistem de „autoguvernare federativă”.

Demersurile întreprinse în cursul lunii octombrie de cele două Imperii Centrale, prin intermediul unor state neutre (Elveția și Suedia), nu aveau să găsească audiența dorită; în pofida unor diferențe de vederi, Statele Unite continuau să-și manifeste solidaritatea cu partenerii săi, insistând de această dată, evident sub influența sporită a propagandei mișcărilor de eliberare națională, pentru o rezolvare radicală a problemelor lor. În acest sens, răspunsul Președintelui Wilson transmis la Viena, prin Secretarul de Stat Robert Lansing, și ajuns abia în ziua de 18 octombrie, avea să însemne, potrivit tuturor comentatorilor săi germani și maghiari, prăbușirea definitivă a Dublei Monarhii¹⁶. Conform noii poziții a Washington-ului, Austro-Ungaria nu mai era privită ca „stat unitar”, iar agonia devenea, în asemenea condiții, o chestiune de zile. Nici Manifestul imperial adresat la 3/16 octombrie „popoarelor mele credincioase”, care anunța transformarea Austriei într-un stat federativ, „în care fiecare popor să formeze o comunitate

de stat proprie, în cuprinsul teritoriului lui”, păstrând, însă, „integritatea țărilor Coroanei sfinte a Ungariei”, nici acceptarea la 14/27 octombrie a tuturor condițiilor de pace impuse în răspunsul nord-american, ca și intervenția de a doua zi a contelui Andrassy Gyula, ultimul său ministru al Afacerilor Străine, nu au mai putut opri dezagregarea acestei „monarhii a contradicțiilor”¹⁷.

Criza sistemului dualist, manifestată încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, atinsese acum punctul său culminant, fiind concretizată în imposibilitatea cercurilor conducătoare de a mai controla o situație internă explozivă, sub spectrul catastrofei militare. Cehii și slovacii, slavii de sud, italienii, românii, ca și polonezii sau rutenii vor respinge categoric reforma imperială preconizată, „un nou act de ipocrizie diplomatică”, afirmându-și deschis hotărârea de a lupta cu toate mijloacele pentru îndeplinirea integrală a revendicărilor lor naționale, politice și teritoriale.

La rândul ei, Ungaria se va separa treptat de Austria: la 16 octombrie, în Camera Deputaților de la Budapesta, Premierul Wekerle Sándor, exprimându-și neîncrederea în politica de concesiuni a Monarhiei, se pronunță pentru revocarea Legii XII din 1867 și păstrarea doar a unei uniuni personale între cele două state; într-un discurs incendiar, liderul opoziției parlamentare, magnatul Károlyi Mihály, șeful Partidului Independenței, va afirma, în aceeași zi, că războiul a fost pierdut, dar că pacea trebuia câștigată și că pentru aceasta era nevoie de un guvern capabil să proclame statul ungar independent, să încheie pacea imediată cu Antanta și să apere integritatea teritorială a țării, mai ales fără ca Ardealul să fie sacrificat¹⁸. A doua zi, însuși fostul Premier Tisza István avea să recunoască înfrângerea, respingând, însă, cu obstinație concluziile mesajului wilsonian în problema viitorului naționalităților din Dubla Monarhie și apreciind că nici o schimbare radicală nu era necesară¹⁹. Încă o dată, chiar în momente atât de dramatice, oamenii politici unguri dovedeau, indiferent de orientarea lor, o acută lipsă a simțului realității în rezolvarea acestei probleme, solidarizându-se, atunci când era vorba de apărarea așa-zisei „națiuni unitare ungare” și a integrității fictivului Regat al Sfântului Ștefan.

La 5/18 octombrie, românii, prin deputatul de Arieș – Alexandru Vaida –, aveau să fie primii dintre naționalitățile reprezentate în Parlamentul de la Budapesta, care vor replica demn și curajos manevrelor cercurilor conducătoare ungare: „Cred – arăta cu acel prilej Vaida – că nu trebuie să aduc multe dovezi, cum că între punctul de vedere al domnului Tisza și cel al domnului ministru-prezident, pe de o parte, și cel al domnului Wilson există o mare prăpastie peste care nu se poate trece [...] aruncând praf în ochii oamenilor”²⁰.

Declarația politică, adoptată de Comitetul Executiv al Partidului Național Român la 12 octombrie, la Oradea, prezentată în această memorabilă ședință, venea să marcheze intrarea în faza decisivă a luptei de emancipare a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș: *„Pe temeiul dreptului firesc, că fiecare națiune poate dispune, hotărî singură și liber de soarta ei – un drept care este acum recunoscut și de către guvernul ungar prin propunerea de armistițiu a Monarhiei – națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește să facă acum uz de acest drept și reclamă, în consecință, și pentru ea dreptul ca, liberă de orice înrăurire străină, să hotărască singură așezarea ei printre națiunile libere, precum și stabilirea legăturii de coordonare a ei cu celelalte națiuni libere. Organul național al națiunii române din Ungaria și Ardeal nu recunoaște îndreptățirea acestui Parlament și acestui guvern să se considere ca reprezentanțe ale națiunii române, ca să poată reprezenta la congresul general de pace interesele națiunii române [...] – căci apărarea intereselor ei, națiunea română o poate încredința numai unor factori designați de propria lor adunare națională”*²¹. [Subl. noastră].

Patru zile mai târziu, la 22 octombrie, într-o altă luare de poziție istorică, de această dată în Reichsrat-ul din Viena, deputatul socialist bucovinean Dr. George Grigorovici ținea să declare că „la tendința de a uni poporul român nu va renunța niciodată nici un român. Unirea românilor este un ideal și o țintă la care românii vor aspira totdeauna, în orice timpuri și în orice împrejurări [...] indiferent de chipul cum li se va desfășura soarta pe viitor”²².

Cu o zi înainte, la 21 octombrie, deputații austrieci-germani, întruniți în clădirea Camerei

landurilor din Viena, într-o Adunare Națională provizorie, luaseră hotărârea de a fonda un stat austriac german și de a reglementa relațiile cu celelalte națiuni din imperiu prin acorduri liber consimțite în cadrul unei uniuni, în caz de refuz optându-se pentru alipirea la Reich-ul german ca stat federal.

Ultima reuniune a Consiliului Ministerelor Comune ale Austro-Ungariei, desfășurată în ziua de 22 octombrie, care reconfirma obse-sia liderilor de la Budapesta pentru apărarea „integrității și unității Ungariei”, desprindea ca o sentință concluzia rostită sec de șeful Statului Major al armatei imperiale: în fața prăbușirii iminente a Porții otomane, a înaintării spre Dunăre a forțelor aliate, ce putea influența re-intrarea României în război, și a neputinței de a opri cursul vertiginos al mișcărilor revoluționare interne, soluția unică rămânea încheierea grabnică a ostilităților²³. În ziua în care contele Andrassy comunica Președintelui Wilson că acceptă, ca bază a discuțiilor pentru încheierea păcii, punctul de vedere privitor la drepturile națiunilor din Dubla Monarhie, exprimat în răspunsul primit la 18 octombrie, „monarhia austro-ungară nu mai era decât o noțiune istorică”²⁴.

În cursul lunii octombrie, evenimentele de pe toate teatrele de acțiuni militare europene s-au derulat cu repeziciune. Izolată complet de partenerii săi, cu puterea militară și morală complet zdruncinate în urma grelelor eșecuri încercate în Palestina și Mesopotamia, Poarta Otomană – la numai o lună de la capitularea Bulgariei – s-a văzut nevoită să solicite armistițiul, încheiat la Mudros (insula Lesbos), la 17/30 octombrie.

Între timp, înaintarea grupării principale pe direcția Niș-Belgrad, desfășurată într-un ritm alert, conducea la eliberarea întregului teritoriu al Serbiei și Muntenegrului. La 1 noiembrie, după o absență de trei ani, trupele sârbe intrau victorioase în capitala lor, la Belgrad²⁵.

În aceste împrejurări, spre jumătatea lunii octombrie [stil nou – *n.n.*], Armata aliată de Orient recepționa noi instrucțiuni menite a-i consolida avantajele obținute și, într-o perspectivă apropiată, a pregăti viitoarele operații pe teritoriul României și în sudul Rusiei. La 13 octombrie, generalul Berthelot era numit în fruntea Armatei Aliate de Dunăre, ce trebuia să

se organizeze în scopul executării intervenției la nord de Dunăre „printr-o acțiune deopotrivă politică și militară”, care să favorizeze re-intrarea în luptă a armatei române alături de Antanta²⁶.

Pentru a-și acoperi flancul stâng rămas descoperit prin eliminarea Bulgariei, Comandamentul Suprem al Puterilor Centrale, care căutase inițial să realizeze un nou front defensiv de-a lungul Dunării și Savei, în urma replierii forțelor sale la nord de marele fluviu, decidea ca Armata 11 germană, dislocată acum în Banat, să fie subordonată Comandamentului Mackensen²⁷. Armata de ocupație din România era așadar întărită, având misiunea de a păzi linia dunăreană (Banat, Oltenia, Muntenia), inclusiv Dobrogea (importanta cale ferată Constanța- București-Budapesta-Viena) și de a asigura și spatele marilor unități aflate încă pe teritoriul fostului Imperiu rus.

Pe frontul italian, situația armatei austro-ungare era definitiv compromisă odată cu strălucita ofensivă de pe Piave a generalului Armando Diaz, declanșată la 24 octombrie. Victoria repurtată la Vittorio Veneto la 27 octombrie a permis străpungerea frontului austro-ungar, înaintarea irezistibilă a marilor unități italiene în fața unor trupe în plină descompunere impunând, în aceeași noapte, solicitarea armistițiului de către Comandamentul Suprem habsburgic. Acesta va fi semnat la 3 noiembrie la Villa Giusti, lângă Padova. Între timp, la Viena și Budapesta izbucnise revoluția²⁸.

În sfârșit, pe frontul de Vest, după demisia forțată a atotputernicului general Erich Ludendorff de la șefia Statului Major al Cartierului General imperial (25 octombrie) – sub presiunea ofensivei accentuate a Aliaților și în condițiile creșterii tensiunii sociale interne –, guvernul german va fi nevoit să întreprindă noi demersuri, recunoscând iminența dezastrului militar. Ultima fază a operațiilor pe acest front principal se caracteriza, de altfel, prin aspectul de Criza militară, amplificată de mișcările revoluționare izbucnite la Kiel, la 3 noiembrie, și extinse rapid în întreaga Germanie, culminând cu renunțarea la tron a Kaiserului și proclamarea Republicii germane la 9 noiembrie, va impune capitularea și semnarea, la 11 noiembrie 1918, a armistițiului de la Rethondes

(pădurea Compiègne) prin care operațiile de pe toate fronturile aveau să înceteze.

Marele Război lua astfel sfârșit după 52 de luni de confruntări fără precedent. Dar „casca-da Tronurilor” avea să continue, consemnând profunde transformări pe harta politică a Europei și a lumii.

În paralel cu prăbușirea fronturilor de luptă, pe măsură ce victoria Antantei se afirma tot mai sigur, mișcările de ordin social-politic intern și, în special, acțiunile organismelor de eliberare ale naționalităților din monarhia austro-ungară – recunoscute deja pe plan internațional – au devenit dominante. De la Baltica la Adriatica și Egee, pe fondul dramaticii înclăștări mondiale ce se încheia, revoluția burgheză cu larg caracter democratic înainta triumfătoare, impunând dispariția anacronizelor imperii multinaționale și constituirea în locul lor a statelor independente ale Poloniei, Cehoslovaciei, Austriei, Ungariei, alături de cele ale Finlandei și țărilor baltice, ca și desăvârșirea proceselor de făurire a statelor unitare Italia, Iugoslavia și România²⁹.

Astfel, la 28 octombrie, Consiliul Național Ceh din Praga prelua puterea, dezarmând trupele imperiale; aceasta și cu sprijinul unităților românești dislocate în zonă. Întrunit la Turčiansky Svätý Martin, Consiliul Național Slovac hotărâ, la 30 octombrie, ruperea legăturilor cu Dubla Monarhie și unirea cu Boemia. Constituirea Republicii Cehoslovace independente era proclamată, două săptămâni mai târziu, în mod solemn, de Adunarea Națională de la Praga, iar Thomas Garrigue Masaryk era ales primul ei președinte. În același timp, Soborul național iugoslav de la Agram (Zagreb) vota la 29 octombrie ruperea oricăror legături cu Austria și Ungaria și aclama „unirea întregului popor al slovenilor, croaților și sârbilor, pe tot teritoriul lor etnografic, de la Isonzo până la Vardar, într-un stat suveran și independent”. După ce la 24 noiembrie Vecea populară de la Zagreb adopta hotărârea de unire cu Serbia și Muntenegru, iar Skupštinele populare din Voivodina și Muntenegru se pronunțau, la rândul lor, în următoarele două zile, pentru unirea cu Serbia, la 1 decembrie noul stat iugoslav dobândește, sub dinastia Karagheorghević, consacrarea sa definitivă sub denumirea de Regatul sârbo-croato-sloven.

La sfârșitul lunii octombrie Comisia poloneză de lichidare creată la Cracovia prelua administrația Galiției și a unei părți a Sileziei (31 octombrie); în luna următoare, sub conducerea energică a lui Jozef Piłsudski, statul polonez independent, reunind ținuturile aflate până atunci sub ocupația germană, austro-ungară și rusă, era reconstituit.

Finis Austro-Hungariae! „În secolul nostru de conștiință – se arată în revista «La Roumanie» din Paris – nu mai pot fi luate jumătăți de măsură atât de dragi diplomaților care căutau în mod continuu să rezerve un teren de intervenție pentru activitatea lor sterilă, în secolul nostru de lumină nu se pot da decât soluții radicale. Singurul remediu care convine monarhiei anacronice este suprimarea. Ea nu va fi regretată de nimeni, nici chiar de succesorii aceluia care până aici au tras atâtea profituri din ea pe seama milioanele de dezmoșteniți”³⁰.

Ultimele momente ale dezagregării Dublei Monarhii au fost în ordine: la Viena, în plină revoluție, Adunarea Națională provizorie hotărâ, la 30 octombrie, crearea unui Consiliu de Stat cu funcția de guvern al Austriei germane, cancelar fiind numit social-democratul Karl Renner. Insurecția populară din Budapesta, sprijinită de cea mai mare parte a forțelor armate, ieșea a doua zi victorioasă, puterea fiind preluată de guvernul de coaliție condus de „omul providențial”, contele Károlyi Mihályi („glorioasa revoluție”). Fostul Premier Tisza, simbol al vechiului regim conservator, cădea, în aceeași zi, sub gloanțele revoluționarilor. La 2 noiembrie era proclamată independența Ungariei, act ce pune la punct final existenței politice a Austro-Ungariei.

La 11 noiembrie, două zile după proclamarea Republicii Germane, Împăratul Carol I de Habsburg dizolva guvernul imperial și publica declarația de renunțare la tron; peste încă o zi, la 12 noiembrie, era proclamată Republica Austria. După ce, la 14 noiembrie, același Carol de Habsburg, în calitate de rege al Ungariei, semna o declarație în care își exprima acordul asupra viitoarei forme a statului ungar, la 16 noiembrie la Budapesta se anunța crearea Republicii Populare.

În acest context general, politic și militar, la 13 noiembrie 1918, ora 23:15, la Belgrad, a

fost semnată ca un document suplimentar la Armistițiul din 3 noiembrie, o „*Convenție militară*” între comandamentul Armatei aliate de Orient și delegații noului guvern ungar³¹. În conformitate cu articolul I, cursul Mureșului era fixat ca linie de demarcație răsăriteană a Ungarei, față de România, dar administrația civilă, inclusiv forțele de poliție și jandarmerie necesare „menținerii ordinii”, rămăneau în subordinea guvernului ungar. Armata ungară, cu excepția a șase divizii de infanterie și două de cavalerie, era demobilizată. Articolul III rezerva Aliților dreptul de a ocupa orice localitate sau punct strategic din teritoriul rămas neocupat, ca și de a utiliza căile și mijloacele de comunicație pentru nevoile militare. Totodată, Convenția – semnată și de voievodul Živojin Mišić – a dat Serbiei drepturi largi de a ocupa nu numai Banatul în cea mai mare parte, dar și o porțiune din teritoriul ungar de sud, depășind cu mult linia ce urma să fie atribuită Iugoslaviei la Trianon.

Evident, un asemenea act, ce ignora poziția guvernului român care nu luase parte la tratative, cât și declarația conducerii naționale din Transilvania citită în ședința Parlamentului din Budapesta din 18 octombrie, prin care fusese contestat categoric dreptul guvernului ungar de a reprezenta sub orice formă teritoriile locuite de români, a constituit, în perioada următoare, o sursă de tensiune și conflicte între statele din regiune. În esență, se poate aprecia că documentul din 13 noiembrie 1918 nu reprezenta decât o simplă convenție militară cu caracter local și provizoriu, cu atât mai mult cu cât independența Ungariei nu fusese încă recunoscută; în plus, așa cum avea să declare însuși generalul Franchet d'Espèrey și cum vor acționa în continuare Puterile Aliate și Asociate, nu a fost în intenția Antantei de a-i conferi respectivei linii demarcaționale un statut definitiv. Totuși, jucând cartea simpatiei față de Aliți și mizând pe tactica faptului împlinit, guvernul Károlyi păstra suficiente speranțe ca, printr-un joc diplomatic activ în care prima idee a „cordonului sanitar”, să prezerve, dacă nu toată, cea mai mare parte a teritoriului „Ungariei istorice”, în special Transilvania³².

Atitudinea Antantei, în aceste momente, la fel ca și în cazul armistițiului cu Bulgaria, rămănea totuși surprinzătoare prin faptul că

menținea sub dominația străină, chiar a statelor învinse, importante teritorii, cu o populație majoritar românească, aparținând de drept României aliate. Și aceasta era una din lecțiile severe ale marii conflagrații mondiale ce tocmai se încheiase.

Lunile septembrie-noiembrie 1918 marchează, în același timp, o cotitură categorică în poziția de ansamblu a Puterilor Aliate și Asociate față de problema autodeterminării naționale și, în acest context, și față de problemele românești. Într-o *Notă* a Ministerului Afacerilor Străine francez din 23 octombrie, după ce se sublinia că „*Transilvania este leagănul neamului românesc*”, iar Bucovina „*a fost parte integrantă a principatului Moldova*”, se făcea următoarea apreciere: „Franța, care a secondat în secolul al XIX-lea primele eforturi pentru independența română și care a favorizat unirea principatelor Moldova și Țara Românească, va rămâne fidelă prietenilor și principiilor sale, folosindu-se de acestea pentru a facilita înfăptuirea unității române și pentru a smulge din brațele unei tiranii, care, de la secol la secol, de la an la an, a devenit tot mai crudă, un popor de care este legată prin atâtea simpatii reciproce”³³.

Această atitudine mult mai tranșantă adoptată de Marile Puteri aliate se datora și susținutei acțiuni desfășurate de emigrația română, cu centrul politic în Franța, care a reușit determinarea unui curent de opinie pozitiv, care avea să influențeze deciziile guvernelor respective³⁴. Depășind frământările ivite între diferitele grupări care militau pentru înfăptuirea dezideratului unității românești, la începutul toamnei se înregistra un proces de unificare organizatorică a mișcării naționale, concomitent cu extinderea raporturilor sale cu comitele și consiliile naționalităților subjugate din Dubla Monarhie. Astfel, constituirea „Consiliului Național al Unității Românești” (CNUR), în frunte cu Take Ionescu, fost vicepremier, la Paris, la 3 octombrie, însemna punerea bazelor unui adevărat organism unitar și reprezentativ de conducere a luptei românilor din emigrație. Recunoscut în termeni dintre cei mai amicali, la 12 octombrie, de guvernul francez, care și-a exprimat sprijinul și speranța într-o apropiată colaborare, CNUR avea să fie admis ca partener în luna următoare și de celelalte cabinete

ale Puterilor Aliate și Asociate: 5 noiembrie – Statele Unite, 11 noiembrie – Marea Britanie, 22 noiembrie – Italia³⁵.

În paralel cu acțiunile de organizare politică, emigrația română din Europa și America, la fel ca forțele patriotice rămase în țara liberă, s-a preocupat stăruitor de problema formării unor unități militare de voluntari, în principal din rândurile prizonierilor de origine română din armata austro-ungară, internați în lagărele din țările Antantei³⁶. După Pacea de la București, această activitate a fost intensificată, vizându-se continuarea luptei cu arma în mână alături de Aliați, pe fronturile din apusul Europei. Prin strădaniile proprii și cu sprijinul unor cercuri politice și militare occidentale, convinse de utilitatea și mai ales de semnificația politică și morală a menținerii drapelului de luptă românesc în război, în timp ce armata română își pregătea remobilizarea și reluarea operațiilor pe frontul răsăritean, în cooperare cu Antanta, numeroși ostași și voluntari români deja încadrați în armatele aliate – precum cei 6 000 de români-americani de pe frontul francez sau cei din legiunea din Italia acoperiți de glorie în bătăliile de pe Piave – aduceau obolul jertfei lor la victoria comună asupra Puterilor Centrale.

În același interval de timp, între guvernele aliate și factorii politici români aflați în Moldova au existat numeroase relații de informare reciprocă, un rol însemnat jucând în această privință misiunile diplomatice ale Franței, Marii Britanii, Italiei și Statelor Unite. Prin contactele regulate și convorbirile purtate, cu discreție, cu Regele Ferdinand I și Regina Maria, cu fostul Premier Ion I.C. Brătianu și alți lideri de partide, cu generali și ofițeri ai armatei române, reprezentanții lor nu numai că au putut evalua potențialul combativ și starea de spirit din teritoriul liber, dar s-au convins că orientarea factorilor responsabili era fermă de partea Antantei, fiind necesară întărirea încrederii acestora în continuarea ajutorului pe care Puterile Aliate îl acordau luptei de eliberare.

Apropierea zonei de operații a Armatei de Orient de spațiul românesc avea să coincidă cu intensificarea legăturilor pe plan politic dintre Antanta și cercurile influente românești de la Iași. Inițiativa a aparținut și de această dată guvernului francez; la 16 septembrie, chemat și primit în audiență de

Stephen Pichon, ministrul Afacerilor Străine, și apoi, la Ministerul de Război, de însuși Georges Clemenceau, președintele Consiliului de Miniștri, Victor Antonescu, fostul ministru plenipotențiar la Paris, era solicitat să colaboreze la transmiterea unui mesaj secret deosebit de important la Iași, vizând în esență reluarea cooperării militare și a operațiilor împotriva Puterilor Centrale înainte de încheierea războiului mondial³⁷. Deplasat incognito pe calea aerului la Salonic, sub numele de Antoine Louis, curier de război, V. Antonescu se va întâlni cu comandantul Armatei aliate, generalul Franchet d'Espèrey; apoi, în prezența acestuia, a generalului Berthelot, comandantul Armatei de Dunăre, a generalului Georges Cartier, șeful Biroului 2 informații al Armatei de Orient, ca și a colonelului Radu R. Rosetti, din partea Marelui Stat Major român, au fost stabilite detaliile colaborării. Aterizat în apropiere de Iași, în dimineața zilei de 20 octombrie, diplomatul român se întâlnea peste câteva ore în secret, la reședința contelui de Saint-Aulaire, cu principalii responsabili politici și militari, printre care Brătianu și generalul Prezan. Planul expus, despre care va fi anunțat imediat și regele, prevedea mobilizarea a cel puțin patru divizii române, care urmau să înainteze din valea Siretului pe direcția sud-vest și să facă joncțiunea, în zona Ploiești, cu Armata Berthelot, ce trebuia să forțeze Dunărea, la Giurgiu, apoi împreună să formeze flancul drept al armatei aliate a generalului Franchet d'Espèrey, continuând operațiile împotriva Germaniei. „*Este indispensabil pentru România să reia armele și să se unească cu trupele noastre pentru a dovedi fidelitatea sa nezdruccinată față de Antanta, să-și elibereze teritoriul și să cucerească, astfel, noi titluri pentru realizarea revendicărilor sale naționale*”³⁸ [subl. noastră] – se arăta în *Nota* înmănată personal ministrului Franței din partea Comandamentului aliat, notă care se înscrisa pe linia punctului de vedere subliniat de Premierul Clemenceau cu o lună înainte.

Răspunsul regelui și al celorlalți factori politici de la Iași a fost prompt; telegramele transmise a doua zi Președintelui Raymond Poincaré și Premierului Georges Clemenceau reînnoiau asigurarea atașamentului neclintit la cauza comună, evidențiind clar voința de a se relua

lupta alături de Aliați³⁹. Consecința imediată a acestei decizii de maximă importanță din 4 noiembrie 1918 – apreciată de unii reputați istorici (Eliza Campus⁴⁰) ca momentul efectiv al reîntrării României în război – avea să fie demisia, peste două zile, înaintată de cabinetul germanofil Alexandru Marghiloman, urmată de dizolvarea Parlamentului ales sub ocupația inamică și anularea întregii sale activități legislative. Un guvern național de tranziție a fost format, cu acordul inclusiv al lui Brătianu, având în frunte pe devotatul general de divizie adjutant Constantin M. Coandă, titular și al portofoliului Afacerilor Străine; la Război era numit eroul de la Oituz și Mărășești, generalul de divizie Eremia Grigorescu. Misiunea sa principală era să pregătească și să realizeze remobilizarea armatei, eliberarea României și, în perspectivă, a întregului teritoriu românesc recunoscut de Puterile Antantei prin Tratatul din 4/17 august 1916.

Primind noi ordine de la Paris pentru urgentarea intervenției în România⁴¹, Berthelot avea să transmită prin Robert de Flers, la 4 noiembrie, un nou mesaj cerând ca „mobilizarea să fie făcută cu o mână energică și împinsă în cele mai mari condiții de rapiditate posibile”⁴². „Rapiditatea evenimentelor – va raporta comandantul Armatei de Dunăre – m-a decis să grăbesc trecerea [fluviului – n.n.] în maniera de a provoca gestul României înaintea momentului în care acesta ar fi părut inutil”⁴³.

Această decizie de a accelera operațiile la Dunărea de Jos, deși se preliminasă încheierea concentrării trupelor abia către 18-20 noiembrie, coincidea cu voința noului guvern al României. Ea se datora și interceptării unei telegrame a Comandamentului Mackensen, prin care se anunța începerea mișcării de retragere spre Carpați și Ungaria. Astfel că, în ziua în care generalul Berthelot își instala cartierul la Târnovo, pregătind forțarea Dunării cu elementele avansate ale armatei sale, Consiliul de Miniștri de la Iași hotăra, la 8 noiembrie, să mobilizeze armata⁴⁴.

În noaptea de 9 spre 10 noiembrie, în condiții apreciate de „surpriză completă pentru inamic”, Detașamentul Boblet (3 batalioane din Regimentul 210 infanterie, susținute de un grup de artilerie de câmp) trecea brațul cel mare al Dunării, punând stăpânire, fără dificul-

tate, pe Giurgiu, forțele inamice fiind respinse la o depărtare de 4 km nord întâmpinat de autoritățile române și de o populație entuziasmată, strigând „Vive la France!”, generalul Berthelot lansa Proclamația „La arme, români!”, în care anunța că „ceasul dreptății a sunat”. Manifestul era apoi răspândit de aeroplanelor franceze și deasupra unei Capitale în așteptare. În noaptea următoare alte elemente au trecut pe la Nicopole (2 batalioane din Regimentul 58 infanterie cu 3 baterii) și Siștov (subunități din Divizia 30 colonială franceză), la Tumu Măgurele și respectiv Zimnicea, dispersând posturile de supraveghere germane. Drept urmare, către amiaza zilei de 11 noiembrie cursul fluviului era degajat pe un front de circa 120 km și pe o adâncime de 6 la 8 km⁴⁵. Condițiile de ordin operativ necesare reîntrării armatei române în luptă erau așadar îndeplinite.

În timp ce rapoartele înaintate spre cele două capitale imperiale, Berlin și Viena, întâreau convingerea că ora reluării armelor de către România se apropia, reacțiile aveau să fie tot mai diferite. Astfel, în ultima ședință a Consiliului Imperial Interministerial din 22 octombrie, amintită deja mai devreme, Burián se declarase împotriva oricăror concesiilor acordate României. Și aceasta chiar în împrejurările în care la Ballplatz se repeta, tot mai des: „*Față de cuvântul TRANSILVANIA toate evenimentele importante care au loc în lume trec la români complet pe planul al doilea*”⁴⁶.

Starea de spirit a populației și armatei, a cercurilor politice, surprinsă fidel și în rapoartele diplomaților Antantei, ilustra convingător temerile Comandamentului german: „De alaltăieri – arăta, de exemplu, la 5 noiembrie ministrul belgian în România – pe străzile Iașului au loc manifestații împotriva ocupației germane. Având în vedere victoria Antantei și evenimentele din Austro-Ungaria, continua Ypersele de Strihou, *România contează în mod absolut pe reîntregirea în frontierele sale dinainte de război, pe păstrarea Basarabiei și pe anexarea* [eliberarea – n.n.] *Transilvaniei, precum și a Bucovinei...*”⁴⁷ [subl. noastră].

Încetarea ostilităților la 11 noiembrie 1918 găsea, astfel, România din nou în tabăra Antantei, colaborând politic și militar împotriva Germaniei. În *Memoriul* remis de guvernul Constantin M. Coandă la 10 noiembrie

reprezentanților Puterilor Aliate de la Iași se specifica: „*chestiunea românilor din Ungaria s-a impus, prin însăși natura ei, în ziua în care principiile de justiție, de independență și de libertate a popoarelor au fost proclamate. Ea s-a impus și prin împrejurările războiului, când, prin Tratatul de la 4 august 1916, Alianții s-au obligat să asigure românilor unitatea lor națională*”⁴⁸.

În perioada imediat următoare, în paralel cu susținerea pe toate planurile a mișcărilor de eliberare națională din Bucovina și Transilvania, guvernul român avea să dezvolte o intensă acțiune diplomatică destinată a sonda poziția Marilor Puteri învingătoare în legătură cu angajamentele anterior luate față de România, de a informa și deci de a clarifica raporturile cu acestea în probleme esențiale, precum locul și rolul rezervat statului român la viitoarea conferință de pace și apoi confirmarea unității național-statale realizate în cursul anului 1918, care să fie concretizate în documente cu valoare juridică internațională. Firește, la finele anului respectiv România se prezenta cu multe atuuri câștigate prin luptă și jertfe, care o situau printre primele națiuni în ceea ce privește efortul uman și material de război; ea constituia – și acest lucru nu putea fi neglijat de nimeni – un important factor politic și militar în sud-estul Europei, poate chiar cel mai important. Totodată, era o realitate evidentă, chiar din cursul lunii noiembrie, că obiectivul desăvârșirii statului român urma să fie atins, într-un moment în care și alte națiuni din aceeași regiune a continentului își refăceau sau își reîntregeau entitățile lor statale independente.

Se puneă însă întrebarea, în ce măsură și în special sub ce condiții unitatea național-statală românească avea să fie recunoscută? „Noua diplomatie” ce consacra principiul autodeterminării naționale ca ax central al viitoarei reglementări mondiale, al cărei campion se vedeau a fi Statele Unite, interesele diferite și contradictorii, disputele, încă în surdină, pentru sfere de influență la Dunărea de Jos și Marea Neagră, ca și evoluția explozivă a situației în fostul Imperiu Rus, introduseseră și puteau introduce în continuare în ecuația tratativelor de pace elemente de ordin politic, economic și militar, chiar necunoscute, care, în orice caz,

nu trebuiau să fie neglijate sau minimalizate de statele interesate, cum era și România.

Cu atât mai mult cu cât ea nu lua parte la preliminariile păcii, iar unele reacții diplomatice, pornind de la tendința de reexaminare și chiar de nerecunoaștere a valabilității Tratatului secret din 1916, exprimată îndeosebi de exponenții puterilor anglo-saxone, indicau apariția unor schimbări în conduita membrilor coaliției Antantei, a unor obiecții în probleme de detaliu – precum trasarea viitoarelor frontiere – sau și mai grav, în atribuirea calității de stat aliat.

În fața atâtor incertitudini, care parcă anunțau „calvarul păcii” din 1919-1920, guvernul român a căutat să adopte o atitudine pragmatică, realistă și tenace în concordanță cu obiectivul recunoașterii unirii politice desăvârșite la 1 Decembrie 1918. Această atitudine consecventă, plină de demnitate, merită a fi relevată, chiar dacă i-a fost reproșată o anumită intransigență – exagerată în opinia unora dintre contemporani, în special cei din opoziție – în susținerea aplicării integrale a angajamentelor asumate de Marile Puteri aliate în 1916. În concepția Premierului român, Tratatul de alianță cu Puterile Antantei din 4/17 august 1916 – rod al unor lungi și aprinse negocieri cu Antanta⁴⁹ – ținea seama nu numai de interesele legitime și de drepturile istorice ale poporului său, dar și de cele ale națiunii maghiare; astfel, în cadrul teritoriilor revendicate și acordate României nu fusese cuprins „teritoriul istoric și geografic român” de la est de Tisa, unde se afla, în urma dominației ungare și a măsurilor administrative ale guvernului de la Budapesta din ultimele decenii, o „masă compactă de aproximativ un milion de locuitori, având în orașul Debrecen un centru politic și cultural maghiar”. Pe teritoriul ce urma să fie recunoscut României, conform aceluiași Tratat din 1916, populația românească constituia, chiar conform statisticilor oficiale ungare din 1910, o majoritate absolută de 54% din populația totală, iar dacă acele statistici ar fi fost rectificate înlăturându-se falsificările tendențioase, bine-cunoscute și în epocă, procentul reprezentat de națiunea română s-ar fi ridicat la circa 62,5%, după alte surse chiar mai mult. În plus, ceea ce era fundamental, românii reprezentau în Transilvania și ținuturile limitrofe elemen-

tu autohton; invazia ungară, colonizarea germanică și cea secuiască, infiltrările artificiale de populații alogene, îndeosebi maghiari sau vorbind maghiara, nu reușiseră să modifice caracterul românesc al întregului teritoriu, ci numai să împiedice evoluția normală a populației românești și să-i răpească dreptul de exercitare a libertăților sale naționale și politice.

Hotărârea impunătoare a Adunării Naționale de la Alba Iulia de unire definitivă a Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmăruului și Maramureșului cu România nu venea, astfel, în contradicție cu realitatea istorică și nici cu exigențele principiului autodeterminării promovate de Aliați, exigențele formulate de guvernul român și acceptate în 1916 de Puterile Antantei găsindu-și concretizarea într-o formă democratică, cu caracter plebiscitar. Unitatea națională trebuia și era de fapt realizată respectând principiul etnic, într-un spațiu geografic bine determinat, unde viața poporului român putea să fie asigurată prin condiții de securitate și de evoluție economico-socială necesare existenței sale.

Un *Aide-mémoire* înaintat Marilor Puteri, în martie 1919, de către o delegație a oamenilor politici români din Transilvania, remarcă într-un mod extrem de limpede esența acțiunii românești, pe care diverse cercuri mai mult sau mai puțin oficiale se grăbeau s-o eticheteze drept „imperialismul de la București”: *„În judecățile care s-au emis în problema românească se uită, din nefericire, adesea că, independent de tratatele încheiate între România și guvernele aliate, poporul român – care formează marea majoritate a populațiilor provinciilor în chestiune – s-a alăturat în mod spontan la Regatul României prin Actul solemn de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Mai mult, se uită de un al doilea act de semnificație politică deosebită pentru el, și anume de declarația de la Mediaș, prin care sașii din Transilvania își proclamă, la rândul lor, alipirea la România. Este deci clar stabilit că, în afara convențiilor internaționale menționate mai sus, alipirea acestor provincii la România este perfect justificată din punct de vedere juridic, prin voința liber exprimată de marea majoritate a locuitorilor ei. Dreptul internațional clasic, ca și principiile formulate de președintele Wilson sunt pe deplin aplicabile și la cazul nostru. A vorbi,*

*deci, de imperialismul român referitor la aceste provincii, așa cum o fac adversarii noștri, înseamnă de a da dovadă de rea-credință sau de mare ignoranță”*⁵⁰.

Obținerea calității de aliat însemna pentru România nu numai o recunoaștere a contribuției sale la victoria împotriva Quadruplei Alianțe, ci și posibilitatea de a-și putea susține poziția și a-și apăra interesele în condiții dacă nu egale, cel puțin onorabile. Faptul că dintre toți partenerii Antantei României îi era aplicat acum, la sfârșitul războiului, tratamentul cel mai sever, cel puțin în formă, deși unirea politică a teritoriilor revendicate în 1916, ca și a Moldovei dintre Prut și Nistru erau un fapt împlinit și în fond recunoscut de Aliați, avea să fie remarcat de mulți factori politici și militari chiar din rândurile acestora. André Tardieu, cel care a prezidat Comisia privind afacerile române la Conferința de Pace, mărturisea ministrului Charles Beaupoil de Saint-Aulaire, la începutul anului 1919, că în timpul lucrărilor pregătitoare dăduse „lupte dure pentru ca să i se recunoască lui Brătianu și României calitatea de aliați”⁵¹. Distinsul om politic francez ținea să releve și un alt aspect al „problemei românești” și anume cel al încheierii păcii-diktat cu Centralii la 7 mai 1918, de care se prevalau acele cercuri care refuzau României statutul de aliat: „Până acum, arăta Tardieu, îmi pierd timpul să le demonstrez că această pace nu îi poate fi imputată nici moral, nici politic, marii aliați aprobând-o, nici juridic, fiind că Regele niciodată nu a sancționat-o”. Concluzia sa era că „în numele dreptului se comite o mare nedreptate vroid să pedepsești România pentru nenorocirile de care [totuși] aliații săi sunt responsabili”⁵².

Modul în care au acționat Marile Puteri aliate în acordarea statutului României la masa păcii a fost o confirmare a intențiilor lor de a-și impune interesele și a-și afirma autoritatea în toate problemele, inclusiv cele teritoriale, în fața statelor mici „cu interese limitate”, așa cum era calificată România⁵³.

Aflat într-o conjunctură internă critică, ca urmare a crizei de produse de primă necesitate pentru populație, criză ce putea da naștere într-o țară epuizată de război unor puternice frământări sociale și politice, înconjurat în imediata vecinătate de forțe adverse gata să

profite de dificultățile pe care le întâmpina în interior, guvernul Ion I.C. Brătianu, instalat la 1918, trebuia să facă față acestor reconsiderări de atitudine și unor tendințe de șantaj politic care vor depăși și cele mai sumbre previziuni inițiale. Jocului de culise practicat de marile puteri, în care decizia urma să fie luată de un număr tot mai restrâns de reprezentanți ai acestora, ce se va perfecționa pe timpul reuniunii din capitala Franței, guvernul român îi va opune o acțiune perseverentă de apărare și consolidare a edificiului României Mari, chiar cu riscul de a „supăra” pe cei „4 Mari”.

La 13/26 decembrie 1918, Saint-Aulaire, George Barclay, Giacinto Auriti și Charles Vopicka, cei patru miniștri aliați de la București, telegrafiau identic spre capitalele statelor pe care le reprezentau: *„România are dreptul moral și politic la realizarea revendicărilor sale. Ea știe că Aliații i-1 recunosc în virtutea principiilor pe care ei le reprezintă și care au fost formulate de Președintele Wilson la 27 septembrie 1918, atunci când a declarat că soluțiile războiului sunt născute din natura însăși a circumstanțelor războiului; tot ceea ce oamenii de stat sau adunările pot să facă este de a le realiza sau de a le trăda”*⁵⁴.

Ca urmare a acestor demersuri conjugate și a luărilor de poziție în favoarea României din partea unor largi cercuri ale opiniei publice naționale din Franța și internaționale, guvernul francez va lua inițiativa de a sonda și a-și convinge partenerii asupra acordării statutului de aliat României. La 28 decembrie, în telegrama secretă adresată guvernelor aliate, Stephen Pichon arăta: „Guvernul Republicii, în ceea ce-l privește, apreciază că guvernul român, deși a semnat împreună cu Germania Tratatul de la București, trebuie să fie considerat din nou ca aliat, în virtutea participării sale reînnoite la război împotriva Puterilor Centrale. El propune deci ca guvernele aliate, dacă sunt de acord asupra acestui punct, să trateze România ca aliată și să admită [ca] în această calitate să fie reprezentată la negocierile de pace în aceleași condiții cu celelalte mici puteri aliate. Această atitudine este considerată de guvernul francez ca justificată, datorită atitudinii suveranilor și poporului român, care, de îndată ce au putut scăpa de opresiunea germană, s-au îndreptat cu hotărâre spre Aliați, cu care au acționat de

comun acord pentru alungarea trupelor germane de pe teritoriul lor”⁵⁵.

În prima săptămână a noului an 1919 Parisul era anunțat că partenerii săi aderă la propunerile făcute⁵⁶. Guvernul britanic aprecia, însă, că o declarație referitoare la Tratatul din 1916 putea produce, în acele momente, o descurajare la București și că ar fi de preferat o amânare a acesteia, până la sosirea aprovizionărilor destinate României⁵⁷. De altfel, hotărârea Washingtonului de a include România pe lista țărilor cărora li se acordau aceste ajutoare era o indicație sigură de acceptare a statutului de aliat, ceea ce a influențat decizia finală în acest sens⁵⁸.

În momentul în care, la jumătatea lunii ianuarie, Premierul român sosea la Paris, după o scurtă oprire la Belgrad, România se înfățișa înaintea areopagului internațional ca un stat național unitar de fapt și de drept⁵⁹. Ion I. C. Brătianu hotărâse să se prezinte el însuși pentru a apăra cauza României Mari, care, în orice caz, nu era un cadou din partea Aliaților; în acest timp, aplicarea Hotărârii de unire și consolidarea acesteia se făceau pas cu pas prin acțiunea eliberatoare a armatei române⁶⁰.

Războiul de întregire nu se încheiase, adversarii unității românești impunând continuarea lui.

NOTE

¹ *România la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920). Documente diplomatice*, vol. 1 (1 decembrie 1918-28 iunie 1919), ed. Dumitru Preda, Ioan Chiper și Alexandru Ghișă, București, 2010, doc. 167 (p. 164).

² Pe larg, vezi la Emil Răcilă, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în Primul Război Mondial. Situația administrativă, economică, politică și socială a teritoriului românesc vremelnice ocupat 1916-1918*, București, 1981, p. 117-221.

³ Dr. Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867-1918)*, Sibiu, 1986, p. 169-177, 242-249.

⁴ *1918 la români. Desăvârșirea unității naționale a poporului român*, vol. II *Documente externe 1916-1918*, București, 1983, doc. 352.

⁵ Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitatea națională*, Cluj-Napoca, 1980, p. 242-243; vezi și

1918 la români. Documentele Unirii, vol. VII Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918, București, 1989, doc. 7.

⁶ Erich Ludendorff, *Conduite de la guerre et politique*, Paris, 1922, p. 381-402; vezi și Génral de Corps d'armée L. Koeltz, *La guerre de 1914-1918. Les opérations militaires*, Paris [1966], p. 489-531; cf. B.H. Liddell Hart, *The History of the First World War*, London, 1970, p. 367-458.

⁷ Este vorba de ofensivele din 21 martie-15 aprilie („Bătălia de la Amiens”), 9-18 aprilie („Bătălia de la Lys”, în Flandra, împotriva sectorului britanic), 27 mai – 6 iunie, când trupele germane ajungeau la 80 km de Paris și respectiv 14-18 iulie (Bătălia din Champagne), întreruptă de puternica contraofensivă franceză („a II-a Bătălie de pe Marna”), din 25 iulie-7 august.

⁸ Stephan Graf Burián, *Drei Jahre aus der Zeit meiner Amtsführung im Kriege*, Berlin, 1923, p. 287-290. Cf. *L'Allemagne et les problèmes de la paix pendant la Première Guerre mondiale*, tome IV 4 mars-4 octobre 1918, ed. André Scherer et Jacques Grünewald, Paris, 1980, doc. 243.

⁹ ANR-București, fond *Microfilme SUA*, rola 26 (cadre nenumerotate).

¹⁰ *Protokolle des Gemeinsamen Ministerrates des Österreichisch-Ungarischen Monarchie (1914-1918)*, ed. Miklós Komjáthy, Budapest, 1966, doc. 39.

¹¹ *Magyar Minisztértañáci Jegyzőkönyvek az első világhaboru korabol 1914-1918*, ed. Ivanyi Emma, Budapest, 1960, doc. 392.

¹² Gheorghe N. Cazan, *Anul revoluționar 1918 în Austro-Ungaria. Sfârșitul monarhiei habsburgice*, în „Revista de istorie”, nr. 11/1978, p. 2 096.

¹³ *L'Allemagne et les problèmes de la paix...*, tome IV, doc. 283; vezi și *Ibidem*, doc. 289, 291, 294, 297, 299.

¹⁴ Günter Paulus, *Der Bankrote der Militärdiktatur – 1918*, în vol. *Politik im Krieg 1914-1918*, Berlin, 1964, p. 247-252.

¹⁵ Bertrand Auerbach, *L'Autriche et la Hongrie pendant la Guerre, depuis le début des hostilités jusqu'à la chute de la Monarchie (août 1914-novembre 1918)*, Paris, 1925, p. 520 și urm.

¹⁶ *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The World War*, Supplement II, vol. 1, Washington, 1931.

¹⁷ Vezi, pe larg, la Oscar Jászi, *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*, Chicago, 1927, passim.

¹⁸ *Magyarország Története, 1918-1919, 1919-1945*, ed. Ránki György, Hajdu Tibor, Tilkovszky Loránt, vol. I, Budapest, 1984, p. 55; cf. József Galántai, *Hungary in the First World War*, Budapest, 1989, p. 316-319.

¹⁹ *Ibidem*, p. 256.

²⁰ Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 43.

²¹ 1918 la români. Documentele Unirii, vol. VII, doc. 24.

²² Apud *Prăbușirea unei monarhii*. Discursuri ținute în Camera din Viena în ajunul prăbușirii, la 22 octombrie 1918, cu o introducere de „Un martor din tribuna presei”, București, 1920, p. 20.

²³ *Protokolle des Gemeinsamen Ministerrates des Österreichisch-Ungarischen Monarchie...*, doc. 41.

²⁴ Cf. Charles Seymour, *La fin d'un empire: les débris de l'Autriche-Hongrie*, în vol. *Ce qui se passa réellement à Paris en 1918-1919. Histoire de la Conférence de la Paix par les délégués américains*, publiée par le Colonel House ... et Charles Seymour..., Paris, 1923, p. 80-82.

²⁵ Commandant M. Larcher, *La Grande Guerre dans les Balkans. Direction de la Guerre*, Paris, 1919, p. 239-252 ; Général Jean Bernachot, *Les armées françaises en Orient après l'armistice de 1918*, vol. II *L'Armée française d'Orient (28 octobre 1918-25 janvier 1920)*, Paris, 1970, p. 17-21.

²⁶ Général Jean Bernachot, *op.cit.*, vol. II, p.16. Vezi și la General Henri Berthelot and Romania. *Mémoires et Correspondance 1916-1919*, ed. Glenn E. Torrey, Boulder, New York, 1987, p. 175-177.

²⁷ *Briefe und Aufzeichnungen der Generalfeldmarshalls von Mackensen aus Krieg und Frieden*, Leipzig, 1938, p. 359.

²⁸ Peter Pastor, *Hungary between Wilson and Lenin. The Hungarian Revolution of 1918-1919 and the Big Three*, Boulder, 1976, p. 31-37.

²⁹ *Afirmarea statelor naționale independente unitare din centrul și sud-estul Europei (1821-1923)*, coord. Viorica Moisuc, Ion Calafeteanu, București, 1979, passim.

³⁰ „La Roumanie”, Paris, An I, nr. 44 din 14 noiembrie 1918, p. 2.

³¹ 1918. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională, vol. III *Documente interne și externe, august 1918-iunie 1919*, București, 1986, doc. 468.

³² Vezi și la Károlyi Mihály, *Levélezése*, vol. I 1905-1920, ed. Litván György, Budapest, 1978, p. 257 (scrisoarea premierului maghiar adresată guvernului francez la 7 noiembrie 1918).

³³ 1918 la români, vol. II, doc. 379.

³⁴ O. Tafrali, *Propaganda românească în străinătate*, Craiova [1920]; pe larg, vezi la Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprea, *România în Primul Război Mondial*, București, 1979, p. 398-417.

³⁵ *Actes et documents concernant la Question Roumaine*, Paris, 1918, p. 40-44.

³⁶ România în anii Primului Război Mondial, vol. 2, București, 1987, p. 502-519.

³⁷ Victor Antonescu, *Un courrier de guerre*, în *Hommage à Monsieur de Saint-Aulaire. Anthologie*, București, 1930, p. 16-20.

³⁸ Gh. Iancu, G. Cipăianu, *La consolidation de l'Union de la Transylvanie et de la Roumanie (1918-1919). Témoignages français*, Bucarest, 1990, doc. 1 (anexa 1).

³⁹ *Ibidem*, doc. VI.

⁴⁰ Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913-1947*, București, 1980, p. 180.

⁴¹ „Intervenția în România trebuie să aibă loc cât mai degrabă posibil ...” (Telegrama Premierului Georges Clemenceau, 2 noiembrie 1918, ANR-București, fond *Microfilme Franța*, rola 227, c. 183).

⁴² Gh. Iancu, G. Cipăianu, *op.cit.*, doc. I (anexa 3).

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României. În lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, București, 1939, p. 21.

⁴⁵ *General Henri Berthelot and Romania*, p. 185-187; vezi și raportul generalului Berthelot, Gh. Iancu, G. Cipăianu, *op.cit.*, doc. I (anexa 3).

⁴⁶ ANR-București, fond *Microfilme Austria*, rola 223, c. 1 248.

⁴⁷ *Ibidem*, fond *Microfilme Belgia*, rola 12, c. 356.

⁴⁸ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale...*, vol. III, doc. 465.

⁴⁹ Dumitru Preda, *La Roumanie et l'Entente. Les avatars d'une petite puissance dans une guerre de coalition 1916-1917*, Bucarest, 2017, p. 1-84.

⁵⁰ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale...*, vol. III, doc. 569.

⁵¹ Comte de Saint-Aulaire, *Confession d'un vieux diplomate*, Paris [1953], p. 484.

⁵² *Ibidem*, p. 485.

⁵³ Clive Day, *L'atmosphère et l'organisation de la Conférence de la Paix*, în *Ce qui se passa réellement à Paris en 1918-1919...*, p. 25; pe larg, Ion Calafeteanu, *Recunoașterea statutului de aliat al României de către Marile Puteri în ajunul Conferinței de Pace de la Paris*, în „Revista arhivelor”, nr. 3/1978, p. 284-287; I. Ciupercă, *Dincolo de „fațada impunătoare” a Conferinței de Pace de la Paris*, în *Românii în istoria universală*, vol. III, coord. I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iași, 1987, p. 607-620.

⁵⁴ 1918 la români, vol. I, doc. 442.

⁵⁵ *Ibidem*, doc. 444.

⁵⁶ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale...*, doc. 487.

⁵⁷ *Ibidem*, doc. 508.

⁵⁸ Sherman David Spencer, *Roumania at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ioan I.C. Brătianu*, New York, 1962, p. 75; Ion Stanciu, *Aliați fără alianță. România și SUA, 1914-1920*, București, 1992, p. 176-177.

⁵⁹ Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisuc (coord.), *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, 1983; V.Fl. Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Iași, 1993.

⁶⁰ Dumitru Preda, *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile armatei române pentru întregirea Țării 1916-1920*, București, 2018, p. 161-348.

ACȚIUNI ALE MARELUI STAT MAJOR ÎN ANUL 1918 PENTRU MENȚINEREA CAPACITĂȚII DE LUPTĂ A ARMATEI ROMÂNE ȘI REÎNTRAREA ÎN RĂZBOI

LUCIAN DRĂGHICI *

Abstract

Under the Treaty of Bucharest, Romania experienced significant territorial losses and the country's natural resources were practically surrendered to Germany and Austria-Hungary in the long run. Militarily, the treaty imposed not only the demobilization of the Romanian army, which was understandable given that Romania was no longer a belligerent country, but also a substantial reduction in the stocks of weapons, ammunition, horses and equipment, something that significantly decreased the combat capacity of the Romanian army, despite the fact that the First World War was still in full swing. In addition, the treaty called for the demobilization of the army to take place as soon as possible, hindering Romania's plans for an eventual re-entry into war.

Keywords: *Romania, World War I, Treaty of Bucharest, Central Powers, Entente, re-entry into war*

La 24 aprilie / 7 mai 1918, prim-ministrul Alexandru Marghiloman semna Tratatul de Pace de la București, care consfințea ieșirea României din război în postura de țară înfrântă, deși armata română își făcuse pe deplin datoria în Campania din 1917, anul marilor victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz. „Defecțiunea rusă”, finalizată prin Tratatul de la Brest-Litovsk din 3 martie 1918, lăsase România fără niciun sprijin militar pe Frontul de Est, la discreția Puterilor Centrale.

Prin Tratatul de la București, România suferea grave amputări teritoriale, iar bogățiile naturale ale țării erau, practic, puse la dispoziția Germaniei și Austro-Ungariei pe termen îndelungat¹. Pe plan militar, tratatul impunea nu doar o demobilizare a armatei române, oarecum firească în condițiile în care România nu mai era o țară beligerantă, ci și o reducere semnificativă a stocurilor de armament, muniții, cai și echipament, fapt care diminuă în mod semnificativ capacitatea de luptă a armatei

* Cercetător, Arhivele Militare Naționale Române.

române, în condițiile în care Primul Război Mondial era în plină desfășurare. În plus, tratatul de pace impunea ca demobilizarea armatei să se efectueze în cel mai scurt timp posibil².

Din cele 15 divizii de infanterie existente la începutul anului 1918, doar cele două divizii de infanterie aflate în Basarabia rămăneau „pe picior de război” (cu efective și dotare complete), la fel și cele două divizii de cavalerie dislocate între Prut și Nistru, dar aceasta, conform tratatului de pace, doar temporar, „până ce, în urma operațiilor militare executate în Ucraina [de trupele austro-germane], nu va mai fi niciun pericol pentru România”. Diviziile 11-15 își continuau demobilizarea începută încă din martie 1918³. Pentru celelalte divizii de infanterie se prevedea ca la finalul demobilizării să rămână cu un efectiv de pace redus față de cel antebelic, care să nu depășească 20.000 de militari pentru infanterie și 3.000 de militari pentru cavalerie. Munițiile pentru aceste 8 divizii se fixau la 250 de cartușe de fiecare armă, 2.500 pentru fiecare mitralieră și 150 de lovituri pentru fiecare tun. Armamentul, muniția, caii, trăsurile și celelalte materiale care deveneau disponibile în urma demobilizării, urmau a fi predate, spre păstrare, Comandamentului superior Mackensen din teritoriul ocupat⁴.

Prin aceste măsuri impuse de Puterile Centrale, armata română nu revenea la cadrul de pace anterior mobilizării din august 1916, așa cum ar fi fost normal, ci devenea doar o forță armată care nu putea acționa decât pentru păstrare ordinii interne, nu și pentru a respinge o eventuală agresiune. Acest fapt permitea Puterilor Centrale să transfere cât mai multe divizii pe Frontul de Vest, unde se resimțea în mod acut lipsa efectivelor necesare ofensivelor planificate de generalul Erich Ludendorff.

*

Circumstanțele politice și militare din vara și toamna anului 1918, în special eșecul ofensivelor germane de pe Frontul de Vest, impuneau, pentru România, conservarea unei forțe militare semnificative, care să permită statului român reintrarea în război de partea Antantei pentru îndeplinirea idealului național, pentru ca sacrificiile imense umane și materiale din campaniile anilor 1916 și 1917 să nu fi fost zadarnice.

Pentru realizarea acestui obiectiv, Marele Stat Major, condus de generalul Constantin Christescu, a întreprins toate măsurile posibile, în condițiile în care la Iași se afla prezentă o misiune militară germană, condusă de colonelul von Bradenstein, care supraveghea îndeaproape îndeplinirea clauzelor militare ale Tratatului de la București.

De menționat faptul că generalul Constantin Christescu, așa cum consemna Constantin Argetoianu în memoriile sale, era convins încă de la începutul lunii iunie 1918 că înfrângerea Puterilor Centrale era inevitabilă în termen de câteva luni: „Țin minte că pe la începutul lui iunie a venit generalul Christescu la noi (erau și părinții mei în Iași, înapoiți de la Odessa) și cum a intrat s-a adresat tată-meu⁵: «Domnule general, vreau să vă fac o deosebită plăcere și să vă spun că din toate veștile care ne sosesc de la frontul de vest, victoria Aliaților și înfrângerea germanilor, până în câteva luni, apar neîndoielnice, *atât din punct de vedere strategic, cât și din punct de vedere tactic* [subliniere C.A.]». Declarația lui Christescu ne-a impresionat adânc, căci, «à tort ou à raison⁶», dânsul trecea drept «boșofil» și se arătase în tot cazul, în timpul războiului, un admirator convins al puterii militare germane⁷.

Demobilizarea militarilor rezerviști a decurs cu dificultate, având în vedere faptul că peste 250.000 de oameni trebuiau să se reîntoarcă în teritoriul ocupat. Inițial se prevăzuse ca operațiile de demobilizare să fie încheiate la 31 mai 1918, dar acestea s-au prelungit până la mijlocul lunii iulie 1918.

Presiunile colonelului von Bradenstein asupra Marelui Stat Major în problema demobilizării au fost permanente. De exemplu, la 24 mai / 7 iunie 1918, la o lună de la semnarea tratatului de pace, ofițerul german comunica Marelui Stat Major român solicitarea Comandamentului superior Mackensen referitoare la necesitatea demobilizării diviziilor române din Basarabia, întrucât germanii considerau că situația din Ucraina se stabilizase⁸. Marele Stat Major, prin intermediul Ministerului de Război, a răspuns părții germane, la 1/14 iunie 1918, că demobilizarea unităților din Basarabia nu se poate executa din cauza climatului intern extrem de frământat, trupele române, în special unitățile de grăniceri, fiind ținta unor

numeroase atacuri ale grupărilor bolșevice sau ale bandelor de contrabandiști, care nu ezitau să folosească chiar și mitraliere în cursul acestor atacuri. În plus, afirma partea română, nu se puteau demobiliza cele 4 divizii din Basarabia atâta timp cât reîntoarcerea rezerviștilor din celelalte divizii la vetrele lor din teritoriul ocupat se desfășura extrem de greu prin punctele de trecere de la Mărășești și Galați⁹. După o intensă corespondență pe acest subiect, la 25 iulie/8 august 1918, ministrul de Război l-a desemnat pe generalul Nicolae Alevra, subșef al Marelui Stat Major, ca delegat în tratativele referitoare la demobilizarea diviziilor române din Basarabia¹⁰.

Misiunea militară germană de la Iași urmărea foarte atentă, cu o conștiinciozitate tipică teutonă, orice posibilă tentativă a Marelui Stat Major român de eludare a clauzelor militare ale tratatului de pace. De exemplu germanii întrebau, în scris, de ce instrucțiunile de demobilizare prevedeau păstrarea a 30 de brigăzi de infanterie și 15 brigăzi de artilerie, deși bugetul „de pace” al armatei române pe anul 1916-1917 (intrat în vigoare la 1 aprilie 1916, deci anterior mobilizării din august 1916), luat ca punct de referință, prevedea numai 20 de brigăzi de infanterie și 10 de artilerie¹¹. Cu altă ocazie, i se reproșa Marelui Stat Major că din aceleași instrucțiuni de demobilizare rezultă faptul că regimentele de călărași vor avea mai mult de 200 de cai decât era prevăzut în bugetul „de pace” din 1916-1917. Mult dezbateri au avut loc, în scris, și cel mai probabil și verbal, pe tema celor 8 batalioane de vânători – dacă efectivul acestora este inclus în numărul celor 20.000 de infanteriști existenți la pace în Moldova¹².

În aceste condiții vitrege, conducerea Marelui Stat Major a demarat, la sfârșitul lunii iulie 1918, primele măsuri privind reintrarea României în război, sub forma unor studii teoretice. Ulterior, au fost pregătite instrucțiunile de mobilizare, tabelele de efective, situații pentru completarea armamentului, toate acestea în secret, „fără știința măcar a Ministerului de Război”¹³.

La 12/25 septembrie 1918, pe fondul ofensivei victorioase a Armatei de la Salonic, precum și a succeselor repurtate de trupele franco-anglo-americane pe Frontul de Vest, șeful

Secției III Operații din Marele Stat Major, colonelul Mihail Ionescu, a redactat un referat¹⁴ în care afirma că „situația militară generală din ultimul timp de pe fronturile de luptă face să se accentueze, din ce în ce mai mult, ideea că o reluare a armelor din partea noastră nu ar fi cu totul exclusă, fie în scopul de a ne apăra cu demnitate suveranitatea de țară, fie chiar de a întreprinde eventual oarecari operațiuni de ocupare a unor teritorii revendicabile nouă pe baza principiului naționalităților”. În acest scop, colonelul Mihail Ionescu considera (pe baza situațiilor cu efectivele și materialele disponibile primite de la Secția I Organizare-Mobilizare) că „am putea, cu puține pregătiri prealabile, și bazându-ne numai pe mijloacele ce avem sub mână să dispunem de o forță de 10 divizii de infanterie și 2 de cavalerie”.

După aproape două săptămâni, la 21 septembrie / 3 octombrie 1918, șeful Secției III Operații înainta conducerii Marelui Stat Major un alt referat¹⁵, în care erau prezentate în detaliu concluziile rezultate în urma analizării datelor prezentate de Secția I Organizare-Mobilizare: „În situația actuală a unităților și efectivelor ce avem în Moldova și Basarabia și cu măsurile prealabile ce s-ar putea lua în mod foarte discret [s.n.], am putea dispune de următoarele unități mari:

1) diviziile 6, 7, 8, 9, 10, 13 și 14 [Infanterie], cu efectivele apropiate celor de mobilizare;

2) diviziile 1 și 2 Vânători, constituite din cele 10 regimente de vânători, completate cu oameni, artilerie și servicii de la diviziile 1, 2, 3, 4, 5, 11, 12 [Infanterie], care ar rămâne ca divizii-cadre pentru paza frontierei până la noi dispoziții;

3) o divizie de grăniceri formată din 3 regimente, completate cu artilerie și servicii în modul arătat la punctul 2;

4) diviziile 1 și 2 Cavalerie, completate cu cai și oameni de la unele regimente de călărași”.

Colonelul Mihail Ionescu estima „o perioadă de 27 de zile, socotită ca minim necesară pentru realizarea în condiții bune a adunării marilor unități” în zonele desemnate pentru o reluare a operațiilor militare (cu precădere sudul și sud-estul Moldovei). La finalul referatului, Șeful Secției III Operații se adresa conducerii Marelui Stat Major în următorii termeni: „Cu onoare supunem D-voastră aceste

propuneri, rugându-vă să binevoiți a hotări asupra lor și asupra faptului dacă se poate da curs lucrărilor pregătitoare necesare, în limitele celei mai complete discrețiuni [s.n.] impuse de situația excepțională în care ne aflăm”. Pe acest referat subșeful Marelui Stat Major, generalul Ioan Ghinescu, a pus rezoluția: „Se vor continua studiile de amănunt a execuțiunii”, iar șeful Marelui Stat Major, generalul Constantin Christescu, la rândul său, a pus rezoluția: „Se aprobă”.

Marele Stat Major a definitivat și un proiect de operații care prevedea constituirea a două armate: „Armata de Prut” și „Armata de Siret”. Prima avea misiunea de a acționa pentru eliberarea Munteniei, iar cea de-a doua trebuia să desfășoare operații militare în Transilvania și Bucovina sau, în cooperare cu „Armata de Prut”, în Muntenia¹⁶.

În paralel, conducerea Marelui Stat Major a luat o serie de măsuri pentru menținerea unui nivel corespunzător de dotare cu armament și muniții a trupelor din Moldova. Conform prevederilor convenției româno-germane încheiate la București la 15/28 august 1918, armata română era obligată să păstreze asupra sa o cantitate redusă de armament și muniții. De exemplu, unitățile de infanterie nu puteau avea în dotare decât 100.000 de „arme portative”, precum și 30.460 de carabine și 10.608 mitraliere. Pentru toate aceste tipuri de arme erau prevăzute maxim 43.314.900 de cartușe. Restul armelor și munițiilor trebuia transportat în teritoriul ocupat spre depozitare¹⁷.

Pentru a păstra o cantitate cât mai mare din armamentul și munițiile din dotare, Marele Stat Major a procedat la întocmirea de procese verbale duble de evidență. La 4/17 septembrie 1918, o comisie condusă de generalul Nicolae Alevra, întrunită pentru soluționarea problemei armamentului și munițiilor ce urmau a fi transferate în teritoriul ocupat, a întocmit un proces verbal strict-secret, cu mențiunea „reprezintă realitatea”, care cuprindea existentul real de armament și muniții. Apoi comisia a redactat un al doilea proces-verbal (cu nr. 12094 din 4 septembrie 1918), care cuprindea cantitățile care urmau a fi comunicate germanilor. În acesta s-a inserat, la rubrica „arme individuale”, cifra de 286.109, în loc de 404.570 câte existau în realitate, iar la muniții

91.546.300 de cartușe în loc de „existentul” de 177.100.000. Totodată, comisia a decis păstrarea armamentului modern primit de la Aliați în anii 1916-1917 și trimiterea în teritoriul ocupat a armelor model vechi, folosite de unitățile de servicii sau de batalioanele de miliții, precum și a armelor stricate, selectate în acest sens de armurierii unităților¹⁸.

Conform situațiilor redactate de Marele Stat Major în pragul remobilizării, cantitatea de armament și muniții – raportată la numărul de militari mobilizabili într-o primă etapă – era relativ suficientă. Deficiențe mari se înregistrau, în schimb la echipament, unde, la un efectiv de mobilizare preconizat la cca 200.000 de militari, se înregistrau lipsuri în procent de 50% la mantale (în prag de iarnă!), 60% la vesteoane, 40% la pantaloni, 70% la flanele, 40% la capele, 35% la căști¹⁹.

*

La 22 octombrie/4 noiembrie 1918, deci cu numai 6 zile înaintea celei de a doua mobilizări și a reintrării României în război, generalul Constantin Prezan prezenta regelui Ferdinand memoriul intitulat *Aprecieri generale asupra posibilității și oportunității reintrării noastre în acțiune. Generalități asupra planului de mobilizare*²⁰. În acest document, fostul și viitorul șef al Statului Major General al Armatei critica faptul că ofițerii activi erau detașați la diferite cursuri și servicii, iar trupa era trimisă la munci agricole și se cerea remedierea imediată a acestei probleme prin rechemarea militarilor la unitățile lor. Pentru completarea echipamentului, generalul Prezan sugera confiscarea cantităților mari de haine și încălțăminte de tip militar care „au trecut din depozitele române și ruse în mâinile speculanților”. În ceea ce privește situația armamentului și munițiilor, Prezan amintește de „curajul și devotamentul executanților care nu au trecut în teritoriul ocupat decât materialul și muniția învechite”, numind acest fapt „o fericită întâmplare”. Viitorul mareșal afirma, în memoriul său, că armata română era în toamna anului 1918 o umbră a celei din anul 1917, că „s-a lucrat cu grabă, metodic și cu perseverență la o completă dezorganizare a armatei”, iar „măndrele trupe de la Mărășești [...] sunt astăzi „goale, desculțe, flămânde și demoralizate”.

Este adevărat că situația armatei române la intrarea în război nu era strălucită, dar, pe de altă parte, credem noi, nu ar fi trebuit trecute sub tăcere, în memoriul prezentat suveranului, eforturile depuse de generalul Constantin Christescu și colaboratorii acestuia din cadrul Marelui Stat Major, pentru eludarea, pe cât posibil, a clauzelor militare ale Tratatului de Pace de la București.

Această ocultare a acțiunilor Marelui Stat Major, condus generalul Constantin Christescu, pentru pregătirea reintrării armatei române în război o regăsim, în perioada interbelică, și în „istoria oficială” a Războiului de Întregire scrisă de Constantin Kirițescu. Acesta consemna că după Pacea de la București fuseseră trecute în teritoriul ocupat „mari cantități de material și cai” și că armata română se putea baza în principal pe armamentul și munițiile din depozitele abandonate de armata rusă în Moldova²¹. La momentul remobilizării armatei, scria Constantin Kirițescu, „magaziile erau goale, soldații nu puteau fi nici îmbrăcați, nici hrăniți”²². Nu sunt deloc amintite eforturile întreprinse de conducerea Marelui Stat Major pentru păstrarea în dotarea trupelor române, pe cât posibil, a unor însemnate cantități de armament, muniție și echipament sau de pregătirile efectuate, prin lucrări specifice de stat-major, pentru reintrarea armatei române în război.

În volumul *Sub trei regi*, Nicolae Iorga menționează în termeni foarte vagi pregătirile efectuate pentru a doua mobilizare. Se consemnează faptul că la reintrarea României în război generalii Constantin Coandă și Eremia Grigorescu – primul ministru și, respectiv, ministrul de Război – „trebuiau să dea o armată, adică la drept vorbind să o scoată din pământ” și aceasta nu a fost posibil „decât din ce se mai putuse ascunde ori fusese păstrat în aparență, ca trupe de poliție, în Moldova. Acești soldați, în haine subțiri, cu picioarele goale, trebuiau apoi înarmați cu ce se mai putea găsi în depozite”²³.

În memoriile sale, I.G. Duca are o viziune proprie, „partinică”, asupra activității Marelui Stat Major în vara și toamna anului 1918: „[...] potrivit cerințelor Tratatului de la București, generalul Hârjeu, ministrul de Război, căuta să dezarmeze trupele noastre, iar după îndemnul nostru [adică ale liderilor liberali],

comandanții de unități făceau tot ce le sta în putere să nu execute ordinele, ca să târăgănească lucrurile, ca să ascundă armele și munițiile – într-un cuvânt, ca să ne îngăduie, când evenimentele vor fi iarăși favorabile, să reluăm cu maximum de forțe, locul nostru alături de aliați”²⁴. Deci, conform lui I.G. Duca, măsurile de conservare a materialului de război ar fi fost opera Partidului Național Liberal, în colaborare directă cu comandanții de unități, fără știrea Marelui Stat Major.

În schimb, cinicul și prea subiectivul memorialist Constantin Argetoianu se apropie cel mai mult de adevăr în amintirile sale: „Din știrile pe care mi le da generalul Christescu [...] reieșea limpede intenția Centralilor de a distruge armata care ne mai rămăsese, prin demobilizare și prin predare de arme și muniții. Era aici un pericol serios; armistițiul nu trebuia să ne găsească dezarmați, căci eventualitatea unei repezi ocupări a Ardealului se punea de pe atunci. Christescu, în calitatea lui de șef la Marele Stat Major, se opunea din răspuțeri la pretențiile nemților, dar în cele din urmă trebuia întotdeauna să cedeze nefiind cu întru nimic ajutat de guvern. [...] Cu un asemenea șef²⁵ nu i-a mai rămas lui Christescu decât să saboteze toate măsurile guvernului și să înșele și pe Hârjeu și pe nemți în executarea ordinelor primite. O bună parte din ce s-a mai găsit în noiembrie sub arme și în depozite s-a datorat abilității cu care generalul Christescu a falsificat ștatele efectivelor și inventarelor noastre”²⁶.

În circumstanțele dramatice ale anului 1918, când, așa cum scria Constantin Kirițescu, România era trădată și părăsită, Marele Stat Major român a depus eforturi însemnate, în condiții deosebit de dificile, pentru conservarea capacității de luptă a armatei române, care, astfel, a fost în măsură să reînceapă lupta pentru făurirea idealului național al României Întregite.

NOTE

¹ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, *De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, Editura Enciclopedică, București, 2015, p. 749.

² *România în anii Primului Război Mondial*, volumul 2, Editura Militară, București, 1987, p. 530.

³ Arhivele Militare Naționale Române (în continuare se va cita AMNR), fond Microfilme, rola F II 1.1709, c. 523-527.

⁴ AMNR, fond Serviciul Istoric al Marelui Stat Major, dosar nr. 132, f. 10-18.

⁵ Generalul Ion Argetoianu (1841-1928) fruntaș al Partidului Conservator și fost ministru de Război în anul 1912.

⁶ Pe drept sau pe nedrept.

⁷ Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, volumul V, Editura Machiavelli, București, 1995, p. 125.

⁸ AMNR, fond Serviciul Istoric al Marelui Stat Major, dosar nr. 132, f. 45.

⁹ *Ibidem*, f. 47-48.

¹⁰ *Ibidem*, f. 58.

¹¹ *Ibidem*, f. 33.

¹² *Ibidem*, f. 50-53.

¹³ AMNR, fond Microfilme, rola F II 1.2578, c. 518-520.

¹⁴ *Ibidem*, c. 502-504.

¹⁵ *Ibidem*, c. 499-501.

¹⁶ Petre Otu, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, Editura Militară, București, 2008, p. 250.

¹⁷ AMNR, fond Serviciul Istoric al Marelui Stat Major, dosar nr. 132, f. 61.

¹⁸ *Ibidem*, f. 62-63.

¹⁹ AMNR, fond Microfilme, rola F II 1.2578, c. 508-510.

²⁰ *Ibidem*, c. 457-466.

²¹ Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României 1916-1919*, volumul 2, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 366.

²² *Ibidem*, p. 372.

²³ Nicolae Iorga, *Sub trei regi. Istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național*, București, 1932, p. 292.

²⁴ I.G. Duca, *Memorii*, volumul IV, Editura Machiavelli, București, 1994, p. 162.

²⁵ Referire la ministrul de Război, generalul Constantin Hârjeu.

²⁶ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 123.

DOCUMENTE DIPLOMATICE GERMANE DESPRE BULGARIA ȘI PACEA DE LA BUCUREȘTI (MAI 1918)

CONSTANTIN IORDAN *

Abstract

This paper presents a number of documents published in Bulgaria in 2005 in a volume bearing the title “Bulgaria in World War 1. German Diplomatic Documents. Collection of Documents in Two Volumes”, 2nd volume, 1916-1918. Keeping in mind that the government in Sofia was allied with the Central Powers and had taken part in the war since October 1915, the imminent signing of the Treaty of Bucharest (May 1918) provoked a lot of excitement within Bulgarian political circles. Unsurprisingly, the main objective of the aforesaid circles was the annexation of entire Dobruja.

Keywords: *Romania, Bulgaria, Dobruja, World War 1, Central Powers*

Precizăm de la început că este vorba de informații edite extrase dintr-o lucrare publicată la Sofia în anul 2005, intitulată „*Bulgaria în Primul război mondial. Documente diplomatice germane. Culegere de documente în două volume*”, vol. al II-lea, 1916-1918”¹.

Reamintim că guvernul de la Sofia era aliat al Puterilor Centrale și participase la conflictul mondial din octombrie 1915. Iminența încheierii tratatului de pace de la București (mai 1918) a provocat efervescență în cercurile politice și complicațiile nu au întârziat să apară. Principalul lor obiectiv în raport cu România era anexarea întregii Dobrogea.

La 8 aprilie 1918, atașatul militar naval german la Sofia, căpitanul de rangul III Hans-Jürgen von Arnim, telegrafia strict secret la Berlin că în mediile din capitala Bulgariei „*domnește o mare neliniște*” deoarece Dimităr Tončev, ministrul de Finanțe, aflat la Berlin, îl informa-se pe premierul Vasil Radoslavov că Germania dorea ca Bulgaria „*să cedeze Turciei – aliata lor – toate teritoriile care i-au aparținut până în 1915*.” În caz contrar, Dobrogea „*nu poate fi cedată definitiv Bulgariei, ci ar trebui la început să rămână tuturor Aliatilor*.” Premierul bulgar declara adjunctului Sobraniei, Ivan Momčilov, că în aceste condiții nu va călători la București

* Cercetător principal, Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.

pentru semnarea păcii. În opinia sa, „nici un bulgar nu ar aproba o asemenea concesiune pentru Turcia. Mai degrabă ar renunța la Dobrogea decât să cedeze în fața turcilor. În orice caz, până acum turcii sunt decizi să nu semneze pacea de la București dacă nu vor fi îndeplinite revendicările lor.”⁷²

Trei zile mai târziu, același atașat naval raporta Șefului Statului-Major al Amiralității Marinei, Amiralul-Feldmareșal Henning von Holtzendorff, că proiectul cunoscut la Sofia privind acordul germano-bulgar legat de linia Constanța – Cernavoda „întâmpină aici, la Curte și la guvern, o puternică rezistență. Deosebit de nefavorabilă este cedarea regiunilor în discuție ca „proprietate a Imperiului german”. În ciuda faptului că prin această formulă nu se prevede limitarea drepturilor suverane bulgărești, pentru bulgari este dificil să accepte aceasta. Guvernul se teme că opinia publică nu ar înțelege niciodată acest fapt și din această cauză ar putea să provoace o furtună de insatisfacție... Aflu că la Berlin sunt de acord cu aceasta și un nou proiect trebuie să existe deja în pregătire sau chiar este gata.”⁷³

Cu toate acestea, la 17 aprilie, von Arnim, promovat Căpitan de rangul II, telegrafia că în ajun Radoslavov declarase Colonelului Eduard von Masow, atașatul militar și trimis special al Împăratului Wilhelm al II-lea pe lângă Țarul Ferdinand, că „împovărarea Dobrogei cu pretenții germane, austriece și mai ales turcești este extrem de mare pentru a putea să le apere în fața Guvernului și a Sobraniei.”⁷⁴

Tot în acea perioadă, Generalul Hell, viitor negociator la București, informa Berlinul prin Eric von Ludendorff, Șeful Statului-Major General al armatei germane de operații, că „Bulgaria reînnoiește din nou insistent cererea de a primi Delta Dunării, respinsă deja de noi.” Solicitarea era considerată „total inacceptabilă” și se aprecia că în cazul în care „pacea nu va fi semnată repede, Bulgaria va ocupa militar Delta sub un pretext oarecare.” Erau estimate „complicații dificile.” Una din consecințe ar fi fost ca România să provoace „dificultăți la demobilizare”. Expeditorul afla, de asemenea, că „negocierile bulgaro-turce nu înaintează, și dacă se insistă pentru clarificarea lor înaintea încheierii păcii, atunci termenul pentru semnare nu poate fi prevăzut deloc.”⁷⁵

Pe 30 aprilie, același von Arnim telegrafia Statului-Major al Amiralității că ministrul de Finanțe, Dimităr Tončev, pleca a doua zi la București în calitate de plenipotențiar, iar Radoslavov se temea să călătorească, deoarece, potrivit propriei declarații, „încă un insucces... ar amenința poziția lui. Negocierile bulgaro-turce au ajuns la un punct mort. În ciuda poziției conciliante a Bulgariei, Turcia ține la revendicările sale, condominiumul în Dobrogea de nord rămâne până acum singura ieșire, pe care bulgarii, chiar cu durere în inimă, o vor accepta.”⁷⁶

După mai bine de o săptămână, Berlinul era informat de la Sofia că Baronul Richard von Kühlmann, abia sosit din capitala României, a înmănat o scrisoare lui Radoslavov prin care guvernul german era „gata să cedeze Bulgariei partea sa din Dobrogea de nord, dacă cererile economice germane vor fi satisfăcute de Bulgaria, care urma să regleze amical litigiul cu Turcia.”⁷⁷ Demersul fusese întreprins cu acordul Austro-Ungariei, creând-se premise favorabile pentru un acord cu Turcia.

La 10 mai, von Arnim raporta – strict secret – primele impresii despre impactul tratatului de la București și vizita Secretarului de Stat Richard von Kühlmann în Bulgaria. Observația inițială era că „opinia publică și presa din Bulgaria sunt foarte împărțite în declarațiile privind rezultatele păcii de la București. Nu se constată încă o clară tendință unitară. Ziarele fidele guvernului elogiază pacea ca un mare succes al politicii lui Radoslavov. În general, ele privesc condominiumul din Dobrogea de nord ca o situație temporară, care se va încheia în curând cu o soluție fericită în favoarea Bulgariei, iar ziarurile din opoziție sunt foarte reținute. Ele insistă asupra conflictului bulgaro-turc a cărui urmare a fost o rezolvare nefericită a problemei dobrogene. În coloanele ziarelor de opoziție se observă o mare neliniște privind dificultățile, care vor mai decurge din această cauză pentru Bulgaria. Ele subliniază datoria Germaniei și a Împăratului Germaniei, ca șef al Alianței, de a rezolva ca arbitru această problemă grea, se înțelege, în favoarea Bulgariei.”⁷⁸

În continuare, sublinia că „în cercurile ofițerești domină o puternică neliniște privind rezolvarea temporară a problemei dobrogene.

Acestea sunt pline de cea mai mare neîncredere și se tem, de asemenea, că, precum în anul 1913, vor fi furate toate roadele războiului victorios. Elemente raționale sfătuiesc totuși la moderație și față de Turcia. Ele avertizează să nu fie uitate lecțiile din 1913.”⁹ În cercurile guvernamentale se miza, în egală măsură, pe o cedare, în scurtă vreme, către Bulgaria a drepturilor germane și austro-ungare asupra Dobrogei de nord. Motivul: „negocierile economice între Bulgaria și Germania vor continua probabil în curând la Berlin pentru a se grăbi această evoluție.”¹⁰

În legătură cu forma sub care trebuia să se exercite condominiumul în Dobrogea de nord, von Arnim nu omitea faptul că „în pofida dorințelor insistente ale conducerii supreme a armatei, la București nu s-a ajuns la nici un fel de acorduri. Fără îndoială, bulgarii nu vor retrage Armata. Pe ascuns, aici se speră la faptul că Germania va prelua drepturile administrative ale Turciei și Austro-Ungariei pentru a împiedica o multiplă stăpânire periculoasă.” Diplomatul militar german reliefa atmosfera prietenească a primirii Secretarului de Stat: „populația s-a arătat plină de bucurie și a creat un alai de la gară la hotel; presa, fără excepție, a elogiât importanța momentului și personalitatea” oaspetelui. Acesta a primit și o deputăție din Dobrogea, nemulțumită de absența unei soluții în problema dobrogeană. Rezultatul dialogului, de altfel foarte scurt: de la „insatisfacție” a rămas doar „preocupare”, iar deputăția a fost „foarte mulțumită” de răspunsul interlocutorului.¹¹

O altă relatare despre starea de spirit de la Sofia după tratatul de la București la care ne referim aparține Colonelului Eduard von Masow: o telegramă din 18 mai către conducerea militară germană: „În primul rând este dezamăgire pentru că până la încheierea păcii guvernul a lăsat poporului credința că trecerea Dobrogei de nord către cele patru puteri a fost numai o formulă externă și de aceea s-au răspândit zvonuri că Austria era gata să predea Bulgariei partea sa. Din considerentele sale, Germania a dat-o, totuși, Turciei. Dispoziția este apăsătoare și se îndreaptă, înainte de toate, contra turcilor, iar în al doilea rând contra noastră. Nu aștept nimic de la o

influență prin intermediul propagandei. Aici, nimeni nu mai crede în cuvinte. Singura ieșire este o încetare în curând a condominiumului și aceasta din inițiativa noastră. Cele legate de aceste condiții ale Germaniei au fost luate de bulgari în primele negocieri de la București... După cum mi-a declarat azi Radoslavov, nici acum nu se vor pregăti de rezistență. Turcia ar putea fi satisfăcută cu îngăduință în problemele privind Marea Neagră și Caucaz... Aici nu există îndoială că la aceasta poate să se ajungă, în mod indubitabil, cu presiune germană, dacă nu în alt mod, atunci prin invitarea lui Radoslavov și a lui Talaat Pașa la convorbiri, la Berlin.”¹²

Și o ultimă informație despre atmosfera din mediile politice bulgare: un raport din 22 mai 1918 al ministrului german la Sofia, Contele Alfred von Oberndorff, către cancelarul Georg von Hertling: „De când Radoslavov s-a întors de la București, spiritele de aici nu s-au liniștit. Decizia pe jumătate în problema dobrogeană a fost o mare dezamăgire. Aceasta a afectat în mare grad încrederea în arta statală a guvernului și în intențiile noastre reale. Suspiciunea că în viitor noi vom dori să fim cu totul alături de turci, cu toate încredințările noastre privind prietenia noastră față de Bulgaria, nu a putut până acum să fie înlăturată. Dimpotrivă, ea a primit o nouă bogată hrană prin declarația zgomotoasă a presei turcești că Germania ar trebui să pună la dispoziția Turciei flota rusă de la Marea Neagră, și printr-un comunicat german, potrivit căruia noi ne-am ocupat cu numirea unui guvernator turc în Crimeea. Germania, așa rezonează bulgarul, a dat Turciei Caucazul, Crimeea, dominația maritimă în Egee, românii le-a predat Basarabia, și nouă nu ne-a dat nimic, nici măcar o parte din Dobrogea.”¹³

În loc de concluzii, câteva delimitări:

1. Guvernul de la Sofia și opinia publică bulgară nu au fost satisfăcute de clauzele tratatului de pace de la București.
2. Germania, aliata Bulgariei, a fost considerată una din responsabilele dezamăgirii.
3. A apărut din nou evident faptul că unul din obiectivele fundamentale ale politicii externe bulgare, cu diferite manifestări după 1878, a fost anexarea întregii Dobroge.

NOTE

¹ *Bălgarija v Părvata svetovna vojna. Germanski diplomatičeski dokumenti. Sbornik dokumenti v dva toma.* Tom II, 1916-1918 g. Naučen redaktor: Cvetana Todorova, Sofia, 2005, 743 p.

² *Ibidem*, p. 525. Copie – strict secret – după tel. cifrată nr. 117, 8 aprilie 1918, Sofia, a atașatului militar naval german, Căpitan de rangul III, Hans-Jürgen von Arnim, către Statul-Major al Amiralității, Berlin.

³ *Ibidem*, p. 530. Raport – secret – nr. 407, 11 aprilie 1918, Sofia, al atașatului militar naval german, Căpitan de rangul III, Hans-Jürgen von Arnim, către Șeful Statului-Major al Amiralității, Amiralul-Feldmareșal Henning von Holtzendorff și către Direcția Centrală a Ministerului Marinei, Berlin.

⁴ *Ibidem*, p. 538. Tel. cifrată nr. 105/nr. G.G., 508, 17 aprilie 1918, Sofia, a atașatului militar naval, Căpitan de rangul II, Hans-Jürgen von Arnim, către Statul-Major al Amiralității, Berlin.

⁵ *Ibidem*, p. 540. Tel. nr. 30265 P. (Direcția politică), 19 aprilie 1918, Cartierul General Suprem al Șefului Statului-Major al armatei germane de operații, Generalul-Lt. Eric Ludendorff, către cancelarul german Conte Georg von Hertling și către MAE, Berlin.

⁶ *Ibidem*, 543. Tel. cifrată, nr. 380, 30 aprilie 1918, Sofia, a atașatului militar naval german, Căpitan de

rangul II, Hans-Jürgen von Arnim, către Statul-Major al Amiralității, Berlin.

⁷ *Ibidem*, p. 549. Tel. cifrată nr. 280, 8 mai 1918, a atașatului militar naval german, Sofia, Căpitan de rangul II, Hans-Jürgen von Arnim, către Statul-Major al Amiralității, Berlin.

⁸ *Ibidem*, pp. 549-550. R. – strict secret – B. Nr. 533 G.G., 10 mai 1918, Sofia, al atașatului militar naval german la Sofia, Căpitan de rangul II, Hans-Jürgen von Arnim, către Secretarul de Stat la Ministerul Marinei, Amiral Eduard von Kapele, și Șeful Statului-Major al Amiralității, Amiralul-Feldmareșal, Henning von Holtzendorff, Berlin.

⁹ *Ibidem*, p. 550.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 551. R. B., nr. 1953 A, 18 mai 1918, al atașatului militar naval german la Sofia, Căpitan de rangul II, Hans-Jürgen von Arnim, către Secretarul de Stat al Ministerului Marinei, Amiralul Eduard von Kapele și Șeful Statului-Major al Amiralității, Amiralul-Feldmareșal Henning von Holtzendorff, Berlin.

¹³ *Ibidem*, p. 553. R. Nr. A 160, 22 mai 1918, Sofia, al ministrului german la Sofia, Conte Alfred von Oberndorff, către cancelarul Conte Georg von Hertling, Berlin.

SFÂRȘITUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ÎN DOCUMENTE DIN PATRIMONIUL MUZEULUI MILITAR NAȚIONAL „REGELE FERDINAND I”

CRISTINA CONSTANTIN *

Abstract

For ordinary people, the end of World War I brought not only interminable negotiations between states prior to the conclusion of treaties, but also a state of impatience to return to peace and to get rid of all deprivations caused by the conflagration. From the multitude of documents in the custody of the “King Ferdinand I” National Military Museum concerning the year of 1918, we made a selection in order to reveal how the end of the war reflected in the daily life of ordinary people.

Keywords: *World War I, Romania, documents, National Military Museum, ordinary people*

Sfârșitul Primului Război Mondial a însemnat, dincolo de negocierile dintre state și tratatele care au reglementat condițiile încetării războiului, o stare de nerăbdare a oamenilor de revenire la pace și o dorință a acestora de a scăpa de lipsurile de tot felul, urmare a anilor grei de război.

Din multitudinea de documente aflate în patrimoniul Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I” referitoare la anul 1918 vor fi prezentate în cele ce urmează câteva care se referă la modul în care sfârșitul războiului s-a reflectat în viața cotidiană a oamenilor simpli. Aceste documente sunt urmarea unei selecții structurată pe trei categorii:

- ordonanțe, înștiințări, apeluri etc. emise în anul 1918;

- scrisori referitoare la dificultățile populației în a avea o viață decentă, fără lipsuri;

- scrisori din 1918 ale prizonierilor români.

Totodată, partea finală este dedicată modului în care au fost reflectate în presă evenimente majore care au marcat anul 1918, pentru România.

Situația dificilă urmare a anilor grei de război, în care se afla populația României în anul 1918, reiese nu numai din memorialistica vremii, ci și din deciziile luate de către autorități referitoare la viața de zi cu zi. În acest sens se înscriu și o parte din documentele din prima categorie, care reglementau diverse aspecte legate de prețurile anumitor categorii de alimente, cantități etc.

* Muzeograf dr., Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”

Astfel, ordinul privind stabilirea de prețuri maxime la unele alimente de bază în orașul Târgu-Jiu, emis la 21 ianuarie 1918, stipula obligativitatea comercianților de a afișa aceste prețuri atât în limba română, cât și în limba germană, la anumite alimente, iar cei care îl încălcau riscuau o amendă până la 1000 de lei și închisoare până la trei luni sau „una din aceste pedepse”¹. Conform aceluiași ordin, făina de porumb care costa 0,45 lei/kg, cea de grâu – 0,50 lei/kg, carnea de vacă – 2,60 lei/kg și carnea de porc – 3 lei/kg se puteau vinde numai pe bază de bonuri. Celelalte alimente erau excluse de la această prevedere, iar prețurile maxime erau următoarele: lapte – 0,50 lei/l, unt – 6 lei/kg, slănină – 10 lei/kg, ceapă – 0,60 lei/kg, cafea cal. I – 5 lei/kg, mere – 1 leu/kg, pere – 1 leu/kg etc. Prețul la ouă era, de asemenea, necesar să fie reglementat prin decizia autorităților. În Târgu-Jiu, la 25 februarie 1918 se lua hotărârea de a crește prețul maxim al acestora de la 10 la 12 bani, prin *Decizia privind creșterea prețului maximal la ouă în orașul Târgu-Jiu*, adusă la cunoștința publicului în limbile română și germană.

Un alt aspect se referă la distribuția cartelor de pâine și carne. De pildă, pentru cei care staționau în același oraș mai mult de 48 de ore, era dată la 26 martie 1918, o ordonanță privind obligativitatea călătorilor civili de a se prezenta la poliția militară pentru a primi cartele zilnice de pâine și carne. Cei care încălcau această dispoziție puteau fi amendați cu până la 500 de lei sau puteau face închisoare trei luni, „după alegere sau împreună”².

În privința reglementărilor pentru cantități și prețuri la alimente importante precum făina și mălaiul, acestea erau aduse la cunoștința populației prin documente de genul celui emis la 4 aprilie 1918.³ Brutarii erau obligați să dea fiecărei persoane doar porția pe două zile (300 g făină și 300 g mălai, în total 600 de g. la prețul de 35 de bani). Cei care efectuau muncă grea beneficiau de cartele suplimentare pentru 150 g de mălai și 150 g de făină sau 350 g pâine integrală pe zi. În același document se spunea: „Contravențiile din neglijență sau intenționate vor fi pedepsite cu 300 de lei amendă și închisoare de până la 6 luni sau cu una din aceste pedepse”⁴. În același timp brutăria respectivă putea fi închisă. Tot la prețurile la aceste ali-

mente se referă și documentul din 29 aprilie 1918, noi dispoziții fiind date spre aplicare de la 1 mai 1918, precum și cel din 27 iulie 1918⁵, care introducea noi reglementări începând cu data de 1 august 1918.

Lipsa unor materiale necesare în diverse activități ale armatei, în zona ocupată, a dus emiterea unor ordonanțe prin care se interzicea exportul acestora. De pildă, prin cea dată la 9 mai 1918 era interzis exportul din teritoriul ocupat al României fără permisiunea comandantului suprem v. Mackensen a: „mărfurilor țesute și croșetate, hăinăriei, ru-făriei, încălțămintei, materialelor de cusut, vopselurilor și materialelor de scris”⁶. Cei care o încălcau erau pedepsiți cu închisoare sau cu amendă până la 20.000 de mărci „deosebit sau împreună. Încercarea sau ajutorul se va pedepsi ca și penalitatea comisă. Marfa găsită se va confisca”⁷.

Din 19 mai 1918, tot prin ordonanță era interzisă tăierea păsărilor de curte. De asemenea, se interzicea orice comerț „de păsări de curte, atât înstrăinarea, cât și dobândirea”⁸. Contravențiile premeditate sau din imprudență erau pedepsite cu amendă până la 1000 de lei și cu închisoare până la 3 luni sau cu una din aceste pedepse. Păsările care se mai aflau încă în curtea celui care încălca ordonanța puteau fi confiscate, iar localurile, în caz de contravenție, puteau fi și închise.

La 8 iunie 1918 era dată și o ordonanță privind interzicerea exportului de săpun din teritoriul ocupat al României fără aprobarea lui v. Mackensen. În caz de încălcare a acesteia săpunul se confisca, iar pedeapsa era închisoare sau amendă până la 20.000 de mărci. Totodată, se arăta că „încercarea și ajutorul se pedepsesc ca fapt îndeplinit”⁹.

Pentru finalul anului 1918, la această primă categorie, am ales două documente din luna noiembrie; primul este un apel „La arme” către români în contextul ofensivei Armatei Aliate a Dunării, iar celălalt era un ordin circular, ambele adresate de generalul Henri Berthelot, comandantul acestei structuri militare, către autoritățile civile și militare române, „cu voia” regelui Ferdinand, privind luarea unor măsuri.

Dacă primul era mai mult un document cu caracter de propagandă¹⁰, care făcea trimitere la figuri emblematice ale istoriei României și

la sacrificiul soldaților români la Mărășești și Oituz, cel de-al doilea enumera o serie de măsuri care trebuiau luate de autorități și afișate în toate localitățile românești.¹¹ Între acestea: scoaterea din circulație a stocurilor de mărci poștale și fiscale ale fostei administrații inamice, distrugerea inscripțiilor germane, ungurești sau bulgărești pentru a înlătura orice urmă a fostei ocupații inamice, stabilirea unor comisii regionale și municipale pentru a asigura hrana populației, crearea unor comisii pentru supravegherea și controlul extracției și prelucrării petrolului, înființarea de urgență a unui serviciu zilnic de curieri între toate prefecturile și Cartierul General al armatei la Giurgiu, s.a. De asemenea, era interzisă ieșirea din țară a oricărui produs de hrană, îmbrăcăminte, petrol, lemne tec, iar cursul de schimb era stabilit la 100 de franci=1400 lei.

Așa cum am precizat, cea de-a doua categorie de documente o reprezintă scrisorile care se referă la dificultățile populației în avea o viață decentă, în 1918, după ani grei de război în care lipsurile de tot felul afectau întreaga societate.

Prima dintre ele este scrisoarea lui Pelimon Romulus¹² către fiul său, Alexandru Pelimon, din Regimentul 44 Infanterie, din 14 mai 1918, în care amintește de greutățile de acasă și îl sfătuiește să facă un fel de memoriu personal cu acțiunile importante la care a luat parte, cu locurile prin care a trecut și persoanele cu care a interacționat, așa cum și el făcuse în războiul din 1877-1878. În privința situației de acasă, iată ce-i spunea tatăl fiului său: „Noi suntem sănătoși, însă ne lipsește de toate și suntem foarte îngrijorați ce vom face mai târziu, când totul e excesiv de scump și nu se găsește pe piață”¹³.

Cea de-a doua este scrisoarea aceluiași Pelimon Romulus către fiul său, Alexandru Pelimon, din Regimentul 44 Infanterie, din 30 mai 1918, prin care îi cerea să nu trimită obiecte acasă de nici un fel pentru că erau confiscate, mai puțin banii. Totodată, era sfătuit să „adune”¹⁴ ață albă sau neagră, încălțăminte, pingele, albituri, lemne uscate, fasole albă și fasole verde etc., produse care erau „excesiv” de scumpe și, în contextul venirii iernii, se preconiza lipsa lor. Aducerea lor era sfătuit să o facă treptat și numai dacă găsea o persoană de încredere.

În următoarea scrisoare prezentată, datată 20 iulie 1918, tatăl îi reamintește fiului ce lucruri poate aduce acasă și îi dă vești despre frațele său din marină, spunându-i că este undeva în zona Basarabiei, dar suferă „de stomac din cauza proastei și insuficientei hrăniri”¹⁵. Urmările războiului au fost dramatice pentru majoritatea populației, dar în special pentru cei care și-au pierdut fii, pentru cei care au rămas infirmi în urma rănilor etc. Acest aspect reiese și din această ultimă scrisoare, tatăl menționând fiului său vizita fostei sale ordonanțe, un soldat rămas infirm de un picior, care se deplasa în cârje, precum și pierderea fiului suferită de o cunoștință, căreia dorea să îi transmită „cele mai sincere mângâieri”.

Tot la prețurile mari se referă și un locotenent din Corpul de aviație aflat la Iași, într-o carte poștală din 10 iunie 1918, către o cunoștință din Galați. El relatează vizita pe care a făcut-o unor rude din Focșani și comparând prețurile din cele două orașe ajungea la concluzia că unele produse precum ouăle, zahărul, făina, mălaiul, fasolea erau mai scumpe decât la Iași¹⁶, iar altele erau mai ieftine, dând exemplu prețul la vin.

Lipsa hârtiei s-a reflectat și în corespondența cu cei de acasă, ajungându-se ca veștile către apropiați să fie scrise pe coajă de copac. O astfel de scrisoare este cea din 25 iunie 1918¹⁷, scrisă de doi frați aflați pe front unchiului lor, Ștefan Raum din Galați, prin care îl anunță că sunt bine și se luptă din greu cu inamicul.

Ultima categorie este reprezentată de scrisori ale prizonierilor români¹⁸ din cursul anului 1918, care reflectă bucuria referitoare la sfârșitul iminent al războiului și dorința revederii celor dragi, totul pe fondul unei stări de nerăbdare accentuată. Prima dintre ele este cea din 12/25 mai 1918 a lui Ciocâlțeu Tudor¹⁹ către Ion Dumitrescu, reprezentatul Crucii Roșii Române, referitoare la plecarea a trei transporturi cu prizonieri ruși, cu ultimul dintre el urmând să plece și prizonierii români.

O altă scrisoare este cea a caporalului Gheorghe Tianu, tot către Ion Dumitrescu²⁰, referitoare la amânarea plecării românilor către casă, datată 25 iulie 1918²¹. Tot la plecare se referă și scrisoarea din 20 iunie 1918 a sublocotenentului Teodorescu Nestor²² din Regimentul 1 Grăniceri care mulțumește pentru

alimentele care îi erau folositoare pe drum, plecarea fiind stabilită în 10 zile. Ultima selec-tată este cea a sergentului Costea Mihalache²³ din Regimentului 64 Infanterie, prin care mulțumește pentru pachetele cu alimente de sărbătoarea Paștelui și își exprimă dorința de a reveni în țară pentru a continua lupta.

Marile evenimente ale anului 1918 au fost reflectate și în presa vremii: unirea Basarabi-ei cu România *Gazeta Bucureștilor*, 14 aprilie 1918 și *Lumina*, 14 aprilie 1918, Pacea de la București – ediție specială *Agrarul*, 7 mai 1918.

Tumultosul an 1918 a adus în prim plan evenimente mult așteptate cum ar fi sfârșitul războiului și întoarcerea prizonierilor acasă, decizii ale autorităților care au afectat viața co-tidiană, cum ar fi scumpirile de prețuri sau de-cizii politice care aveau să intre în istorie, cum ar fi unirea provinciilor românești cu Vechiul Regat. Toate aceste evenimente și-au lăsat am-pressa atât în documente oficiale, cât și în cele personale sau în presă. Cele prezentate mai sus nu fac decât să întregască acest tablou, pentru ca cei interesați de problematica acestei peri-oade să aibă o imagine completă a ceea ce a în-semnat evoluția societății la sfârșitul Primului Război Mondial.

NOTE

¹ Ordin privind stabilirea de prețuri maximele la unele alimente de bază în orașul Târgu-Jiu, 21 ianuarie 1918.

² Ordonanță privind obligativitatea călătorilor civili care staționau în Târgu-Jiu mai mult de 48 de ore de a se prezenta la poliția militară pentru a primi cartele de pâine și carne, 26 martie 1918.

³ Înștiințare privind prețurile și cantitățile la rațiile de făină și mălai, precum și condițiile de acor-dare a cartelelor suplimentare, 4 aprilie 1918.

⁴ Idem.

⁵ Înștiințare privind prețurile la făină și pâine, 27 iulie 1918.

⁶ Ordonanță privind interzicerea exportului unor materiale, 9 mai 1918.

⁷ Idem.

⁸ Ordonanță privind interzicerea comerțului și tăierii de pășări, 19 mai 1918.

⁹ Ordonanță privind interzicerea exportului de săpun din teritoriul ocupat al României, 8 iunie 1918.

¹⁰ Apel către români al generalului Henri Berthelot, comandantul Armatei Aliate de Dunăre, noiembrie 1918

¹¹ Ordin circular către autoritățile civile și mi-litare al generalului Henri Berthelot, comandantul Armatei Aliate de Dunăre, 14 noiembrie 1918.

¹² Romulus Pelimon luptase în războiul de independență din 1877-1878, iar cei doi băieți ai săi au luptat în primul război mondial, Alexandru Pelimon în Regimentul 44 Infanterie, iar Aurel Pelimon, în marina militară, pe monitorul *Alexan-dru Lahovari*. În patrimoniul muzeului se găsesc scrisori de la tată către cei doi fii, de la fiii săi către tată, precum și de la soră către cei doi frați.

¹³ Scrisoarea lui Pelimon Romulus către fiul său, Alexandru Pelimon, din Regimentul 44 Infanterie, din 14 mai 1918, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 325 – 4.

¹⁴ Scrisoarea lui Pelimon Romulus către fiul său, Alexandru Pelimon, din Regimentul 44 Infanterie, din 30 mai 1918, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 325 – 5.

¹⁵ Scrisoarea lui Pelimon Romulus către fiul său, Alexandru Pelimon, din Regimentul 44 Infanterie, din 20 iulie 1918, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 325 -1.

¹⁶ Scrisoare referitoare la prețurile alimentelor din Focșani și Iași, 10 iunie 1918 – Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 402.

¹⁷ Scrisoarea pe coajă de copac adresată lui Ștefan Raum din Galați, 25 iunie 1918 – Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 398.

¹⁸ Pe baza scrisorilor sau cărților poștale tri-mise prin intermediul Comitetului Internațional al Crucii Roșii, al societăților naționale de Cruce Roșie din state neutre, s-a stabilit, pentru perioada 1916-1918, locul de internare a 143.679 prizonieri militari români. După datele Societății Naționale de Cruce Roșie din România, numărul acestora se ridica la 147.996 (probabil luându-se în cal-cul și deportații, care au avut același regim cu cel al prizonierilor). Cifra totală este consemnată de Constantin Kirițescu în lucrarea *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919* și reprezintă poziția Secției de statistică a Ministerului de Răz-boi: în timpul Primului Război Mondial inamicul a luat prizonieri 4.134 de ofițeri și 216.902 soldați români. În Germania și Austro-Ungaria, ofițerii ro-mâni prizonieri au fost repartizați în lagăre speciale, pentru ofițeri. Acestea prezentau condiții mai puțin grele decât în cele soldățești (dispuneau de paturi; nu erau puși la muncă; primeau soldă conform

gradului, soldă folosită pentru plata încălzitului și cumpărarea hranei, se ocupau cu studiul sau sportul și erau amplasate în zone cu o climă mai favorabilă). Spre deosebire de ofițeri, trupa, organizată în detașamente de muncă, era folosită, conform convenției de la Haga din 1907, la muncă obligatorie în activități economice (industrie, agricultură, mine), cu norme zilnice, după pregătire, în locul celor plecați pe front. Datorită numărului foarte mare de prizonieri, dar și faptului că din 6 noiembrie 1914 alianța Puterilor Centrale a fost supusă de Antanta unei blocade economice, situația economică s-a degradat rapid și, odată cu ea, și situația alimentară a populației. Aceasta s-a reflectat dramatic mai ales în alimentația prizonierilor, care au suferit frecvent de foame. Singura posibilitate de a depăși aceasta situație era aprovizionarea cu pachete de acasă, prin intermediul Crucii Roșii. Prizonierii aveau dreptul la 2 scrisori pe lună sau 4 cărți poștale către familiile lor, acestea putând să le trimită pachete cu alimente. După semnarea păcii de la București la 7 mai 1918, țările blocului Puterilor Centrale au început să procedeze, din motive în primul rând economice, apoi umanitare și de propagandă, la eliberarea prizonierilor români din lagărele aflate pe teritoriul României cât și de pe teritoriul lor. Pentru mai multe detalii vezi: Cornel I. Scafeș, *Prizonierii români în Primul*

Război Mondial, în "Sfinți, eroi și martiri", Ed. Sitech, Craiova, 2016, pp.664-684.

¹⁹ Scrisoarea lui Ciocâlteu Tudor din 12/25 mai 1918 către Ion Dumitrescu, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”.

²⁰ Multe dintre scrisorile din patrimoniul Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I” ai căror autori sunt prizonieri români din Primul Război Mondial fac parte dintr-un lot de câteva sute și sunt adresate reprezentantului Crucii Roșii Române, Ion Dumitrescu; ele reprezintă scrisori de solicitare pentru înlesnirea primirii unor pachete cu alimente sau haine, de mulțumire și recunoștință pentru mijlocirea legăturilor cu familiile de acasă, etc.

²¹ Scrisoarea caporalului Gheorghe Tianu către Ion Dumitrescu, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, 25 iulie 1918, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 50-194.

²² Scrisoarea sublocotenentului Teodorescu Nestor din Regimentul 1 Grăniceri din 20 iunie 1918, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 50-302.

²³ Scrisoarea sergentului Costea Mihalache din Regimentului 64 Infanterie din 6 mai 1918, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 50-216.

Ordin al Comandanturei de etapă!

Pentru orașul Tg.-Jiu se fixează cu începere de astăzi următoarele prețuri maximele:

Lapte	Lei 0,50	Kgr.
Unt	" 6,—	"
Untura de porc	" 8,—	"
Slănină	" 10,—	"
Ceapa	" 0,60	"
Ouă	" 0,10	bucata
Frank-Kafea cal. I	" 5,—	Kgr.
" " " II	" 4,50	"
Perele	" 1,—	"
Merele	" 1,—	"
Făina de grâu	" 0,50	"
" " porumb	" 0,45	"
Carnea de vacă	" 2,60	"
" " porc	" 3,—	"

numai contra
bonurilor de
alimente

Fie-care comerciant este dator să expue în vitrina sa ori pe locul de vânzare o tabelă cu prețurile mărfurilor mai sus arătate în limba germană și română, în așa fel ca să se poată citi bine.

Contravențiunile se pedepsesc cu amendă până la 1000 Lei și cu închisoare până la 3 luni, sau cu una din aceste pedepse.

Tg.-Jiu 21 Ianuarie 1918.

Comandantul etapei
SAUER
Major.

Tip. N. D. Milopescu, T.-Jiu 26717.

Etappen-Kommandantur-Befehl!

Für die Stadt Tg.-Jiu gelten mit dem heutigen Tage folgende Höchstpreise:

Milch	Lei 0,50	p. Liter
Butter	" 6,—	" Kgr.
Schweine-Schmalz	" 8,—	" "
Speck	" 10,—	" "
Zwiebeln	" 0,60	" "
Eier	" 0,10	p. Stück
Frank-Kaffee I Qualit.	" 5,—	p. Kgr.
" " II " "	" 4,50	" "
Birnen	" 1,—	" "
Äpfel	" 1,—	" "
Weizenmehl	" 0,50	" "
Maismehl	" 0,45	" "
Rindfleisch	" 2,60	" "
Schweinefleisch	" 3,—	" "

nur gegen
Lebensmittel-
Karten

Jeder Händler hat im Schaufenster seines Ladens oder an seinem Verkaufsstande eine Preistafel für die von ihm feilgehaltenen Gegenstände der vorgenannten Art in deutscher und rumänischer Schrift deutlich lesbar anzubringen.

Zu widerhandlungen werden mit Geldstrafe bis zu 1000 Lei und Freiheitsstrafe bis zu 3 Monaten oder mit einer von beiden Strafen bestraft.

Tg.-Jiu d. 21. 1. 18.

Der Etappen-Kommandant
SAUER
Major.

Ordin privind stabilirea de prețuri maximele la unele alimente de bază în orașul Târgu-Jiu, 21 ianuarie 1918

Etappen-Kommandantur 264

Der mit Etappenkommandantur-Befehl von 21. 1. 18 für Eier festgesetzte Höchstpreis von 10 Bani per Stück, wird hiermit auf 12 Bani erhöht.

Prețul maximal de 10 bani pentru un ou fixat prin ordinul Comandanturei de etapă din 28. 1. 18 se urcă la 12 bani.

Tg.-Jiu, 25. 2. 18.

SAUER
Major u. Et. Kommandant.

Tip. N. D. Milopescu, T.-Jiu 26765.

Decizie privind creșterea prețului maximal la ouă în orașul Târgu-Jiu, 25 februarie 1918

ORDONANȚA

Călătorii civili care sosesc în trecere și se opresc mai mult ca 48 ore în Târgu-Jiu, au datoria de a se prezenta la poliția militară, în edificiul Comandanturii de etapă 264, strada Tudor Vladimirescu No. 12. Ei primesc cu această ocaziune și cartelele zilnice de pâine și carne.

Contravenienții se vor pedepsi până la 500 lei amendă, sau cu 3 luni închisoare, dupe alegere sau împreună.

Târgu-Jiu 26, III, 1918.

Pentru exactitate
GRUETZNER
Locotenent și ofițer administrativ.

Comandantul Etapei 264
SAUER
Maior.

Ordonanță privind obligativitatea călătorilor civili care staționează în Târgu-Jiu mai mult de 48 de ore de a se prezenta la poliția militară pentru a primi cartele de pâine și carne, 26 martie 1918

Publicațiune

Ca completare la publicațiunea Comandanturii de Etapă 264, din 9. 3. 18 asupra schimbării prețului de făină și pâine pentru Târgu-Jiu, să face cunoscut:

1) La pasagiul 2:

Brutarii sunt obligați a libera pentru fie-care cap al populației numai porția de făină pentru 2 zile (300 gr. mălai și 300 gr. făină de grâu separat). Aceste 600 gr. costă 35 bani.

2) În viitor se vor mai da cartele suplimentare pentru lucrătorii de muncă grea. Cu cartelele aceste suplimentare au dreptul la 150 gr. mălai și 150 gr. făină de grâu sau 350 pâine integrală pe zi. Cereri pentru cartele suplimentare se vor înainta Comandanturii de etapă 264, secția administrativă.

3) Contraveniențele din neglijență sau intenționate vor fi pedepsiți cu 300 Lei și închisoare până la 6 luni, sau cu una din aceste pedepse. De asemenea se poate închide brutăria.

Târgu-Jiu, 4. 4. 18.

Pentru conformitate
GRUETZNER
Locotenent și Administrativ Etapei.

Comandant de Etapă
SAUER
Maior.

Înștiințare privind prețurile și cantitățile la rațiile de făină și mălai, precum și condițiile de acordare a cartelelor suplimentare, 4 aprilie 1918

Incunoștiințare

Cu referire la încunoștiințarea relativă la modificarea prețului făinei și a pâinei din 19. III. 18, se aduce la cunoștiință următoarele:

Dela 1 Mai 1918, se vinde de către brutari pentru una zi și persoană o pâine de 350 gr. (din făină de grâu) cu prețul de 25 bani și pentru cealaltă zi 300 gr. făină de porumb cu prețul de 15 bani.

La cererea clientului, brutarul este însă dator ca și înainte să predea rația pentru 2 zile 300 gr. făină de grâu și 300 de porumb împreună cu prețul de 35 bani.

Contravenienții vor fi pedepsiți pe baza dispoziției, relativă la modificarea prețului făinei și a pâinei din 19. III. 18.

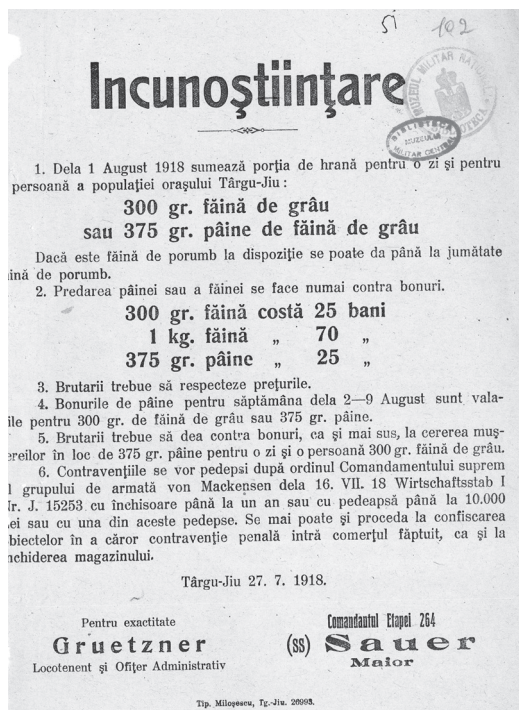
Tg.-Jiu 29 Aprilie 1918.

Pentru exactitate
GRUETZNER
Locotenent și ofițer administrativ

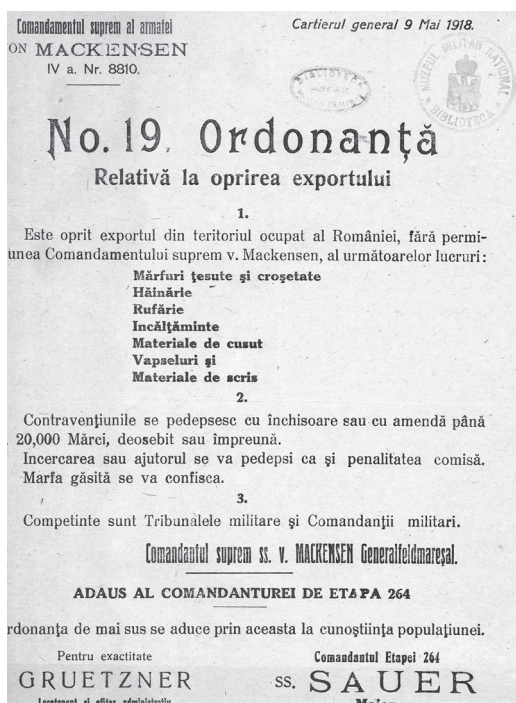
Comandantul Etapei 264
SAUER
Maior.

Tip. Mitoșescu, Tg.-Jiu. 20871

Înștiințare privind prețurile și cantitățile la rațiile de făină și mălai, 29 aprilie 1918

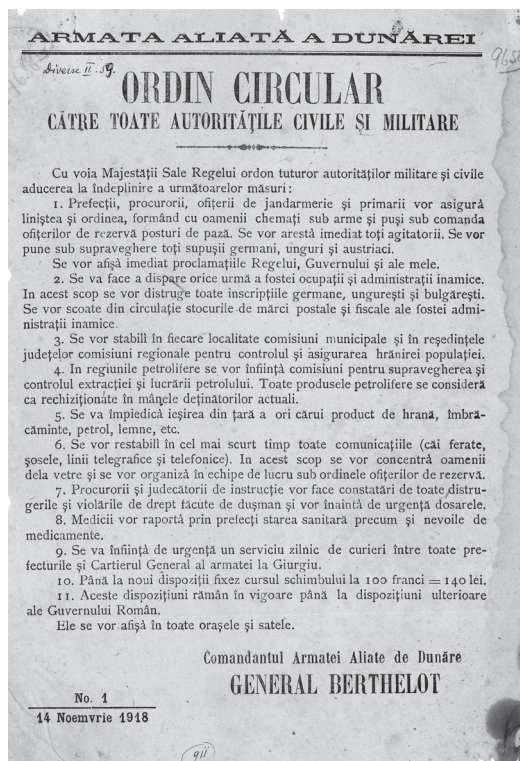
**Înștiințare privind prețurile la făină și pâine,
27 iulie 1918**

**Ordonanță privind interzicerea exportului
unor materiale, 9 mai 1918**

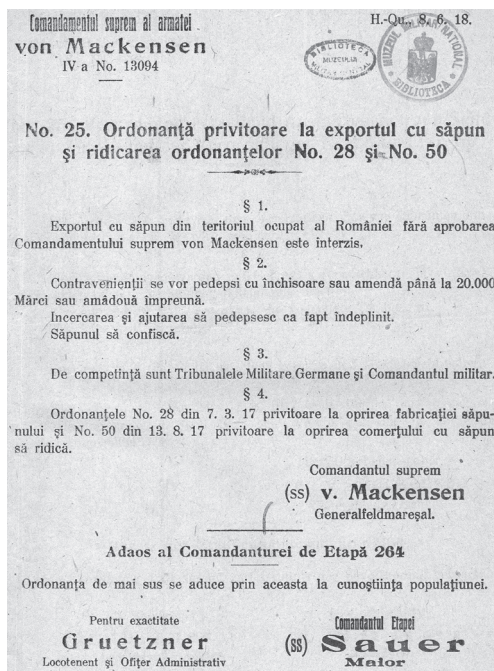
**Ordonanță privind interzicerea comerțului
și tăierii de păsări, 19 mai 1918**

Ordin circular către autoritățile civile și militare al generalului Henri Berthelot, comandantul Armatei Aliate de Dunăre, 14 noiembrie 1918

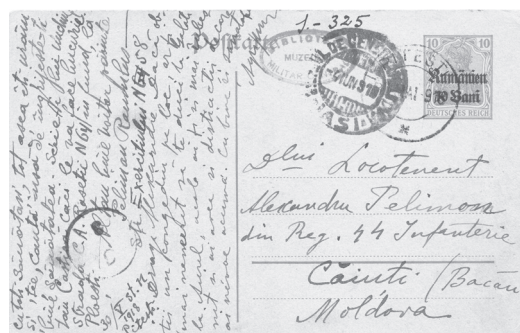
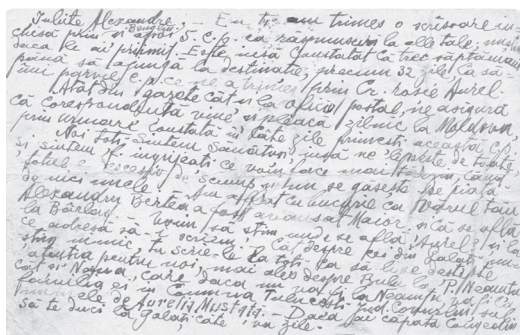
Apel către români al generalului Henri Berthelot, comandantul Armatei Aliate de Dunăre, noiembrie 1918

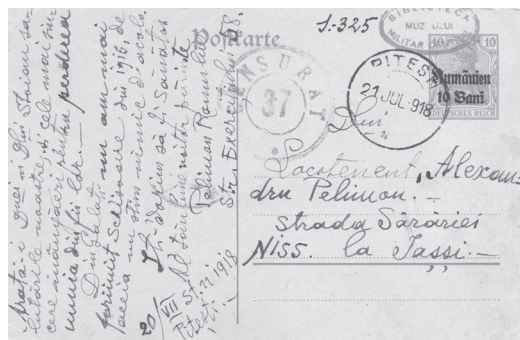
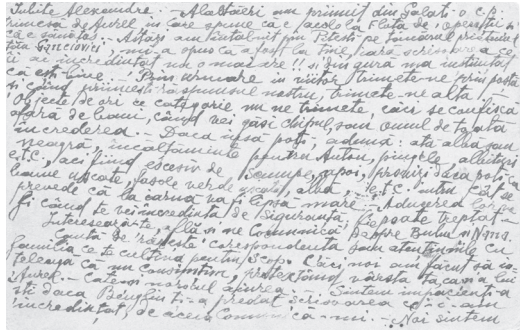
Ordonanță privind interzicerea exportului de săpun din teritoriul ocupat al României, 8 iunie 1918

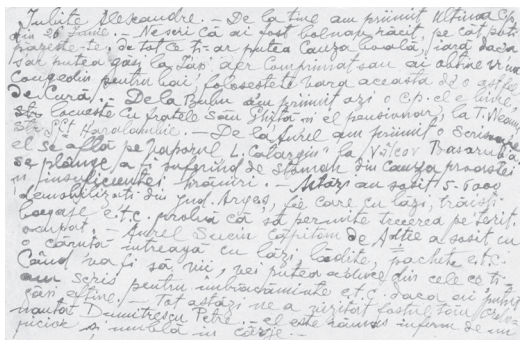
Scrisoarea lui Pelimon Romulus către fiul său, Alexandru Pelimon, din Regimentul 44 Infanterie, 14 mai 1918, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 325 - 4

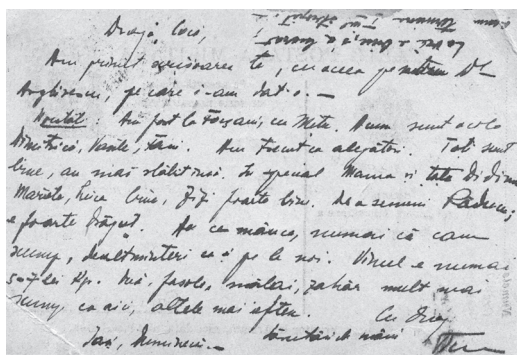

Scrisoarea lui Pelimon Romulus către fiul său, Alexandru Pelimon, din Regimentul 44 Infanterie, din 30 mai 1918, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 325 - 5

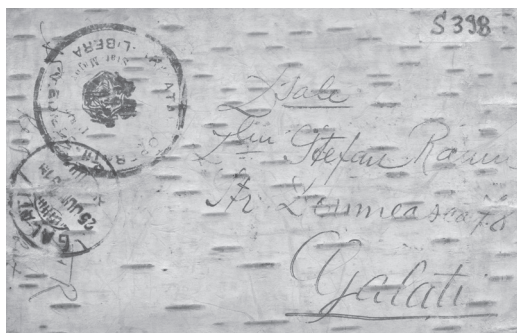
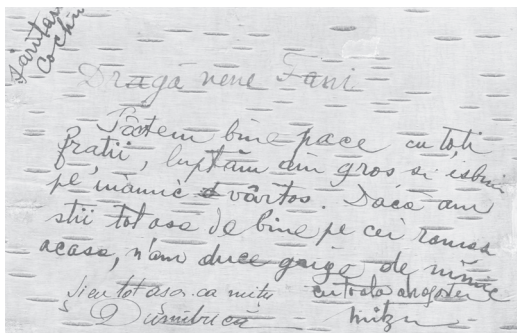

Scrisoarea lui Pelimon Romulus către fiul său, Alexandru Pelimon, din Regimentul 44 Infanterie, din 20 iulie 1918, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 325 - 1

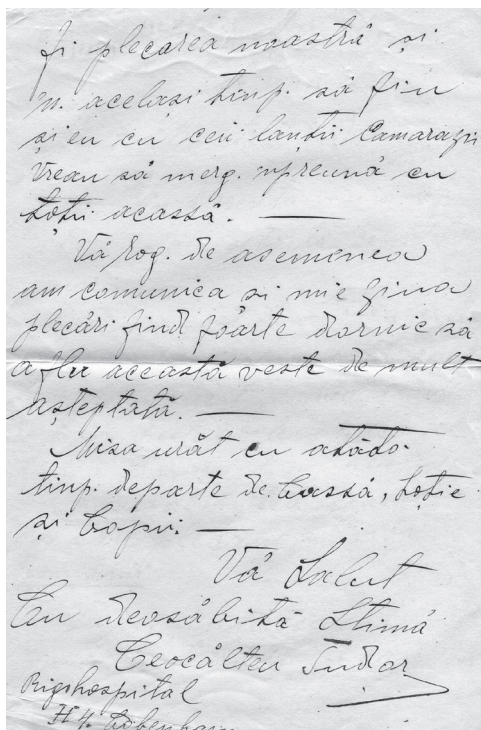

Scrisoare referitoare la prețurile alimentelor din Focșani și Iași, 10 iunie 1918, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 402

Scrisoarea pe coajă de copac adresată lui Ștefan Raicu din Galați, 25 iunie 1918, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 398

Scrisoarea lui Ciocălțu Tudor din 12/25 mai 1918 către Ion Dumitrescu, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Scrisori”, nr. inv. S 50 - 428

[illegible]

Bayreuth, 25 Iulie 1918

Dragule Deuntzeu!

Confirma primirea pachetului cu 3 cărtași geografice
și totuși tot odăla-ri alături pentru care va aduce
cele mai mari mulțumiri celor pașoi. Nu pot amăla
nici până atunci. Dnii Davașca au un pachet trimis
din 6 Iulie în care mi-au trimis.

Grunde Davașca. de plecare am se ști nimic până
acum și, totuși nu este încă și așa va rog din
năpasta în marea bară și am mai trimis ceva alături
și tot odăla-ri prop. de sare am nevoie. Nu întâr-
za rog să mi-ai făcut cel mai mare bine și va ro-
gi, nemurimător ori când. Din Tara mi primim minie
și speranta mi este la stăru și mulțumesc. Cap. Hamaș

Scrisoarea caporalului Gheorghe Tianu către Ion Dumitrescu, 25 iulie 1918
– Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colectia „Scrisori”, nr. inv. S 50 – 194

Croix rouge roumaine — Section Copenhague

AGENCE DES PRISONNIERS DE GUERRE

REPONSE
Monsieur Jean M. Duntchesco
Hotel Dagbladet
Copenhague

18854
F.a.
Dagbladet
Gepriit.

RECUSÉ
DE 0 15 3 6 1
FRANC DE PORT.

Să vieni săratos, și buie în țară.
 Stimate Doamne Doamnișoară
 Muma și grăja Doamnei-voastre încă mă
 încetăntă cu un vâd. Căci nu mă gândeam, am prins
 Am fost foarte multumit, și sunt chiar, căci aște
 bucurăbăți mi s'au scris pentru Dumnezeu. Peste 10 zile
 pleșau.
 În oraș am mulțumit. Onor Comitetului, Văle aște
 mulțumirea pentru grăja ce-a avut pentru pomenirea
 aceste dușmani și alți decese.
 Respectare. Salutare. Subșef. Tudoreanu. Năstos
 Reg. Grădini. Români
 20. IV. 1917. H. S.

Scrisoarea sublocotenentului Teodorescu Nestor din Regimentul 1 Grăniceri, 20 iunie 1918, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colectia „Scrisori”, nr. inv. S 50 - 302

216

 Croix rouge roumaine — Section Copenhague

AGENCE DES PRISONNIERS DE GUERRE

Reponse

Adresse

Gutten Mikhalache.

Flora.

A. S. Pedersen

Gartneriet Stalbkke

Solding

H. Car Semeluse

Hotel D'Angleterre

Copenhague

Franc de port.

Inns. D. lui Goldney 6 Mai 1918.
 Ilean Dumitrescu Copenhagen.
 Prin prezenta va pun la cunoastinta ca pe ziua de 4 Mai
 am primit 2 pachete cu alimente si 10 coroane de spital
 scriitoare ale Pastelui aducind mie multumiri pentru
 alimentele si coroane trimise de D-voastra. va rog sa mi scrieti
 a ne raspunde prin c.p care e cauza ca nu puteti pleca in
 Rumania si a face din nou datoria impreuna cu fratii nostri
 pe cimpul de onoare contra germanilor care ne-au coplezit patria
 si nimeni nu poate scapa de aceasta prizonerie si poti duce in tratorie
 nu poti crea fetei. Imediat multa sanatate si bucurie a
 intrat si la multi ani. d. D-voastra supras la ordine
 Sergent. Gheorghe T. Hristache. Reg. 64 Inf. Bat. 5 Corp. 6.

Scrisoarea sergentului Costea Mihalache din Regimentului 64 Infanterie, 6 mai 1918, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colectia „Scrisori”, nr. inv. S 50 - 216

Gazeta Bucureștilor, 14 aprilie 1918

Lumina, 14 aprilie 1918

Agrarul, Pacea de la București – ediție specială
7 mai 1918

PACEA SEPARATĂ A ROMÂNIEI CU PUTERILE CENTRALE ȘI REACȚIA DIPLOMATICĂ A ANTANTEI. CAZUL ITALIAN

MIHAIL DOBRE *

Abstract

The year of 1917 brought noteworthy developments with regards to Romania's strategic position. After the defeats suffered in the fall of the previous year, which led to occupation of the southern part of the country – including capital Bucharest – by the Central Powers, something that prompted some of the allies within the Entente to doubt the worth of the Romanian army, the Romanian political and military decision-makers managed to restore the country's war potential. Standing proof of this impressive feat were the victories from Mărăști, Oituz and Mărășești of July/August 1917, which were immediately praised by the Entente and acknowledged by the enemy. However, in 1918 the tide turned once again, Romania seeing itself forced to make a separate peace with the Central Powers, a decision that could have seriously damaged the country's standing within the Entente.

Keywords: *Romania, World War I, Central Powers, Entente, Italy*

Anul 1917 a înregistrat evoluții critice în ceea ce privește poziția strategică a României. După înfrângerile suferite în toamna anului precedent, care au condus la intrarea sudului țării – cu capitala București – sub ocupația armatelor Puterilor Centrale la 23 noiembrie / 6 decembrie 1916¹ și, pe de altă parte, la apariția de dubii în cadrul Antantei cu privire la valoarea armatei române, decidenții politici și militari ai statului român au reușit să refacă potențialul de război al țării. Proba a fost dată de victoriile de la Mărăști, Oituz și Mărășești din iulie/august 1917, care au fost rapid elo-

giate de aliații din Antanta și recunoscute de adversari². Totuși, miracolul militar român din vara anului 1917 nu a putut modifica fundamental condițiile în care se desfășura efortul de război al României. De altfel, revenind de pe linia frontului la sfârșitul lunii august 1917, primul ministru Ionel Brătianu aducea în mod explicit în atenția reprezentanților diplomați ai puterilor aliate tocmai situația gravă în care se găsea statul român³. Nimeni nu putea, însă, să întrevadă consecințele strategice ale loviturii de stat bolșevice de la Petrograd, din 25 octombrie / 7 noiembrie 1917, care a implicat

* Diplomat, lector univ. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

aspirația bolșevicilor de a prelua controlul asupra statului rus și, în consecință, dorința promotorilor acestei noi forme de putere de a scoate țara din războiul mondial. Primul act politic major al noii conduceri de la Petrograd a fost publicarea la 26 octombrie / 8 noiembrie 1917 a „Decretului asupra păcii”, care propunea, în esență, o „pace dreaptă sau democratică, ... o pace imediată, fără aneмиuni (adică fără cotoipirea unor teritorii străine, fără alipirea cu forța a altor naționalități) și fără contribuții de război”⁴. De aici și până la începerea de negocieri cu Puterile Centrale pentru armistițiu și apoi pentru pace separată nu a fost decât un pas.

I. Efectele asupra României ale politicii bolșevice de ieșire din război

În atare situație, schimbarea de putere din Rusia reprezenta o adevărată lovitură mortală pentru statul român. Angajată în război pe baza convențiilor politice și militare semnate cu Antanta în luna august 1916, România avea, pe de o parte, obligația de „a nu încheia pace separată sau pace generală decât împreună și simultan” cu aliații din Antanta⁵, iar pe de altă parte, depindea de furnizarea de material belic de către aliați, „care să fie transportat de către vapoare românești sau aliate și să tranziteze prin Rusia”⁶. În plus, România era singurul stat asociat la Antanta care la momentul intrării în război își avea bazele de furnituri militare la mii de kilometri distanță⁷, făcând-o dependentă de primirea materialului belic numai pe teritoriul aliatului rus.

De aceea, deciziile strategice ale decidenților politici români nu aveau cum să nu țină cont de schimbările dramatice produse în statul rus. De altfel, gravitatea situației României era pe deplin conștientizată de însuși regele Ferdinand, care nu a ezitat să împărtășească ministrului italian la Iași, baronul Carlo Fasciotti, gândurile negre care îl dominau. În consecință, diplomatul italian și-a atenționat superiorii ierarhici de la Roma, la 17 noiembrie 1917 (stil nou) asupra acestei situații: „Comunic cu titlu confidențial și cu rugămintea de a se menține secretul – informa Fasciotti –, că regele României trece printr-o adevărată criză de disperare din cauza situației în care se află această nenorocoasă țară în urma evenimentelor din Rusia. Majestatea Sa se consideră,

dincolo de faptul că este trădat de ruși, și abandonat de ceilalți aliați”. Fasciotti nu a ezitat să sugereze și modul de reacție al aliaților la această problemă: „ar fi prudent ca Antanta să țină cont de această stare de spirit care este de altfel a tuturor românilor”⁸.

În perioada post-noiembrie 1917, în cadrul Antantei a existat puțină înțelegere pentru gravitatea situației politico-strategice și militare a României, iar acest fapt era cu atât mai preocupant cu cât relațiile României cu noile autorități din Rusia – adică cu statul aliat până atunci, de care depindea desfășurarea efortului de război al României – se îndreptau accentuat către un conflict deschis, mai ales după dezarmarea militanților bolșevici de pe teritoriul țării⁹. Decidenții politici români își doreau să continue războiul alături de Antanta, aceasta fiind calea de punere în practică a angajamentelor aliaților față de România¹⁰, dar realitatea purtării războiului și acțiunile noilor factori de putere din Rusia au determinat nevoia încheierii unui armistițiu cu Puterile Centrale, la Focșani, la 26 noiembrie / 9 decembrie 1917¹¹. Anterior armistițiului, guvernul român a informat pe reprezentanții diplomatici ai puterilor Antantei de la Iași asupra cadrului concret în care partea română era nevoită să acționeze, iar apoi a transmis instrucțiuni reprezentanților săi diplomatici pe lângă guvernele aliate pentru ca aceștia, la rândul lor, să informeze în legătură cu faptul că România își îndeplinise, în condițiile date, obligațiile față de aliați, așa cum și Antanta trebuia să își mențină obligațiile asumate față de partea română¹². Reacția aliaților – cu excepția notabilă a misiunilor diplomatice ale puterilor Antantei de la Iași¹³ – nu a fost de înțelegere pentru situația reală a României, ei contând în esență pe rezistența armatei române, în colaborare cu Rada ucraineană și cu generalii ruși care se opuneau bolșevicilor (sau maximaliștilor, cum li se spunea acestora în limbajul epocii). De altfel, primul ministru francez Georges Clemenceau îi comunica lui Ionel Brătianu, la 12/25 noiembrie 1917, că aliații au datoria „de a rămâne până la capăt fideli angajamentelor” și că „România nu-și va putea dizolva armata fără a-și sacrifica viitorul și proclama neputința în ochi dușmanului”, el susținând și că „în cazul în care evenimentele fac inevitabilă abandonarea

momentană a Moldovei, armata română are datoria de a continua lupta în Basarabia, în Rusia meridională și la nevoie până în teritoriul Donețului, pentru ... a aduce astfel tuturor celor care au sentimentul onoarei un sprijin care poate să fie decisiv pentru destinele României și Rusiei¹⁴. Mai mult, la începutul lunii decembrie 1917, răspunzând mesajului prin care Ionel Brătianu informa despre situația fără ieșire în care se găsea România¹⁵, primul ministru francez îi scria omologului român – și o făcea prin intermediul reprezentantului său militar la Iași, generalul Berthelot, iar nu prin șeful Legației franceze, diplomatul Charles de Saint-Aulaire – pentru a-i reproșa că vrea să abandoneze Antanta¹⁶. Mesajul lui Clemenceau a fost perceput foarte negativ de Ionel Brătianu, care i-a cerut lui Berthelot – și i-a dat instrucțiuni în acest sens și ministrului român la Paris, Victor Antonescu¹⁷ – să îi transmită primului ministru francez că România poate suporta multe, dar nu și o încercare de a fi umilită. Mai mult, șeful guvernului român ar fi înaintat regelui Ferdinand demisia guvernului său, demisie respinsă de suveran pe motivul că nu se poate admite schimbarea guvernului ca urmare a unor ingerințe străine. În acest context, Brătianu i s-ar fi confesat ministrului italian Fasciotti „că nu poate rămâne la putere dacă aliații săi nu au încredere în el și că nu poate admite ca problemele politice să fie gestionate prin intermediul misiunilor militare mai degrabă decât pe calea reglementată a legațiilor¹⁸”.

În ceea ce îl privește, guvernul de la Roma a adoptat o linie de conduită mai nuanțată în poziționarea sa față de problemele cu care se confrunta România. De aceea, la 11 decembrie 1917 (st. nou), ministrul de externe Sidney Sonnino își instructa reprezentanții de la Londra, Paris, Iași și Petrograd că linia politică față de situația României trebuia să se facă după următoarele coordonate: „1). să nu îndemne dinastia și guvernul român să plece din Moldova; 2). să țină cont de situația specială din România admitând permisiunea pentru un armistițiu în măsura în care comportamentul forțelor ruse constrâng în această direcție; 3). să aibă preferința pentru un armistițiu pe termen limitat, care să ofere timpul de orientare asupra solidității mișcării anti-maximaliste din Rusia meridională; 4). să descurajeze

pentru moment orice tentativă de pace definitivă; 5). să dea asigurări României că aliații intenționează să își mențină toate angajamentele față de dinastie și față de țară; 6). să sfătuiască guvernul român să intre în relație cu guvernele provizorii din Rusia meridională...”¹⁹. Mai mult, Sonnino se arăta, în dialogul cu ministrul român la Roma, Al. Lahovary disponibil a înțelege dificultățile cu care se confrunta partea română și a asigura, într-o formă cu un grad ridicat de generalitate, că se poate conta pe sprijinul Italiei în circumstanțele speciale în care se afla statul român²⁰.

II. Poziția aliaților din Antanta față de perspectiva unei păci separate a României cu Puterile Centrale

Problema „rezistență armată *versus* pace separată” a dominat dialogul României cu puterile din Antanta de la momentul armistițiului de la Focșani și până la semnarea tratatului de pace de la București din 7 mai 1918. În această problemă, a existat o diferență notabilă între obiectivele și evaluările marilor puteri din Antanta și, respectiv, acelea ale guvernanților români. Pentru Antanta era importantă menținerea pe frontul răsăritean, întreținut de România și de Rusia, a unor importante efective militare germane, care altfel s-ar fi putut regăsi pe frontul din Apus. În consecință, s-a insistat pentru rezistența armată a aliatului român, inclusiv cu prețul părăsirii teritoriului național – experiență, de altfel, inedită în desfășurarea aceluia război! –, iar în acest scop a fost încurajată cooperarea cu guvernele post-țariste și forțele armate cu tendințe „anti-maximaliste”, în contextul unei ostilități deschise a puterii bolșevice față de statul român²¹. Pe de altă parte, pentru România, conform „liniei Brătianu”, era crucială gestionarea unei situații de inferioritate militară și de izolare față de aliații săi astfel încât să fie atinse concomitent două obiective: asigurarea protecției statului și a instituțiilor sale și, respectiv, necompromiterea obiectivelor pentru atingerea cărora în 1916 se decisese intrarea în război²². Astfel se explică încercarea constantă a guvernelor Brătianu și Averescu de a obține asigurări din partea puterilor Antantei privind respectarea angajamentelor din 1916 chiar și pentru eventualitatea încheierii unei păci separate²³.

În mod concret, fiind deplin izolată pe frontul răsăritean după ce Rada Ucraineană a semnat tratatul de pace cu Puterile Centrale²⁴, România a început tratativele pentru o pace separată numai după ce a primit un ultimatum austro-german în 23 ianuarie / 5 februarie 1918. Tratativele au fost purtate la început de un nou guvern, condus de generalul Averescu, care însă a urmat linia guvernului Brătianu față de puterile Antantei, încercând să le convingă de situația fără ieșire în care se afla țara și care făcea de neevitat negocierile cu inamicul comun. Dar și Averescu a primit din partea reprezentanților diplomați ai țărilor aliate răspunsul ce-i fusese deja dat lui Brătianu, astfel că la 15/28 februarie 1918 aceștia îl înștiințau „că au instrucțiuni de la guvernele lor în această privință și că acele instrucțiuni glăsuiesc că România trebuie să meargă până la capăt”²⁵. În ceea ce îl privește pe ministrul italian Fasciotti, poziția care îi fusese comunicată de ministrul de externe S. Sonnino pentru a fi adusă la cunoștința părții române era fără echivoc: „Reiau instrucțiunile transmise Excelenței Voastre că, indiferent de situație, Guvernul Regal [italian] nu poate în nici un fel să contempleze și nici să admită ipoteza unei păci între România și Imperiile centrale”²⁶.

De altfel, această abordare se întemeia și pe o profundă divergență de vederi între România și aliații din Antanta cu privire la capacitatea concretă a armatei române de a duce singură efortul de război cu Puterile Centrale. Antanta – dar întâi de toate Franța, prin generalul Berthelot – considera în luna ianuarie 1918 că România dispunea de efective militare superioare forțelor reunite ale Puterilor Centrale și că aceștia din urmă ar fi fost în incapacitatea de a întreprinde vreo acțiune ofensivă în timp de două sau trei luni²⁷. În ceea ce îi privește pe liderii români, ei apreciau, în timpul sesiunilor Consiliului de Coroană din luna februarie 1918 care au premers acceptarea dictatului austro-german, că, „în caz de rezistență militară, n-avem muniții și subzistențe nici pentru cincisprezece zile”²⁸. Pe această bază, Brătianu și Averescu îi anunțau pe diplomații aliaților din Antanta că este exclusă orice rezistență militară. Consecința acestei atitudini a fost rapid înțeleasă de Fasciotti, care la 15 februarie 1918 (s.n.) își informa guvernul că „se poate conta

pe iminența păcii separate, care ar face disponibile pentru alte fronturi cele 300 batalioane inamice care se găsesc pe linia de la Marea Neagră la fluviul Nistru”²⁹.

Încheierea tratatului preliminar de pace de la Bufta, în 20 februarie / 5 martie 1918, nu a adus modificări în poziția puterilor Antantei, care însă nu puteau accepta nici linia de desfășurare a războiului pe care Puterile Centrale o impuneau pe frontul răsăritean. De aceea, conferința inter-aliată de la Londra adopta, la 6/19 martie 1918, o declarație în care se admitea că România a fost victima „torentului neîndurător de dominare” al Germaniei și, cu referire la pacea de la Bufta, se afirma obiectivul generic că „nu putem recunoaște nici o reglementare de pace de acest fel întrucât ne propunem ca prin eroism și stăruință să lichidăm politica de spoliațiuni pentru a face loc unui regim de pace durabil prin organizarea dreptului”³⁰.

În același timp, în încercarea de a persuadea autoritățile române în scopul continuării luptei alături de aliații lor, liderii Antantei au decis adresarea de mesaje de încurajare la cel mai înalt nivel, astfel încât, rând pe rând, președintele Franței, Raymond Poincaré și regii Angliei și Italiei, George al V-lea și, respectiv, Victor Emanuel al III-lea au susținut cauza aliată în dialogul cu regele Ferdinand³¹. Mesajul suveranului italian a fost grăitor în această direcție, dincolo de trăsăturile specifice limbajului diplomatic din epocă: „În prezența evenimentelor care s-au verificat în urma destrămării Rusiei și care au antrenat glorioasa dumneavoastră țară, doresc să asigur pe Majestatea voastră de sentimentele mele de prietenie constantă și credincioasă. Națiunea italiană este în unanimitate, cu gândul și cu inima, alături de frații din România. Cu toate acestea, ne menținem încrederea în viitor și în triumful drepturilor și libertății popoarelor. Rog pe Majestatea Voastră și pe Maiestatea Sa Regina României să acceptați, de asemenea în numele Reginei Italiei, expresia simpatiei noastre cordiale și devotate”³².

De fapt, regele Ferdinand rămăsese unicul reprezentant oficial al statului român cu care Antanta putea să găsească o cale de dialog despre perspectiva obiectivelor comune, întrucât nici un reprezentant diplomatic al aliaților de

până atunci nu își făcea iluzii cu privire la orientarea politică a guvernului Marghiloman. La 20 martie 1918 ministrul italian la Iași anunța, prin Paris, preluarea de către Alexandru Marghiloman a formării guvernului român, el făcând însă și precizarea lapidară: „Numele Marghiloman este suficient să indice care sunt tendințele în noul Cabinet”³³. Noul premier nu avea cum să devină mai popular în mediul diplomatic aliat de la Iași atunci când se arăta convins de victoria Puterilor Centrale în război și adăuga că România nu avea nimic de sperat nici în cazul „unei improbabile ipoteze a unei victorii a Antantei”, atât timp cât el invoca un pretins aranjament între SUA și Austro-Ungaria prin care monarhia bicefală ar fi căpătat libertate de acțiune în Balcani³⁴. Diplomația italiană a verificat la Washington veridicitatea celor susținute de premierul român, primind din partea secretarului de stat Robert Lansing un răspuns sec: „este o minciună”. Mai mult, demnitarul american ar fi spus ambasadorului italian Macchi di Cellere că evoluțiile de atunci din România „nu au alterat prietenia SUA față de acea națiune”³⁵.

Până la semnarea tratatului de pace de la București, noul guvern român de orientare pro-germană nu a putut să găsească o cale de colaborare cu misiunile diplomatice aliate de la Iași. Stabilirea în luna aprilie 1918 a interdicției de transmitere de radiograme cifrate de către aceste misiuni, pe motivul respectării scrupuloase a neutralității României, nu a făcut decât să sporească animozitatea, iar notă colectivă de protest pe care ele au adresat-o părții române invoca inclusiv nerespectarea prevederilor Convenției de la Haga din 1907, punând astfel într-o poziție jenantă aliatul de până atunci³⁶. În atare situație, este lesne de înțeles modul în care misiunile diplomatice ale Antantei au primit nota diplomatică prin care guvernul Marghiloman informa cu privire la încheierea tratatului de pace de la București, din 24 aprilie / 7 mai 1918, și la declararea neutralității României în raport cu toate statele beligerante³⁷. Nota diplomatică aliată de răspuns din 1/14 mai 1918 arăta că misiunile diplomatice ale Angliei, Franței, Italiei și SUA „consideră nule și neavenite toate prevederile acestei păci, care sunt contrare principiilor a căror violare a constrâns Antanta să recurgă la arme, precum

și drepturilor și intereselor Puterilor pe care le reprezentăm”³⁸. Este interesant că ministrul de externe C.C. Arion a simțit nevoia să dea o replică notei de protest aliate, prin care a arătat că „pacea cu Puterile Centrale a fost impusă României ca singurul mijloc de salvare și ca o datorie imperioasă, prin urmare Guvernul regal [român] trebuie să considere această pace drept legitimă și legală din toate punctele de vedere și în consecință drept obligatorie pentru el”³⁹. Reacția lui Arion nu a scăpat nesancționată. Astfel, în viziunea ministrului italian la Iași, Fasciotti, nota de răspuns a lui Arion, „inspirată din binecunoscutul servilism al Cabinetului Marghiloman față de germani, provoacă cea mai vie indignare în rândul politicienilor români din orice partid, care văd în ea o renunțare implicită și inexplicabilă de către actualul guvern la afirmarea în fața Congresului de Pace a drepturilor și intereselor legitime ale României, încălcate în mod nedemn de guvernele Puterilor Centrale”⁴⁰.

III. Forme ale demersului diplomatic italian în problema păcii separate

În general, diplomația italiană s-a pliat la pozițiile formulate de Londra și mai ales de Paris, conducerea de la Roma fiind ea însăși în situația de a căuta susținerea și înțelegerea aliaților săi în momentele dificile ale derulării efortului de război al Italiei. Chiar și în aceste condiții, se pot distinge mai multe paliere de formulare a mesajului diplomatic al Italiei în relațiile cu autoritățile române.

Un prim nivel de raportare a fost acela care a vizat dialogul dintre suveranii român și italian. Deși relativ puțin profunde, dominate de încărcătura simbolică a limbajului diplomatic și, mai ales, concordate cu ceilalți mari jucători din Antanta, mesajele lui Victor Emanuel al III-lea – precum acela din martie 1918 – erau cordiale și aveau menirea de a oferi confort regelui Ferdinand, aliat și prieten în egală măsură.

Al doilea nivel de dialog româno-italian a implicat decidenții guvernamentali ai celor două țări. În acest cadru, ministrul de externe Sidney Sonnino s-a manifestat cu prudență, pentru a menaja relațiile Italiei cu principalii aliați din Antanta, de care depindea îndeplinirea obiectivelor strategice înscrise de Roma în Acordul de la Londra din aprilie 1915 (pe

baza căruia statul italian intrase în război). Au fost și excepții, dar ele au apărut numai în cazurile în care exista perspectiva de a fi atinse „liniile roșii” strategice ale Italiei⁴¹. În raport cu România, Sonnino a fost atent să nu deschidă linii de acțiune care ulterior să poată deveni problematice pentru promovarea intereselor Romei. Totuși, abordările lui Sonnino, așa cum sunt reflectate în dialogul cu ministrul României la Roma, sau în modul în care formula instrucțiunile pentru misiunile diplomatice italiene cu privire la participarea României la războiul mondial au fost o îmbinare între, pe de o parte, nevoia de a menține rigoarea cerută de respectarea angajamentelor belice și, pe de alta, înclinația de a manifesta înțelegere față de situația critică a aliatului român.

În sfârșit, al treilea nivel de comunicare diplomatică a fost întruchipat de activitatea ministrului italian în România, baronul Carlo Fasciotti. În mod evident, diplomatul italian avea sarcina să îndeplinească instrucțiunile transmise de guvernul său, ceea ce el a și făcut, în cooperare cu ceilalți reprezentanți diplomatici ai statelor aliate. Aici, însă, au putut interveni și forme de mai mare flexibilitate în dialogul cu partea română, care plecau și de la cunoașterea directă și mai intimă a realităților din România. Astfel pot fi explicate unele propuneri făcute de diplomatul italian în vederea unei poziționări a aliaților care să fie mai apropiată de nevoile guvernului român, propuneri care, însă, nu aveau să fie validate de ministrul italian de externe. Este suficient să amintim, în această direcție, că în luna martie 1918 reprezentanții diplomatici aliați de la Iași au propus guvernelor lor ca, în scopul protejării viitorului cauzei Antantei în România, să adopte, înainte de încheierea păcii separate, o declarație prin care să se susțină două linii de poziție: prima, că pacea impusă prin forță este considerată de Antanta drept nulă și neavenită; a doua, că Antanta își păstrează sentimentele față de România și va fi inspirată de acestea la conferința generală de pace. Sonnino l-a informat pe Fasciotti că, înainte de semnarea definitivă a păcii, o astfel de acțiune nu ar fi potrivită și i-a reamintit linia generală de poziție în ce privește neadmiterea ideii de pace separată în relațiile cu România⁴². Această linie de poziție avea următorul conținut:

„Deși suntem conștienți de situația dureroasă în care România se află în urma trădării ruse, nu putem schimba atitudinea de până acum, angajându-ne pentru viitor. O asigurare din partea puterilor Antantei pentru reintegrarea teritorială la congresul de pace nu mi se pare astăzi nici eficientă, nici oportună. În primul rând, această asigurare ar fi cunoscută de Puterile Centrale și ar servi pentru acestea ca o armă în vederea înrăutățirii condițiilor actuale de pace. Apoi, dacă am autoriza România să accepte pactele de pace, ne-am face astfel co-responsabili pentru validitatea pactelor în sine, chiar înainte de congresul general de pace, în timp ce putem să nu recunoaștem nici o pace separată a României care a fost făcută împotriva voinței noastre”⁴³.

NOTE

¹ În acest text sunt folosite reperele cronologice specifice epocii și înscrise în documentele utilizate. Documentele române au, de regulă, ambele stiluri, iar documentele italiene sunt datate potrivit stilului nou, conform calendarului gregorian.

² Chiar ministrul de externe austro-ungar Czerin recunoștea, la 11 decembrie 1917, că „ultima ofensivă a trupelor germane la Mărășești s-a încheiat printr-o înfrângere”. Cf. Constantin Minesco, *L'Action diplomatique de la Roumanie pendant la guerre*, Paris, 1922, p. 63.

³ Potrivit lui Brătianu, așa cum raporta ministrul italian la Iași Baronul Fasciotti, „situația este gravă și precede zdrobirii României dacă nu se procedează de urgență la: 1). refacerea capacității de luptă a trupelor rusești, și mai ales a infanteriei, care, din cauza lipsei de ofițeri de carieră și a altor motive evidente, se retrag în dezordine de îndată ce sunt atacați; 2). aprovizionarea trupelor românești și rusești... De asemenea, Brătianu a cerut ca: 1) Franța și Anglia să sprijine de urgență situația financiară, guvernul român epuizând toate creditele și resursele pe care le avea la dispoziție; 2). să fie autorizată trecerea în Franța a românilor bine pregătiți care sunt forțați să părăsească țara și nu mai pot rămâne în Rusia atât din cauza costului vieții, cât și a dificultăților de limbă, inclusiv în ceea ce privește educația copiilor lor”. În *I Documenti Diplomatici Italiani* (în continuare: DDI), seria a cincea: 1914-1918, volumul VIII, Roma, 1980, doc. 1005 (telegramă nr. 392 din 30 august 1917, Fasciotti pentru Sonnino), p. 683.

⁴ Textul decretului în *Culegere de texte pentru istoria universală. Epoca modernă*, vol. II (1848-1918), București, 1974, p. 327-329.

⁵ Articolul 5 al Convenției politice din 4/17 august 1916, vezi C. Minesco, *op.cit.*, p. 42.

⁶ Articolul 4 al Convenției militare din 4/17 august 1916, vezi *ibidem*, p. 44.

⁷ Cf. Raoul Gueze, *La partecipazione della Romania al primo conflitto mondiale* (parte prima), în „Storia contemporanea. Rivista trimestrale di studi storici”, VII, nr. 4, 1976, p. 442-443.

⁸ DDI, seria a cincea: 1914-1918, volumul IX, Roma, 1983, doc. 465 (telegramă nr. 3034/530 din 17 noiembrie 1917, Fasciotti pentru Sonnino), p. 317.

⁹ Despre contextul deciziei de arestare a militanților bolșevici din Iași și reacția virulentă a guvernului condus de V.I. Lenin, vezi I.G. Duca, *Memorii*, vol. IV, Machiavelli, București, 1994, p. 38-58. Este de remarcat că, în informarea adresată, la 9/22 decembrie 1917, legațiilor de la Paris, Londra și Petrograd privind adoptarea acestei măsuri, Brătianu preciza că a cerut diplomaților Antantei și garanțarea de către aliați a tezaurului trimis în Rusia, cf. *Arhiva MAE*, 71/1914, E2, partea a 2-a, vol. 50, „Pacea de la București”, fila 18.

¹⁰ ANR, Fond Casa Regală, dosar nr. 32/1917, Conferință ținută la Cartierul General Francez de către gen. Iliescu.

¹¹ Influența cotiturii bolșevice asupra deciziilor strategice ale României reprezintă un fapt larg recunoscut în literatura de specialitate. Potrivit lui Robert Gerwarth (*The Vanquished. Why the First World War Failed to End*, 1917-1923, Penguin Books, 2017, p. 41), „ieșirea Rusiei din război a lăsat o altă putere aliată, România, izolată și încercuită de puternice forțe germane, austro-ungare și bulgare. La 9 decembrie 1917, Bucureștiul a acceptat noile realități și a semnat draconicul armistițiu de la Focșani”.

¹² Vezi pe larg la C. Minesco, *op.cit.*, p. 64 și urm. De asemenea, Paul Oprescu, *Înteruperea operațiilor militare pe frontul românesc (noiembrie 1917 – martie 1918) și relațiile României cu aliații*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. VI, 1979, p. 164.

¹³ De exemplu, la sfârșitul lunii noiembrie 1917, în contextul afirmării de către Rada Centrală de la Kiev a dorinței de a încheia pacea cu Puterile Centrale, ministrul francez Saint-Aulaire sprijinea încercarea comandantului militar rus, generalul Scerbacev, de a încheia un armistițiu cu aprobarea aliaților, dar era dezavuat pentru acest fapt de primul ministru G. Clemenceau. Cf. *Arhiva MAE*, 71/1914, E2, partea a 2-a, vol. 34, fila 134, telegramă de la Paris din 24 noiembrie/7 decembrie 1917 (V. Antonescu pentru I. Brătianu).

¹⁴ *Ibidem*, file 128-129, telegramă din 10/23 noiembrie 1917.

¹⁵ *Ibidem*, file 139-141, scrisoarea din 29 noiembrie/12 decembrie 1917.

¹⁶ *Ibidem*, fila 144, telegramă din 30 noiembrie/13 decembrie 1917.

¹⁷ *Ibidem*, fila 145, telegrama din 1/14 decembrie 1917.

¹⁸ DDI, volumul IX, doc. 707 (telegramă nr. 3301/610 din 14 decembrie 1917, Fasciotti pentru Sonnino), p. 484-485.

¹⁹ *Ibidem*, doc. 673 (telegrama 1928 din 11 decembrie 1917, Sonnino pentru Imperiali, Bonin, Fasciotti și Catalani), p. 466-467; instrucțiuni comunicate de Fasciotti lui Ionel Brătianu la 2/15 decembrie 1917, cf. *Arhiva MAE*, 71/1914, E2, partea a 2-a, vol. 50, „Pacea de la București”, fila 119.

²⁰ *Arhiva MAE*, fond Roma, vol. 42, telegrama nr. 1309 din 11/24 decembrie 1917, Lahovary pentru Brătianu (copie olografă).

²¹ Punctul cel mai acut al ostilității bolșevice a luat forma încălcării drastice a reglementărilor diplomatice prin arestarea, în seara zilei de 31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918 a ministrului român la Petrograd, Constantin Diamandy, și a personalului Legației României în Rusia. Diamandy și colaboratorii săi au fost eliberați la 2/15 ianuarie 1918, dar numai după un protest colectiv al corpului diplomatic din capitala statului rus. Vezi Sorin Cristescu, *Arestarea ministrului plenipotențiar al României la Petrograd, C. Diamandy, în presa românească, memorialistica franceză și monografii americane*, în „Revista de istorie militară”, nr. 1-2, 1918, p. 14-24.

²² Poziția decidenților români a fost interpretată în cadrul mai larg al manevrelor politice întreprinse în ultima parte a războiului mondial. Astfel, potrivit unei analize recente (David Stevenson, *1914-1918. The History of the First World War*, Penguin Books, 2012, p. 396), Brătianu „se temea (cu motive) că Aliații nu își vor ține promisiunile făcute lui în tratatul din 1916, care acum era un obstacol în calea negocierilor acestora cu Viena. Discursurile de la Caxton Hall [ținut de primul ministru David Lloyd George la 5 ianuarie 1918 cu privire la obiectivele de război ale Marii Britanii – n.ns.] și privind «Cele 14 Puncte» [susținut de președintele Woodrow Wilson la 8 ianuarie 1918 în Congresul SUA – n.ns.], promițând cel mult autonomie pentru popoarele supuse Habsburgilor, păreau să contrazică angajamentele anterioare ale Aliaților și au confirmat dorința lui Brătianu de a obține o pace separată”.

²³ Vezi în acest sens scrisoare adresată de Ionel Brătianu, la 22 ianuarie/4 februarie 1918, reprezentanților diplomați ai Antantei de la Iași, în *Arhiva MAE*, 71/1914, E2, partea a 2-a, vol. 50, „Pacea de la București”, file 26-27. Reacția lui Sonnino a fost că „Brătianu a cerut o iertare chiar înainte

de a păcătui” (în *DDI*, seria a cincea: 1914-1918, volumul X, Roma, 1985, doc. 183, telegrama 216 din 5 februarie 1918, Sonnino pentru Imperiali, Bonin, Macchi di Cellere și Fasciotti, p.168-169).

²⁴ Tratat semnat la 27 ianuarie/9 februarie 1918, la Brest-Litovsk.

²⁵ *Arhiva MAE*, 71/1914, E2, partea a 2-a, vol. 50, „Pacea de la București”, fila 501.

²⁶ *DDI*, vol. X, doc. 287 (telegrama nr. 339 din 24 februarie 1918, Sonnino pentru Imperiali, Bonin, Macchi di Cellere și Fasciotti), p. 242.

²⁷ *Ibidem*, vol. X, doc. 55 (telegrama 114/13 din 8 ianuarie 1918, Fasciotti pentru Sonnino), p. 35. Fasciotti aprecia că „guvernul român nu pare să împărtășască acest optimism”.

²⁸ Cf. *România în anii primului război mondial*, vol. II, p. 439.

²⁹ *DDI*, vol. X, doc. 234 (telegrama 390/46 din 15 februarie 1918, Fasciotti pentru Sonnino), p. 205.

³⁰ *Arhiva MAE*, 71/1914, E2, partea a 2-a, vol. 34, file 128-129, telegramă din 23 noiembrie 1917.

³¹ Scrisoarea președintelui Poincaré din 5 ianuarie 1918 și aceea a regelui George V din 20 februarie 1918.

³² *ANR*, Fond Casa Regală, dosar nr. 81/1918, scrisoarea din 10/23 martie 1918 a regelui Victor Emanuel III pentru regele Ferdinand.

³³ *DDI*, vol. X, doc. 431 (telegrama 697/178 din 20 martie 1918, Bonin pentru Sonnino), p. 362-363.

³⁴ *Ibidem*, doc. 560 (telegrama 914/237 din 18 aprilie 1918, Bonin pentru Sonnino), p. 452.

³⁵ *Ibidem*, doc. 598 (telegrama 983/92 din 25 aprilie 1918, Macchi di Cellere pentru Sonnino), p. 475.

³⁶ *Ibidem*, doc. 745 (telegrama 1150 din mai 1918, Fasciotti pentru Sonnino), p. 591-592.

³⁷ *Arhiva MAE*, 71/1914, E2, partea a 2-a, vol. 55, „Pacea de la București”, fila 8.

³⁸ *Ibidem*, fila 9. Vezi și *DDI*, vol. X, doc. 731 (telegrama 167/57 din 22 mai 1918, Fasciotti pentru Sonnino), p. 584.

³⁹ *Arhiva MAE*, 71/1914, E2, partea a 2-a, vol. 55, „Pacea de la București”, fila 10.

⁴⁰ *DDI*, vol. X, doc. 731, mai sus citat.

⁴¹ A se vedea cu precădere, reacția Romei la ceea ce s-a numit „afacerea Sixt”, și care viza o încercare de pace separată a Austro-Ungariei, fapt de natură a afecta obiectivele teritoriale italiene față de care partenerii din Antanta se angajaseră în 1915. Opoziția Romei a determinat, în final, eșuarea inițiativei puse în practică de Sixt de Bourbon Parma. Cf. Kenneth J. Calder, *Britain and the Origins of the New Europe 1914-1918*, Cambridge University Press, 1976, p. 115-116.

⁴² *DDI*, doc. 347 (telegrama 404 din 7 martie 1918, Sonnino pentru Bonin, Imperiali și Fasciotti), p. 284.

⁴³ *Ibidem*, doc. 344 (telegrama 398 din 6 martie 1918, Sonnino pentru Imperiali, Bonin și Fasciotti), p. 281-282.

TRATATIVELE PRIVIND ÎNCHEIEREA PĂCII DE LA BUCUREȘTI OGLINDITE ÎN MEMORIILE LUI RICHARD VON KÜHLMANN, AL. MARGHILOMAN, KARL HELFFERICH ȘI VASIL RADOSLAVOV

SORIN CRISTESCU *

Abstract

The memoirs of some of the protagonists of the peace treaty of Bucharest signed on May 7, 1918, shed light on the antagonism within the alliance of the Central Powers, on the hegemony of the leaders of the German Army over the political leadership and explain the discredit suffered by the German diplomacy in this context.

Keywords: *peace treaty, diplomacy, negotiations, Oberste Heeresleitung*

Memoriile diplomatului german Richard von Kühlmann¹ au văzut lumina tiparului în februarie 1948, într-o vreme când epoca prezentată în paginile cărții părea că vine dintr-un trecut foarte îndepărtat. Față de problemele dramatice ale momentului, era evident că aceste însemnări, pe care fostul ministru de Externe al Reich-ului wilhelmian din perioada septembrie 1917 – iulie 1918 le scrisese în anii 1930, vizibil frustrat de faptul că noii stăpâni ai celui de-al Treilea Reich nu-i solicitaseră serviciile, nu puteau să suscite vreo atenție deosebită. Iată de ce cartea în sine a rămas multă vreme departe de cercetătorii din România. Din acest motiv, considerăm că ar prezenta interes să încercăm să potrivim spusele acestui diplomat cu memoriile scrise mai aproape de

evenimente, cum ar fi notele politice ale lui Al. Marghiloman² – ca să fixăm exact zilele evenimentelor – și lucrarea de sinteză a lui Karl Helfferich³ *Der Weltkrieg* (trei volume), scrisă la scurt timp după evenimente, în 1919, și cu ceea ce poate fi considerată tot o carte de memorii: *Bulgarien und die Weltkrise* [Bulgaria și criza mondială], publicată în 1923 de Vasil Radoslavov⁴, fostul prim-ministru al Bulgariei (17 iulie 1913 – 21 iunie 1918).

Kühlmann face următoarea descriere a activității sale la București:

„În România situația se prezenta în modul următor:

Izbucnirea Marelui Război a găsit politica germană în Balcani slab pregătită⁵, ca de altfel în atâtea alte zone. Turcia se hotărâse

* Cercetător științific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

repede, lucru la care am putut contribui și eu, să treacă de partea Germaniei deoarece numai în cazul victoriei acesteia din urmă, ea putea spera la o câștiguri corespunzătoare⁶. Serbia a cărui politică de pescuit în apele tulburi ale conspirațiilor oferise de fapt motivul pentru izbucnirea acestui conflict îngrozitor, a fost din prima zi orientată spre un război de exterminare împotriva Austro-Ungariei. Obținerea vreunui acord cu Belgradul ar fi fost ceva absolut cu neputință. Așa că dintre statele balcanice importante mai rămăneau România și Grecia. Dinastia de Hohenzollern avea strânse legături de familie cu monarhii din ambele state. Sora împăratului Wilhelm al II-lea era soția regelui Constantin al Greciei⁷, iar Carol I, regele României, provenea din Casa de Hohenzollern, fusese ofițer în garda regală prusiană și crescuse în autentică tradiție germană a Hohenzollernilor. Prin moderația, demnitatea și înțelepciunea lui știuse să ajungă la o poziție respectată printre suveranii Europei. Influența sa personală în România era atât de mare încât datorită lui alipirea țării la Tripla Alianță fusese confirmată printr-un tratat de alianță. Trep-tat, diferite alte influențe subminaseră temelia acestui tratat. Sprijinită de propaganda abilă a francezilor, cultura românească înclina tot mai mult spre Paris și nu spre Berlin. Pe români îi măgulea faptul că în Franța erau priviți ca frați de gintă latină. Între Paris și București existau multiple legături atât pe tărâmul creațiilor literare cât și pe acela al artelor frumoase. Dar și în România, în rândurile elitei conducătoare, a prins rădăcini un imperialism dornic să-i extindă frontierele. Alipirea românilor care locuiau în monarhia austro-ungară a devenit tot mai mult obiectivul primordial al politicii externe românești. Căsătoria insignifiantului prinț moștenitor cu o prințesă frumoasă, elegantă și fără vreo simpatie specială pentru germani, care provenea din casa regală britanică⁸, a dat un impuls decisiv strădaniilor orientate spre occident ale cercurilor de la curtea regală românească și elitei societății românești. Din acest motiv când în fața regelui Carol I s-a pus problema cea mai importantă care avea să marcheze destinul țării sale, dacă influența lui va fi suficient de puternică pentru a duce România în război de partea Puterilor Centrale, ceea ce ar fi corespuns cu spiritul tratatului de alianță, s-a văzut că această misiune depășea

puterile bătrânului rege și maximul pe care îl putea oferi el împăratului Wilhelm al II-lea ar fi fost menținerea neutralității românești. Însă prin moartea bătrânului rege a căzut cum era și de așteptat un mare obstacol în calea păstrării neutralității României. Guvernul ei s-a hotărât într-o clipă să declare război Puterilor Centrale deoarece perspectivele ca acestea să mai câștige războiul se redusese drastic. Nu este necesar aici să intrăm în amănuntele peripețiilor campaniei militare. Diviziile germano-austriece, sprijinite de forțe bulgare și turcești, i-au bătut pe românii aliați cu rușii, așa încât sub conducerea bătrânului feldmareșal Mackensen cea mai mare parte a țării a putut fi cucerită, iar regele și armata lui s-au refugiat într-un colț din țară care rămăsese neocupat. Sub presiunea acestei înfrângeri, regele și guvernul său au solicitat armistițiul⁹, care însă nu li se putea oferi decât dacă înaintea expirării lui s-ar fi realizat negocieri promițătoare de câștiguri în vederea încheierii păcii.

O problemă deosebită o reprezenta aceea legată de o provincie răsăriteană a României, Dobrogea, care se învecina cu Marea Neagră. Partea ei sudică, ce conținea fără putință de tăgadă multe elemente naționale bulgărești, fusese smulsă de curând Bulgariei prin tratatul de pace de la București. Tratatul încheiat între Bulgaria și Germania, prin care regele Ferdinand se alipea Puterilor Centrale¹⁰ garanta Bulgariei retrocedarea acestei zone sudice, inițial bulgărești, a Dobrogei. Partea nordică a Dobrogei, dintre Dunăre și Marea Neagră¹¹, cuprindea singura cale de acces importantă a României la țărmul Mării Negre cu portul Constanța și era străbătută de calea ferată București-Constanța, care reprezenta o arteră vitală pentru România. Din aceste motive în tratatul dintre Bulgaria și Puterile Centrale, partea nordică a Dobrogei nu fusese inclusă în zona promisă Bulgariei; mai ales că Germania însăși nutrea dorința să câștige influență asupra acestei căi ferate și să o transforme într-un instrument al politicii ei economice. Naționalismul bulgar se fixase însă plenar asupra lozincii că Bulgaria trebuie să primească «Dobrogea întreagă» pentru că zona ar fi fost leagăn al poporului bulgar. Mai ales premierul bulgar, Radoslavov, se identificase cu asemenea dorințe ce animau pe ultrapatrioții bulgari.

Vasil Radoslavov (1854-1929)

Când în cursul numeroasele sale vizite în capitala Germaniei, Radoslavov era primit în audiență de către împăratul Wilhelm al II-lea, el sublinia mereu față de împărat cât de deprimat și de nefericit se simte poporul bulgar că nu poate conta cu siguranță pe împlinirea dorințelor sale legitime legate de Dobrogea. Împăratul i-a declarat: «Dobrogea v-a fost promisă prin tratat. Acolo aveți tot ce vă doriți.»¹² Radoslavov a mulțumit împăratului pentru această nobilă promisiune și imediat după audiență a telegrafiat că împăratul Wilhelm a dat asigurări că bulgarii vor fi stăpâni asupra «întregii Dobroge». Secretarul de Stat Zimmerman¹³, care făcuse aceeași afirmație în fața lui Radoslavov – greu de crezut că în privința asta fusese de bună credință – l-a luat imediat pe premier la întrebări, spunându-i că știe precis că împăratul nu l-a asigurat de așa ceva; asigurarea monarhului nu se referea decât la acea parte a Dobrogei menționată explicit în tratat¹⁴.

Între timp însă telegrama lui Radoslavov își făcuse efectul la Sofia. Se făceau demonstrații

publice pe baza acestei pretinse promisiuni a împăratului. O dezmințire ar fi putut să provoace nu doar căderea guvernului Radoslavov, ci ar fi declanșat o criză gravă a întregii relații a Bulgariei cu Puterile Centrale. La Berlin nu se putea lua decizia unui demers atât de periculos și în felul acesta diplomația germană a rămas într-o neplăcută situație de forță în care programul de încheiere a păcii cu România trebuia să cuprindă îndeplinirea pretinsei promisiuni imperiale, conform căreia noi eram siliți să susținem aliatul bulgar pentru ca acesta să primească Dobrogea întreagă, inclusiv partea de nord cu calea ferată până la Constanța. A fost o povară ce a făcut ca încheierea păcii cu România să fie extrem de dificilă și în același timp a produs o notă puternic discordantă în relațiile germano-turce. Deoarece pentru poziția precară a Germaniei în Balcani, mai ales pentru deschiderea drumului de cale ferată prin Serbia, colaborarea Bulgariei era importantă pentru noi, ba chiar esențială, politica germană față de Sofia a continuat să fie binevoitoare în

Nikola Jekov (1865-1949)

cea ce privește pretențiile bulgarilor. Una din aceste pretenții se referea la ample rectificări de frontieră pe seama Turciei, și anume ca un fel de arvună, chiar înainte ca Bulgaria să fi intrat în război. Sub puternica presiune a Berlinului, Poarta Otomană a trebuit să consimtă, chiar dacă cu foarte mare greutate, la aceste concesiuni teritoriale. Turcia considera însă ca fiind o datorie de la sine înțeleasă a aliaților ca după încheierea victorioasă a conflictului cu România, Bulgaria să retrocedeze zonele luate Turciei, cu atât mai mult cu cât Bulgaria obținea o importantă creștere de teritoriu și de populație prin alipirea sudului Dobrogei. Deoarece Turcia oferise un aport militar esențial la cucerirea Dobrogei, Constantinopolul a menținut în nordul Dobrogei forțe turcești mult mai mari decât ar fi fost necesar având în vedere situația de acolo, iar Sofia a urmat și ea acest exemplu, sperând ca prin acest lucru să dea și mai multă greutate pretențiilor ei. Turcia a făcut ca acceptarea de către ea a pretențiilor bulgare în ceea ce privește alipirea Dobrogei întregi să depindă în mod explicit de restituirea teritoriilor turcești ce fuseseră cedate bulgarilor la începutul războiului¹⁵. În felul acesta chestiunea Dobrogei amenința să tensioneze grav relațiile Germaniei nu numai cu Bulgaria, dar și cu aliatul turc. Toate acestea le datoram perfidiei prim-ministrului bulgar Radoslavov. Din cele mai sus spuse ne putem imagina fără mare efort faptul că starea spirit față de acesta din urmă nu era întotdeauna foarte prietenoasă.

În ceea ce privește Austro-Ungaria cunoșteam prea bine care era situația de când cu încheierea păcii de la Brest-Litovsk. Împăratul Carol I și Palatul Braganza¹⁶ urmăreau ca și înainte încheierea cât mai rapidă a păcii și duceau – parțial și în spatele lui Czernin – o politică ce nu poate fi definită decât ca o trădare fățișă față de aliatul german¹⁷. Vom vedea mai jos cât de profund au afectat aceste tendințe ale curții austriece negocierile de la București.

Sosit aici¹⁸ l-am cunoscut imediat pe bătrânul feldmareșal von Mackensen. Simplul și distinsul comandant de oști mi-a plăcut enorm din chiar primul moment. M-a invitat imediat ca pe toată durata șederii mele la București să fiu oaspetele său dacă nu am ceva mai bun

în vedere. Aproape toate mesele le-am servit alături de Mackensen la cel mai bun hotel din București¹⁹ și îmi amintesc cu mare plăcere de multe din discuțiile din timpul acestor mese. Când am vrut să-l felicit pe feldmareșal pentru marile sale succese militare, mi-a răspuns că meritul esențial al purtării operațiunilor revine domnilor din statul său major. Meritul pe care și-l revendică el este faptul că le-a lăsat mână liberă acestor colaboratori ai săi. Aceasta ar fi contribuția sa la succesul final, dar ca partea fiecărui să fie recunoscută așa cum se cuvine, la asta ține foarte mult. Această exprimare mi s-a părut caracteristică pentru firea celui mare militar și autentic și desăvârșit nobil.

Un om la fel de simpatic ca Mackensen era șeful său de stat major, generalul Hell²⁰, un om cu o minte limpede și rațională, un militar mereu la curent cu toate informațiile, care se bucura de un mare prestigiu în cadrul armatei. Niciodată nu am avut cu el nici cea mai vagă dificultate. Dar de îndată ce s-a aflat la *Oberste Heeresleitung* despre faptul că relațiile mele cu Hell erau prietenești, ba chiar de adevărată camaraderie, umbra dizgrației a căzut imediat asupra sa. După semnarea tratatului de pace, nemulțumirea celor doi «semizeii»²¹ era atât de mare, încât în cercurile armatei apăruse temerea că Hell va fi destituit din funcția de șef al statului major și trimis la comanda unei divizii de pe front²².

Domnii însărcinați cu găzduirea mea îmi găsiseră ca locuință o vilă cochetă și confortabilă a unui român bogat²³, în care m-am instalat imediat cu micul meu stat major Rosenberg, etc. Ziua îmi era destul de fix împărțită. Imediat după micul dejun făceam o discuție de vreo oră în cerc restrâns, unde analizam știrile primite în cursul nopții. Urma un scurt referat despre presa românească și europeană, apoi se fixa planul de lucru pe ziua respectivă. Toată dimineața trebuia să primesc în audiență și să port discuții. Deoarece din cele ce am arătat mai sus starea de spirit a celor doi aliați ai noștri, turcii și bulgarii, era de așa natură încât cel mai mult le-ar fi plăcut să pornească imediat la război unul împotriva celuilalt, medierea permanentă între ei îmi ocupa o bună parte din activitate. Deoarece și la București greutatea principală a negocierilor cu românii se afla tot pe umerii Germaniei, trebuia, firește,

să păstrez o legătură cât se poate de strânsă cu toți ceilalți aliați, mai ales cu Austro-Ungaria. Pentru că Czernin fusese multă vreme ministru plenipotențiar în România²⁴, era altfel mai familiarizat cu situația și personalitățile locale decât mine care activasem aproape în exclusivitate în Anglia și din acest motiv eram mai familiarizat cu problemele Occidentului decât cu situația din Balcanii răsăriteni²⁵. Deoarece Czernin ținea cont, așa cum era și firesc, de starea de spirit de la Curtea noului împărat și combătea vehement orice ar fi putut să periclitizeze încheierea păcii²⁶, se încumeta foarte rar să discute spinoasa chestiune a atribuirii Dobrogei de nord, numai pentru că pretinsa promisiune a împăratului Wilhelm al II-lea ne obliga pe noi față de bulgari. După ce în cele din urmă a luat o hotărâre fermă în acest sens, a făcut maximum ce se putea face ca să-mi dea posibilitatea să realizez acest punct dificil. Deoarece *Oberste Heeresleitung* și guvernul *Reich*-ului țineau foarte mult ca pacea să se încheie cât mai repede cu puțință pentru ca și din România să fi scoase și mai multe trupe pentru a fi trimise pe frontul de vest, am hotărât împreună cu Czernin și ceilalți aliați să procedăm în mod ultimativ față de români și să impunem acceptarea condițiilor noastre recurgând eventual chiar și la presiuni de ordin militar. Hell mă informase însă că bătălia de la Mărășești²⁷ nu fusese în niciun caz o strălucită victorie germană așa cum mi se spusese mie. Românii se bătuseră remarcabil de bine în această ultimă bătălie dinaintea armistițiului și lupta se încheiase nedecis. Dacă în urma respingerii ultimatumului nostru²⁸ s-ar fi ajuns din nou la operațiuni militare, Puterile Centrale ar fi avut nevoie să se implice cu toate forțele lor și în plus să aibă și noroc ca să provoace României o înfrângere zdrobitoare.

După ce am dat ultimatumul a venit la mine Czernin cu o mutră ca după opt zile de ploaie neîntreruptă ca să-mi spună că tocmai primise de la împăratul Carol I o telegramă prin care i se interzicea în modul cel mai categoric ca în cazul respingerii ultimatumului nostru trupele austro-ungare să pornească la luptă. Am comunicat imediat lui Hell și lui Mackensen această veste proastă. Din discuțiile purtate a rezultat clar că fără austro-ungari, germanii din România nu sunt în niciun caz atât de

puternici ca să-i poate bate așa cum trebuie pe români.²⁹ Cu toții am fost de acord că această veste rea trebuie să rămână strict secretă, să strângem din dinți și așteptăm expirarea timpului ultimatumului. Au fost zile grele de maximă încordare³⁰, iar starea de spirit față de aliatul nostru austro-ungar atât de fluctuant nu a fost câtuși de puțin favorabilă³¹. Rar a fost vre-o comunicare primită cu mai multă ușurare decât aceea că românii se conformează ultimatumului și acceptă condițiile formulate acolo³².

A fost semnalul pentru începerea unor negocieri febrile, având ca obiectiv semnarea cât mai rapidă a păcii³³. O parte deloc ușoară din această muncă a revenit consilierului Kriege³⁴, a cărui specialitate era, ca să spun așa, descompunerea în fâșii a oricărui preopinient. Kriege, care nu mai era tocmai un om tânăr, nu știa ce înseamnă cuvântul oboseală. Îi ajungeau câteva minute, cât să scoată un sandviș din buzunar și să-l mănânce. De somn și liniște părea că nu are nevoie. De neoprit ca o mașină, continua să negocieze până când adversarul, complet istovit, era gata să facă orice concesie, numai ca să pună capăt acestui chin aparent fără sfârșit. Sinceritatea și loialitatea lui Kriege au trebuit recunoscute chiar și de către inamic. La sfârșitul negocierilor, una dintre personalitățile conducătoare ale românilor m-a întrebat dacă aş avea ceva împotrivă dacă statul român l-ar surprinde pe dl consilier Kriege oferindu-i, ca o recunoaștere a serviciilor aduse și României pe parcursul negocierilor, un cadou onorific sub forma unui serviciu de ceai din argint. «*Nous le devons*» a spus el, «*à cet homme detestable mais quand même vénérable.*» Mi-am dat bucuros consimțământul, dar n-am mai auzit niciodată ca oferirea acelui cadou onorific să fi avut într-adevăr loc.³⁵

Foarte curând lucrurile eu evoluat în așa fel încât omul politic conservator Alexandru Marghiloman³⁶ s-a implicat tot mai mult în negocieri sub forma faptului că de vre-o două ori pe săptămână luam masa la el acasă și discutam tot ce era necesar în timpul meselor și după aceea. Marghiloman era un occidental cultivat cu maniere foarte rafinate. Ne-am înțeles foarte bine și în tot cursul negocierilor, deloc plăcute pentru conștiința de sine a românilor, nu am schimbat nici măcar o singură dată vreun cuvânt neprietenos. A văzut și

el că țara lui pierduse partida și acum trebuia încercat ca din jocul pierdut să se obțină cât se putea.

Czernin a formulat în interesul ungurilor pretenții teritoriale deloc reduse pe linia de frontieră a Carpaților. L-am sprijinit după puteri și în cele din urmă am obținut aproape în întregime concesiile dorite de domnii de la Budapesta.

Marghiloman avea un bucătar extraordinar și ne-a oferit niște feluri de mâncare specific românești care mie unul îmi plăceau mult mai mult decât cele la fel de bune, dar prea adaptate gusturilor specific europene de la hotelul care organiza mesele din casa feldmareșalului Mackensen.

Oricât de aprig se muncea tot mai erau uneri câteva ceasuri de răgaz. Chiar la începutul șederii mele la București am făcut cunoștință cu profesorul Tzigara Samurcaș³⁷, un savant român format parțial în Germania, care stăpânea germana la perfecție și avea numeroase legături în cercurile profesionale germane. Tzigara, care avea merite cu totul deosebite legate de construcția Muzeului Național din București, stăpâna la fel de bine istoria țării sale, dar mai cu seamă istoria artei și a civilizației. Ne-a arătat comorile din muzeele sale, lucruri absolut ieșite din comun, mai ales tezaurele de aur din epoca migrației popoarelor³⁸ mi-au rămas definitiv în memorie. La fel și monumentele arhitecturii vechi românești, mai ales arhitectura bisericească, le-am vizitat cu automobilul, le-am analizat în amănunt și acasă am studiat cu plăcere prețioasele opere monumentale despre acest domeniu. În egală măsură, Tzigara a avut grijă să vizităm pe îndelete palatele din București. Regina, pe atunci încă o femeie foarte frumoasă, avea gust, adică se afla sută la sută sub influența unei reviste britanice de artă numită «Studio»³⁹. Treptat cunoștințele sale s-au lărgit, dar numeroase piese de mobilier, în special din castelele de la țară, nu mai lăsa nicio îndoială asupra faptului că, la fel ca multe alte din contemporanele ei din Anglia, avea o pasiune pentru pirotgravură până la ultimii reprezentanți ai aceste arte cândva atât de modernă, în care lemnul «ornamentat» cu arsura focului era apoi lăcuit în culori stridente. Regina trebuie să fi fost pentru fotografii de artă un adevărat dar de la Dumnezeu. Nu prea

era vreo locuință în București unde fotografia reginei, așezată în splendide rame de argint, să nu fi fost *pièce de résistance* într-un mobilier modern. Reginei îi plăcea să se fotografieze în vestimente clasice grecești, cu falduri atârănând, ținând în brațe buchete mari de iriși. Existau de asemenea aranjamente florale cu flori de liliac și vase antice grecești.

Am făcut o excursie care ne-a purtat până la Constanța⁴⁰ ca să ne convingem cu ochii noștri, ce situație potrivnică naturii, imposibil de susținut pe termen lung, ar fi creat pentru România cea pe care noi eram pe cale să o realizăm ca prizonieri ai vicleniei bulgarilor. Trebuia să auzim repetându-se într-una de către bulgari cum că Dobrogea ar fi fost într-adevăr leagănul civilizației acestui popor și că din acest motiv se vedeau siliți să formuleze pretenții la orice considerau ei că se cuvine pe drept cuvânt Bulgariiei.

În catedrala metropolitană din București erau păstrate într-o raclă de argint moaștele sfântului național Dimitrie. Într-o dimineață se iscă precum un incendiu de pădure o nemaipomenită emoție și agitație în tot orașul: în cursul nopții bulgarii au pătruns în biserica Mitropoliei au spart racla Sfântului Dimitrie și au plecat cu neprețuita relicvă îmbălsămată a trupului sfânt pe care au încărcat-o într-un camion militar. Acum însă din minunile anterioare făptuite de acest sfânt se părea să rezulte faptul că avea puterea de a-și spori enorm greutatea. Acest lucru l-au simțit și cei care conduceau camionul militar bulgăresc, care gonea cât putea ca să treacă frontiera în Bulgaria. Sfântul s-a făcut atât de greu încât unul dintre arcurile camionului a plesnit și vehiculul a rămas pur și simplu în drum. Atunci au fost observați de o patrulă germană căreia acest transport i se părea suspect. Sfântul a fost transbordat pe un camion nemțesc și adus înapoi la București pe drumul cel mai scurt și din câte se pare a fost repus la locul său în racla de argint.

În aceeași după amiază i-am făcut episcopului⁴¹ o vizită de curtoazie ca să-mi prezint personal felicitările pentru recuperarea neprețuitei relicve. Episcopul ne-a invitat să venim la el în palatul său destul de modest și ne-a tratat acolo cu cafele și țigări. Când am vrut să-mi iau rămas bun, episcopul mi-a zâmbit șiret, m-a scos pe un coridor și în cele din

urmă am ajuns într-o încăpere spațioasă care îi servea drept bibliotecă. Pe o masă lungă se afla întins și învelit în nenumărate panglici multicolore, un cadavru evident mumificat. Episcopul mi-a spus că acela este adevăratul Sfânt Dimitrie și că aici nimeni nu l-ar căuta. În racla de argint a fost introdus un sfânt fals și dacă așa cum se temea episcopul, bulgarii își vor repeta tentativa, atunci vor duce în Bulgaria un corp fals, lipsit de valoare, ne-a spus el râzând în hohote, în vreme ce adevăratul sfânt patron al orașului va rămâne în acest loc provizoriu de odihnă, în bibliotecă, până după încheierea păcii⁴².

În tot acest timp comisia lucra cu râvnă sporită. Problemele mult mai spinoase care îi dezbinau pe aliați și-au găsit din păcate o multitudinea de soluții care nu au oferit însă decât o amânare dar nu o decizie clară. Deoarece bulgarii se opuneau la retrocedarea teritoriilor primite de la turci la intrarea Bulgariei în război, și turcii se împotriveau cu încăpățănare dorinței bulgarilor de a primi Dobrogea. Deoarece un puternic corp de armată turcesc acționase cu succes la cucerirea Dobrogei, pretențiile turcilor nu se lăsau anihilate așa, cât ai bate din palme. Eu însumi susțineam punctul de vedere conform căruia după ce fusesem aduși prin perfidia bulgărească în situația imposibilă de a pretinde toată Dobrogea, inclusiv Constanța, trebuia să i se acorde României o compensație care să fie ca un plasture teritorial pe această dureroasă rană. Încă din primele faze ale negocierilor cu România, Bucureștiul a fost ademenit cu Basarabia, fără însă ca guvernul de atunci să fi arătat vreun interes special în această privință⁴³. Când în cursul unei ședințe de negocieri i-am spus noului șef de guvern român [Marghiloman] că Basarabia ar putea reprezenta o extindere considerabilă a teritoriului românesc, interlocutorul meu m-a întrebat: «Și chiar ne permiteți acest lucru?» am confirmat categoric și am putut să văd că acest gest a fost considerat ca o importantă concesie din partea Puterilor Centrale și a fost salutăată cu entuziasm. Așa cum am spus deja, pentru mine era ceva binevenit să pot acorda românilor măcar o compensație pentru încă dureroasa rană provocată de pierderea Dobrogei⁴⁴. În plus o fixare a românilor la Chișinău prezenta avantajul că va crea o iridentă sovietică, care

probabil urma să acționeze pe termen lung și să împiedice relațiile dintre cele două state vecine. Și Marghiloman părea încântat de perspectiva alipirii Basarabiei. S-a dus el însuși acolo ca să se convingă de starea de spirit pe care a găsit-o categoric favorabilă planurilor românești și în felul acesta alipirea Basarabiei a fost luată definitiv în calcul și pregătită așa cum cerea starea de spirit.

România, având un țărm întins la Marea Neagră, era ceea ce cei mai mulți nu știau: unul dintre cei mai importanți furnizori de caviar din Europa. Când au ocupat localitățile de țărmul Mării Negre, trupele germane au găsit în localitățile pescărești de acolo milioane de cutii de tablă pline cu caviar purtând firma unor furnizori celebri de asemenea delicate se apreciate de rafinații acestei lumi. O mare parte din icrele negre autentice rusești care se vindeau la Londra și Paris provenea din România și navigau sub un drapel fals. Când i-am putut spune feldmareșalului Mackensen că lucrările tratatului de pace sunt atât de avansate încât putem să considerăm că peste câteva zile se va ajunge la semnare, Mackensen mi-a răspuns zâmbind: «Atunci hai să ne săturăm și noi o dată de caviar adevărat.» A fost suficient un semn de-al lui și o cantitate inimaginabilă de asemenea delicatase s-a îndreptat spre București. Caviarul sosise deja, când spre regretul meu a trebuit să anunț că din cauza ciorovăielilor nesfârșite dintre aliații noștri semnarea trebuie să se mai amâne. Feldmareșalul a spus că icrele negre nu au valoare decât dacă sunt savurate proaspete așa că stocul primit trebuie consumat. Din acest motiv fiecare delegație a primit un butoiș voluminos acolo unde își avea încartiruirea și zile în șir am mâncat cu linguri de lemn prețioasele ouă de pește de culoare cenușiu deschis netratate cu sare. Au fost categoric cele mai mari și mai generoase mese cu caviar pe care le-a gustat în viața sa oricare dintre noi.

Guvernul austro-ungar ne-a înștiințat prin Czernin că după semnarea păcii vom face la bordul unui iacht luxos o excursie în josul Dunării până în Delta, care este cel mai mare paradis al păsărilor din Europa ca să vânăm păsări de pradă. După cam o săptămână elegantă navă se afla pe Dunăre așteptând mereu amânata semnare a păcii. În cele din urmă,

la tipărirea tratatului, s-a spart o piatră de litografie, motiv din care a survenit din nou o amânare acum însă, slavă Domnului, de scurtă durată. În sfârșit am ajuns la stadiul în care noi toți, în uniforme de gală, ne-am adunat ca să purcedem la ceremonia finală a semnării în marea sală de la Palatul Cotroceni⁴⁵. În ultimul moment a apărut generalul Hell, vizibil enervat rău de tot, cu o telegramă de la Înalțul Comandament care interzicea semnarea tratatului dacă șantierul naval de la Giurgiu, care în proiectul tratatului revenea Austriei, nu va trece în stăpânirea Germaniei⁴⁶. Acest șantier – un nume greu de dat celui atelier de reparații al ambarcațiunilor de pe Dunăre – jucase deja un rol în discuțiile de săptămâna trecută. Era evident că vreunui din specialiștii tehnici nu-i convenea acea jalnică achiziție obținută de aliatul nostru austro-ungar și având în vedere starea de spirit deloc favorabilă Austriei care domnea la Înalțul nostru Comandament, a găsit imediat susținere pentru ideea sa. Pentru mine telegrama Înalțului Comandament era o nouă dovadă de prea puțină generozitate politică cu care se tratau problemele alianței noastre de către conducerea supremă a armatei. În ceasul al doisprezecelea, în fața trupelor adunate, prieteni și dușmani, să trebuiască să declari că semnarea se amână din nou pentru că cei doi aliați principali, Germanii și austro-ungarii, nu s-au putut înțelege la timp cui să-i revină șantierul naval de la Giurgiu, ar fi stârnit un imens oprobiu, așa încât eu, în interesul prestigiului Germaniei, nu m-am putut decide să mă conformez dorințelor Înalțului Comandament⁴⁷. Generalul Hell era într-un tot de părerea mea și când i-am spus că eu în locul său aș trece fără probleme peste această indicație, văzând că eu refuz să amân semnarea din cauza unei chestiuni minore de detaliu, s-a simțit capabil să ia curajoasa decizie să trecem la semnare în pofida directivei primite. În felul acesta ceremonia a putut să decurgă fără probleme. În aceste condiții este categoric de înțeles faptul că antipatia Marelui Cartier General a continuat să crească împotriva lui Hell, motivul adevărat fiind acela că noi doi conlucrasem în mod prietenesc și armonios pe durata întregii perioade de negociere a păcii.”

Aici însă trebuie să întrerupem memoriile lui Kühlmann pentru a prezenta un document

de arhivă scris personal de Al. Marghiloman și adresat regelui Ferdinand, datat 5 mai 1918, București, în care premierul român expune situația așa cum se prezenta ea în acea zi de duminică:

„5 mai 1918, București

Cu adânc respect raportez Majestății Voastre că negociațiunile foarte întârziate din nesocirea, intenționată, la timp a delegaților turci, au luat deodată pasul accelerat, Miniștrii Buriș și von Kühlmann trebuind să plece pentru a asista la conferința proiectată între Împărații lor⁴⁸.

Ni se face o situație foarte grea, cerându-ni-se soluțiuni pe o mare gamă de chestiuni politice și economice mai ales. Dar preferim să semnăm și acest condițiuni defavorabile pentru a nu mai lăsa joc liber nedumeririi și intrigii.

Am avut luptă mare pe două puncte: amnistia și căile ferate din Moldova (art. 7 al tratatului de pace)⁴⁹. Pentru amândouă chestiunile ni s-a spus cu precizie că sunt condițiuni fără de care nu se face pace.

În privința amnistiei (art. 33 final din tratatul politic) este de sperat că azi ni se va concede o formulă mai discretă, deci mai puțin jignitoare, ce am propus⁵⁰.

În privința căilor ferate din Moldova vizate de un paragraf introdus prin surprindere, după cum stabilește raportul formal ce am cerut generalului Lupescu – așteptăm încă o dezlegare de la Berlin. Am împins rezistența până la ruptură și se vede că atitudinea aceasta a avut oarecare efect deoarece se consimte a se reveni asupra unui text deja parafat.

În schimb am avut și un câștig prin faptul că prin stăruințele germanilor iscălesc și austro-ungarii un protocol care implică alipirea, fără rezerve asupra granițelor, a Basarabiei de România⁵¹.

Nu pot enumera Majestății Voastre toate chestiunile noi, toate litigiurile vechi, toate controversile economice ce se aduc zilnic de fiecare din contractanți. Și pentru a opri acest potop este o binefacere grăbirea semnăturii la care nu ne așteptam.

Într-o altă ordine de idei, am terminat azi cu Bulgarii greutățile ce făceau pentru înapoierea prizonierilor și am făcut pe lângă Feldmareșal un demers oficial pentru a se pune

capăt rechizițiunilor de alimente. Mi s-a promis în scurt timp un răspuns favorabil.

Am negociat și eliberarea județului Putna cu speranța de a putea convoca Camerele la Focșani. Feldmareșalul și dl de Kühlmann au promis, dar Statul Major a ridicat atâtea greutăți de execuțiune că am...⁵²

Revenind la memoriile lui Kühlmann:

„Masa populației din București a salutat cu bucurie încheierea păcii, mulțimile de oameni care așteptau pe străzi trecerea delegațiilor noastre au exprimat acest lucru prin ample manifestații de simpatie. După ceremonia semnării⁵³ ne-am reunit la un dineu de gală în casa primitoare a lui Marghiloman, cel care, după părerea mea, prin tactul și înțelepciunea sa diplomatică a adus patriei sale un serviciu neprețuit și în ceasul al doisprezecelea și-a salvat țara din situația atât de periculoasă creată de o politică nebunească. Starea de spirit a fost prietenească și armonioasă, iar Marghiloman mi-a confirmat ceea ce îmi spusese mai înainte, anume că guvernul român este hotărât să ofere Reich-ului german o bucată de teren deosebit de avantajoasă, unde după sfârșitul războiului să se construiască un palat demn de legația germană, pe atunci găzduită în condiții relativ modeste⁵⁴. Am fost într-adevăr încântat de această ofertă în care consideram că pot să văd o recunoaștere a tratatelor duse de noi la București, și am părăsit această capitală cu amintiri plăcute⁵⁵.

În Berlin însă mă așteptau tot felul de neplăceri și intrigi. Naționalistii germani, care știau precis că Înaltul Comandament nu lăsa nimic neîncercat ca să obțină îndepărtarea mea, au atacat violent pacea de la București în ziarele lor. La fel s-a organizat o propagandă prin viu grai și din om în om, menită să servească aceluiași scop. Pacea de la București este o pace proastă – cam așa sunau afirmațiile lor cu diverse variațiuni pe aceeași temă – care nu a adus nimic Germaniei în afară de câteva acorduri economice de o valoare îndoielnică. Niciodată în Germania nu s-a cerut și nu s-a urmărit vreo anexiune teritorială pe seama României, nici măcar de către extrema naționalistă. Noi am reprezentat la București interesele aliatelor noastre, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia și strădaniile noastre principale au fost îndreptate ca să împiedicăm ca mai

cu seamă cele două din urmă să se năpustească una asupra celeilalte și să arate lumii întregi cât de mari sunt divergențele din cadrul Împătritei Alianțe.

Pe urmă se critica vehement faptul că noi împreună cu Austro-Ungaria nu am reușit să-l îndepărtăm pe «Hohenzollernul trădător» și să-l înlocuim cu un «Hohenzollern devotat». Alianța noastră cu România s-a sprijinit mereu doar pe persoana bătrânului rege Carol I și pe încercările sale sincere ca la izbucnirea Războiului Mondial să transforme formula goală de conținut a alianței într-o realitate, ceea ce având în vedere starea de spirit din România nu putea să ducă decât la un jalnic eșec. Țara voia să-și impună planurile ei de extindere asupra Transilvaniei printr-un război împotriva Austro-Ungariei chiar dacă se știa că acesta aducea cu sine și războiul împotriva Germaniei. În ședințele comisiei parlamentare am răspuns la aceste acuze referitoare la înlocuirea actualei dinastii din România printr-o alta a Casei de Hohenzollern că un asemenea demers nu ar fi avut altă urmare decât aceea că regele impus de noi, când armata germană urma să plece cândva din România, ar fi fost și el trimis înapoi în Germania, încercat în vagonul de bagaje al ultimului tren⁵⁶.”

14 ani mai târziu marele istoric Nicolae Iorga va face o critică severă a speranțelor care se puseseră în Marghiloman în vederea încheierii tratatului de pace:

„Peste o lună și o zi, același președinte de Consiliu pune cu tristețe iscălitura sa pe pacea separată din București. Socotelile care se făcuseră cu aducerea lui la putere se dovediseră greșite: nimic n-a fost părăsit din formidabilul program al Centralilor, a căror inteligență, cu Kühlmann și Czernin la un loc, plus ce putea să adauge, din așa de puțin Radoslavov și bietul om care reprezenta Turcia, nu putea să înțeleagă acest lucru: că astfel de condiții draconice, nu erau decât să îndârjească și mai mult la luptă pe beligeranții rămași sub arme: mai lipsea să se adauge, cum s-a făcut, cu tot atâta ușurătate, că și mai grele, mult mai grele, sunt condițiile cari-i pe aceștia din urmă pentru că zăbovesc.”⁵⁷

Pentru a înțelege însă ce s-a petrecut la Berlin în perioada 28 martie – 28 aprilie 1918, răstimpul în care liderii diplomați germani

și austro-ungar au avut un fel de vacanță de Paște prelungită putem recurge la memoriile pe care un om politic german important, Karl Helfferich, le-a scris imediat după război: *Der Weltkrieg* [Războiul Mondial], Ullstein, Berlin, 1919, Band 3, o lucrare importantă pentru înțelegerea aspectelor economice ale efortului de război al Puterilor Centrale. Acolo există un capitol întreg consacrat păcii de la București⁵⁸ în care se arată că de fapt problema esențială era legată de ideea dacă se vor acorda Bulgariei teritoriile pe care aceasta le revendica de la Imperiul Otoman plus stăpânirea deplină asupra întregii Dobroge sau nu. Discuțiile pe care Helfferich le-a purtat cu adevărații lideri ai Germaniei, Hindenburg și Ludendorff, au dus la adoptarea unei soluții de compromis care însă nu a fost acceptată nici de Bulgaria și nici de Imperiul Otoman, pentru că amândurora li se făcuseră promisiuni care dădeau câștig de cauză fiecăruia.

Helfferich își încheia astfel relatarea: „În cursul evoluției nefericite a tratativelor,

pretenția cedării imediate a întregii Dobroge pătrunsesse atât de adânc în spiritul bulgarilor ca o chestiune de onoare națională încât acum opinia publică bulgară vedea în orice soluție temporară doar un jalnic eșec. Deoarece în săptămânile care au urmat semnării tratatului de la București nu s-a obținut consimțământul Turciei pentru cedarea către Bulgaria a nordului Dobrogei⁵⁹ și, în plus, nemulțumirile din Bulgaria au continuat să crească în condițiile unei grave penurii de alimente, guvernul Radoslavov s-a văzut silit să demisioneze. La mijlocul lui iunie 1918 Radoslavov a fost înlocuit cu liderul opoziției, Malinov⁶⁰, un lider politic cel puțin îndoielnic în ceea ce privea sentimentele sale pentru Germania.

În felul acesta negocierile de la București au avut drept consecință o zdruncinare dramatică a alianței și prieteniei noastre cu Bulgaria⁶¹ care avea să fie fatală în deznodământul războiului.”

Ultimul alineat din memoriile lui Karl Helfferich vrea să spună că în ziua în care s-a

**Delegația bulgară care a semnat armistițiul de la Salonic la 29 septembrie 1918:
general maior Ivan Lukov, Andrei Liapcev și Simeon Radev,
fostul ministru plenipotențiar de la București (septembrie 1913 – august 1916)**

anunțat capitularea Bulgariei, la 29 septembrie 1918, dar și străpungerea liniei fortificate *Siegfried* de către britanici, generalul Ludendorff a considerat că războiul este pierdut și a cerut conducerii politice de la Berlin să aducă la putere, ca expresie a voinței *Reichstag*-ului, un guvern ce includea și lideri socialiști (parlamentizarea guvernului) care să înceapă de urgență tratative de pace, ceea ce s-a și întâmplat prin venirea la putere a guvernului condus de prințul Max von Baden (1867-1929) la 3 octombrie. Acest guvern a cerut pace puterilor Antantei și a impus abdicarea împăratului Wilhelm al II-lea la 9 noiembrie pentru a se putea ajunge la semnarea armistițiului de la Compiègne la 11 noiembrie, în condițiile impuse Germaniei de către Antanta.

Concluzia care se desprinde din textele de mai sus este că pacea de la București a fost încă un moment de compromitere al diplomației germane și care în plus a dezvăluit atât antagonismele din cadrul alianței Puterilor Centrale cât și carențele de funcționare ale unui mecanism de luare a deciziei în Germania în care conducerea armatei germane *nu era răspunzătoare în fața conducerii politice a Reich*-ului. Nici nu fusese vreodată.

În încheiere ar fi interesant de văzut modul în care Parlamentul german a primit vestea încheierii păcii de la Brest Litovsk, la 3 martie 1918, pacea pe care Lenin o numise „pacea de la Tilsit”⁶², așa cum este prezentat acest aspect de către istoricul german Hajo Holborn (1902-1969): „Conservatorii și progresiștii au considerat că pacea nu mersese suficient de departe, dar au lăudat-o ca fiind o realizare extraordinară a armelor germane; Centrul și Partidul Progresului au aprobat-o și au considerat că este compatibilă cu rezoluția păcii pe care Parlamentul german o votase la 19 iulie 1917...” Socialiștii majoritari au criticat aspru tratatele de pace pentru că fuseseră redactate fără a fi fost discutate în prealabil în Parlament și nu reprezentau în niciun caz o aplicare a principiului naționalităților, dar au votat pentru ratificarea lor deoarece aduceau pacea în Răsărit. Doar socialiștii independenți au votat împotriva tratatelor de pace; liderul lor, Hugo Haase, a avertizat pe bună dreptate că „după Brest-Litovsk lumea întreagă nu mai poate avea încredere în vreo promisiune de a Germaniei și că

Aliații nu pot fi decât întăriți în hotărârea lor de a nu lăsa să triumfe în lume politica de forță a germanilor.”⁶³ Viitorul va da o tragică confirmare spuselor lui Haase care avea să sfârșească asasinat la 7 noiembrie 1919. Cât despre pacea de la București aceasta a fost ultima pace la negocierea căreia care au participat diplomați germani.

Anexa

BULGARIA ARMISTICE CONVENTION, SEPTEMBER 29, 1918.¹

Military Convention Regulating the Conditions of Suspension of Hostilities Between the Allied Powers and Bulgaria.

(1) Immediate evacuation of the territories still occupied by Bulgarians in Greece and Serbia; no cattle, cereals, or provisions to be exported from such territories, which must be left undamaged; the Bulgarian civil administration will continue to function in the parts of Bulgaria actually occupied by the Allies.

(2) Immediate demobilization of the entire Bulgarian Army, with the exception of a fighting force comprising 3 divisions of 16 battalions each, 4 regiments of cavalry, which will be employed, 2 divisions for the defense of the east frontier of Bulgaria, and of the Dobrudja and 1 division for guarding the railways.

(3) Surrender at points designated by the high command of the armies of the east of arms, munitions, and military vehicles belonging to the elements demobilized, which will be stored by the Bulgarian authorities and under the control of the Allies. The horses also will be handed over to the Allies.

(4) Restitution to Greece of the material of the Fourth Greek Army Corps, taken from the Greek Army at the occupation of eastern Macedonia, in so far that it has not been sent to Germany.

¹ Senate Document No. 147, 66th Congress, 1st Session.

*

The Deputy State Secretary to the State
Secretary (in Bucharest)

Telegram No. 99
Berlin, 7 March 1918
AS 1202

Cout Roedern wishes to garnish his later credit demands, which he will be presenting to the Reichstag next week, with a few comments on foreign policy in order to enliven the atmosphere a little, and would be grateful to Your Excellency for some suitable hints. Would you please give me the necessary instructions?

Bussche.

The State Secretary to the Foreign
Ministry

Telegram No. 88
Bucharest, 11 March 1918, 11.45 p.m.
Received: 11 March, 12.45 p.m.
AS 1261

In answer to telegram No. 99.

The overall situation is so uncertain that I should advise against making any comments

on foreign policy, if not absolutely necessary. In view of the latest reports from Russia, and of the opposition to the ratification of our treaties which exists there, I would especially recommend moderation in the positive results achieved in Brest. One could probably say that the Eastern sky was beginning to lighten, but it would perhaps be better not, as yet, to assume that the transition from war on two fronts to war on a single front is definitely assured.

Kühlmann⁶⁴

NOTE

¹ Richard von Kühlmann (1873-1948), om politic german, secretar de Stat la Externe (6 august 1917 – 9 iulie 1918) a semnat pacea de la București de la 7 mai 1918 în calitate de șef al diplomației germane. Toate datele din acest studiu sunt date pe stilul nou.

² Alexandru Marghiloman (1854-1925), om politic conservator român, președinte al Consiliului de Miniștri (18 martie – 5 noiembrie 1918), cel care a semnat pacea de la București, la 7 mai 1918. Memorialist.

³ Karl Helfferich (1872-1924) om politic german, secretar de Stat la Finanțe (21 ianuarie 1915 – 22 mai 1916), secretar de Stat la Interne (22 mai 1916 – 23 octombrie 1917) în aceeași ultimă perioadă (de fapt până la 9 noiembrie 1917), a îndeplinit și funcția de vicecancelar în vremea cancelarilor Theobald von Bethmann-Hollweg, Georg Michaelis și Georg von Hertling. A participat la elaborarea tratatelor de Pace de la Brest-Litovsk și București.

⁴ Vasil Radoslavov (1854-1929), om politic bulgar, de două ori prim-ministru al Bulgariei (28 august 1886 – 10 iulie 1887 și 17 iulie 1913 – 21 iunie 1918).

⁵ Afirmație discutabilă a autorului având în vedere volumele de documente germane care se publicaseră până în anii 1930.

⁶ Într-adevăr, la 2 august 1914 Poarta Otomană semnase un tratat de alianță cu Puterile Centrale a cărui aplicare a fost ușor de aplicat în condițiile de entuziasm popular manifestat la sosirea în Constantinopol a celor două nave germane *Goeben* și *Breslau* la 14 august și vestea că acestea vor intra în componența marinei otomane în locul a două nave ce fusesse construite pe șantierul britanic și plătite dar pe care britanicii le reținuseră în condițiile izbucnirii Marelui Război.

⁷ Sofia (1870-1932), sora împăratului Wilhelm al II-lea, căsătorită în 1889 cu viitorul rege al Greciei Constantin I (1913-1917 și 1920-1922). Cei doi au fost părinții Elenei (1896-1892) care în 1921 s-a

căsătorit cu viitorul rege Carol al II-lea al României (1930-1940). Cei doi au divorțat în 1928, dar fiul lor Mihai (1921-2017) avea să fie ultimul rege al României (1927-1930, sub regentă, și 1940-1947).

⁸ Este vorba de căsătoria prințului moștenitor al României, Ferdinand, cu principesa Maria de Edinburg, fiica lui Alfred, al doilea fiu al Reginei Victoria a Marii Britanii (1837-1901). Greu de imaginat ca autorul să nu fi știut că principesa, ulterior regina Maria, era verișoara primară a împăratului Wilhelm al II-lea (1888-1918) deoarece mama împăratului, Victoria, era fiica reginei Victoria, iar în ceea ce privește bunica maternă, prima soție a țarului Alexandru al II-lea (1855-1881), fusese Maria von Hessen, iar mama aceluiași țar, țarina Alexandra Feodorovna, soția țarului Nicolae I (1825-1855), se născuse ca Charlotte von Preussen, sora împăratului Wilhelm I (1860-1888).

⁹ Afirmație fantezistă a autorului: nu înfrângerea militară, ci ieșirea Rusiei bolșevice din război în vederea încheierii păcilor separate de la Brest-Litovsk din 19 februarie (cu Ucraina) și 3 martie 1918 (cu Rusia Sovietică) silise România să ceară armistițiul de la 9 decembrie 1917 și apoi să încheie pacea de la Buftea-București la 7 mai 1918.

¹⁰ Este vorba de protocolul secret de la Pless din 6 septembrie 1915, semnat din partea Bulgariei de premierul Vasil Radoslavov și de generalul Nikola Jekov (1865-1949) care din august fusese avansat general maior și numit ministru de război; vezi Vasil Radoslavov, *Bulgarien und die Weltkrise*, Berlin, 1923, pag. 298 și Kurt Hauke, *Bulgarien – Land, Volk, Geschichte, Kultur, Wirtschaft*, Bayreuth, 1943, p. 31.

¹¹ Adică acea parte a Dobrogei care fusese alipită României prin tratatul de pace de la Berlin din 1878.

¹² Vezi Elke Bornemann, *Der Friede von Bukarest 1918*, Frankfurt am Main, 1978, p. 89, nota 79, oferă o amplă explicație bazată atât pe consemnările secretarului de stat german de atunci, Arthur Zimmerman, cât și pe memoriile lui Kühlmann, și ajunge la concluzia că singura explicație pentru „promisiunea” împăratului Wilhelm al II-lea nu este decât o neînțelegere a termenilor din partea celui din urmă care nu înțelegea diferența dintre sudul Dobrogei – Cadrilaterul – și Dobrogea românească și considerase că Bulgariei i se promisese prin protocolul secret din 5 septembrie 1915 toată Dobrogea.

¹³ Arthur Zimmermann (1864-1940) om politic german, secretar de Stat la Externe (22 noiembrie 1916 – 6 august 1917). Destituit în urma faptului că a recunoscut expedierea unei telegrame la 19 ianuarie 1917 („telegrama Zimmermann”) în care Germania promitea ajutor Mexicului împotriva Statelor Unite.

¹⁴ Vezi versiunea oferită de Vasil Radoslavov în ultimul capitol al cărții sale, *op. cit.*, pp. 292 – 313.

Despre declarația împăratului Wilhelm al II-lea Radoslavov scrie: „Notițele mele din 1917 despre Dobrogea conțin următoarele: *Când m-a primit împăratul în audiență personală la Potsdam m-a felicitat pentru marile succese militare raportate în România. Împăratul m-a salutat și m-a felicitat pentru că Bulgaria va primi frumosul oraș Constanța de la Marea Neagră. Erau de față dl Dobrovici, șeful cancelariei secrete a regelui Bulgariei, și secretarul de Stat german de la Externe, dl Zimmermann. Acesta din urmă m-a însoțit pe drumul de întoarcere la Berlin și nu a rostit nicio obiecție la adresa declarației împăratului referitoare la Dobrogea.* Mai târziu însă când guvernul german a aflat despre această declarație a împăratului, sau mai precis când generalii [Hindenburg și Ludendorff] au protestat împotriva ei, ministrul german de la Sofia, contele Oberndorff, mi-a spus: *Împăratului nostru nu-i place când ceea ce spune el este povestit mai departe.* Numai că eu, revenit la Sofia, spuseseam deja acest lucru în fața parlamentului nostru această promisiune îmbucurătoare pentru Bulgaria făcută de împăratul german. Comunicarea mea a fost însă considerată chiar și la curtea regelui nostru drept lipsită de tact și prematură.” (ibidem, pp. 305-306) Destul de ciudat faptul că pentru un eveniment atât de important ca o audiență la Kaiserul Wilhelm al II-lea, Radoslavov nu a reținut nici măcar luna în care s-a întâmplat acest lucru. Și apoi chiar să nu fi știut că de fapt generalii Hindenburg și Ludendorff conduceau politica *Reich*-ului?

¹⁵ Pe cursul râului Marița, vezi E. Bornemann, *op. cit.*, p. 48.

¹⁶ Confuzie a autorului: Palatul Schönbrunn era reședința împăratului Carol I al Austro-Ungariei.

¹⁷ Aluzie la tentativa de pace separată inițiată de împăratul Carol I la 24 martie 1917 prin intermediul cumnaților săi, Sixtus și Franz Xaver de Bourbon-Parma, ofițeri în armata belgiană, și care avea să ducă la conflict cu ministrul de Externe, Ottokar von Czernin, și la destituirea celui din urmă la 14 aprilie 1918.

¹⁸ Kühlmann a sosit la București în ziua de 23 februarie 1918, ora 9, vezi Alexandru Marghiloman, *Note politice*, ediție Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1995, vol. III, p. 87. Chiar a doua zi a trimis un raport în care vorbea despre antipatia dintre premierul Al. Averescu și Marghiloman, vezi *1918 la români. Documente externe 1916-1918*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, vol. II, doc. 332, pp. 1064-1067. În continuare se va cita *1918 la români*...

¹⁹ Hotelul Athénée Palace construit în 1912, sediul misiunii militare germane imediat după instalarea trupelor Puterilor Centrale la București, la 6 decembrie 1916.

²⁰ Emil Hell (1861-1931), general german, participant la bătălia de la Tanneberg din august 1914. Din decembrie 1916 fusese numit șef de stat major al Grupului de Armate Mackensen; avansat general la 20 mai 1917.

²¹ Denumire ironică pentru cei doi generali care preluaseră comanda asupra armatei germane de la 29 august 1916: Hindenburg și Ludendorff; altă denumire ironică mai era și aceea de „dioscuri”, aluzie la eroii mitologici frați gemeni, Castor și Polux.

²² Ceea ce s-a și întâmplat: la 23 aprilie s-a anunțat detașarea generalului Hell și înlocuirea sa cu colonelul Friedrich Wilhelm von Schwartzkoppen (1874-1933), care s-a realizat la 5 mai; Hell nu a mai asistat la semnarea tratatului de pace, vezi Marghiloman, *op. cit.*, pag. 142. La 3 iunie 1918, generalul Hell avea să fie numit comandant al Diviziei 28 de Infanterie de pe frontul de Vest.

²³ Lui Kühlmann i s-a oferit spre găzduire vila boierului oltean, fruntaș conservator, Constantin Geblescu (? – 1927), astăzi pe strada Polonă nr. 8, construită în 1912 de arhitectul Petre Antonescu; vezi Marghiloman, *op. cit.*, p. 87. Dar la pagina 114 același memorialist spune: „Mă duc singur la locuința lui Kühlmann (casa A. Florescu).”

²⁴ Conte Ottokar von Czernin (1872-1932) fusese ultimul ministru plenipotențiar al Austro-Ungariei la București înainte de intrarea României în Marele Război (noiembrie 1913 – 14/27 august 1916). La 22 decembrie 1916 fusese numit ministru de Externe.

²⁵ În consemnarea sa de la 25 februarie, Marghiloman precizează faptul că Kühlmann mai fusese la București: „...întors dintr-o misiune diplomatică, prânzise tot în această sală de la Athénée Palace, pe când Poklevsky [ministru plenipotențiar rus] oferea o masă veselă întregii Antante, pentru a sărbători luarea Przemysului!” Marghiloman, *op. cit.*, p. 89. Trupele ruse cuceriseră fortăreața Przemysl după cel mai îndelungat asediu al războiului, 133 de zile, la 9/22 martie 1915.

²⁶ În volumul *1918 la români*, doc. nr. 330, pp. 1061-1062, din 16 februarie 1918, se reproduce telegrama împăratului Carol I către împăratul Wilhelm al II-lea în care suveranul Austriei cere ca României să nu i se impună „condiții mai apăsătoare decât este necesar. Chiar și acestea sunt destul de grele, astfel încât impunerea lor nu va fi în niciun caz ușoară și va periclita poate înfăptuirea unei păci... Nu se poate pretinde ca un stat să accepte să i se impună o astfel de renunțare totală la cele mai importante întreprinderi economice pe care le posedă...”

²⁷ În text „Maracești”.

²⁸ Ultimatumul despre care vorbește Kühlmann fusese impus de Czernin regelui Ferdinand la sfârșitul întrevederii lor de la Răcăciuni, la 27

februarie, ora 17, și urma să expire după 48 de ore, adică în ziua de 1 martie la ora 17. Vezi cele discutate în cursul întrevederii de la Răcăciuni dintre regele Ferdinand și Czernin în 1918 *la români...*, doc. nr. 33, pp. 1077-1081.

²⁹ Această situație este explicată în Elke Bornemann, *Der Friede von Bukarest 1918*, Frankfurt am Main, 1978, în nota 187, pag. 42: „Mackensen a spus: *De-am putea să decidem lupta prin arta diplomatică! Nu vreau să vărs sângele trupelor mele pentru ceea ce este în primul rând cauza bulgarilor, care ne obligă să punem iar mâna pe arme.* (Mackensen, *Briefe und Aufzeichnungen*, 1922, p. 346-347) Apoi amiralul Albert Hopman, reprezentantul statului major naval german, a consemnat în jurnalul său spusele lui Kühlmann că „el nu poate să susțină o asemenea politică. *Oberste Herresleitung*, spre deosebire de *Oberkommando Mackensen* consideră că o operațiune împotriva României ar fi ceva foarte simplu.”

³⁰ La fel a fost și pentru români, așa cum se vede din notele lui Marghiloman despre tensiunea deosebită care domnea în cercurile înaltei societăți, vezi Marghiloman, *op. cit.*, pag. 92.

³¹ Despre planul elaborat de Kühlmann și comunicat cancelarului Georg von Hertling la 28 februarie: „Dacă împăratul austriac nu vrea să dea ordinul de luptă trupelor sale, Czernin și cu mine vrem să ținem știrea secretă și să procedăm așa cum am convenit [adică să se ceară toată Dobrogea]. Doar în momentul dinaintea confruntării militare să prezentăm politicianilor români – aparent spontan – o propunere de mediere în care Dobrogea de nord să fie lăsată României contra unei mari sume de bani de plătit bulgarilor de către români; suma pentru început: un miliard.” Kühlmann nu avea în vedere un refuz al acestei soluții din partea guvernului bulgar, pe care nici nu l-a consultat, ci credea că acesta doar „va vocifera.” Vezi Elke Bornemann, *op.cit.*, p. 42, nota 188.

³² La 1 martie, cu o oră înaintea expirării ultimatumului, a venit scrisoarea lui Averescu în care se arăta disponibilitatea României pentru negocieri, se comunicau numele împuterniciților, dar se pronunța împotriva condițiilor *sine qua non* ale Puterilor Centrale. Răspunsul a fost considerat nesatisfăcător de către ambii lideri, s-a dat trupelor ordinul de luptă, dar s-a prelungit ultimatumul până la 2 martie, ora 12. Și acest răstimp a trecut, românii au cerut o păsuire în vederea unui nou consiliu de coroană, dar seara Averescu a telegrafiat „că România se pleacă în fața forței și acceptă condițiile Puterilor Centrale.” Elke Bornemann, *op. cit.*, pag. 43. Vestea că guvernul român de la Iași a acceptat condițiile Puterilor Centrale a fost adusă lui Marghiloman de către contele Csaky la doua zi, 2 martie, la orele 9 ½

seara, vezi Al. Marghiloman, *op. cit.*, pag. 93.

³³ A se vedea în anexă documentele din 7 și 11 martie 1918 în care Kühlmann cere să nu se creadă deocamdată „că tranziția de la un război pe două fronturi la un război pe un singur front este pe deplin asigurată.”

³⁴ Johannes Kriege (1859-1937), jurist și diplomat, consul în Paraguay, la Asuncion (1889-1894), apoi la Sarajevo (1894-1896), din 1906 până la moarte membru permanent al Tribunalului Internațional de la Haga, membru al delegației germane la cea de-a doua conferință de la Haga (15 iunie – 18 octombrie 1907), din septembrie 1911 până în noiembrie 1918 a fost director în ministerul de Externe (șeful departamentului juridic), prim împuternicit al delegației germane la tratativele de pace de la Brest-Litovsk și București. După noiembrie 1918, a fost consilierul juridic al împăratului exilat Wilhelm al II-lea până în 1924. Membru al *Landtag*-lui, parlamentul prusian (1921-1932).

³⁵ Foarte interesant portretul pe care i-l face Al. Marghiloman acestui funcționar cu atribuții speciale: „22 martie:...Ținem două ședințe... la Kühlmann. Arion și cu mine. De partea cealaltă Excelența Sa Kriege, conducătorul jocului, tare ca stânca, chițibușar, prevăzător, memorie grozavă...” Și mai interesantă consemnarea memorialistului din 25 martie: „Conferință cu dl von Kriege, seara la 9 ½. După ce am stabilit definitiv textul protocolului privitor la regimul teritoriului și am examinat chestiuni financiare, precum depozitul de aur al Băncii Naționale de 50 de milioane, transformat în mărci, și o cerere a Austriei de 35 de milioane, vorbim de mai multe chestiuni. El îmi spune: *Tratatul nostru politic va servi de model tuturor celorlalte tratate de încheiat. Cum aveți Basarabia, să nu vă plângeți. Mulțumiți lui Dumnezeu că scăpați așa de ușor; pot să vă asigur că, urmând un proiect care se hotărâse, erați definitiv împărțiți: Rusia avea Moldova și Austria România* [în sensul de teritoriul Țării Românești]. (subl S.C.) *Tezaurul Băncii era să fie confiscat la Berlin. Eu m-am opus la aceasta din toate puterile; a fost numai pus sub sechestru. Comisia Gurilor Dunării va avea probabil administrarea liniei Cernavodă-Constanța și a portului. Pentru Franța condițiile de pace, după victoria de acum în curs, vor fi mai grele decât înainte de bătălie.*” Al. Marghiloman, *op. cit.*, pp. 115 -116.

³⁶ Interesant raportul secret pe care Kühlmann l-a trimis la Ministerul de Externe la 1/14 martie 1918 în care prezenta programul politic al lui Marghiloman și cerea susținerea unui guvern condus de acesta, deoarece Mackensen spusese că „noi nu ne putem asuma... o respingere a cabinetului Marghiloman” căci s-ar ajunge probabil la haos, vezi 1918 *la români...*, doc. 342, pp. 1088-1091.

³⁷ Tzigara Samurçaș (1872-1952) istoric de artă, etnograf, muzeolog și jurnalist cultural român. Uriașă activitate de promovare și valorificare a patrimoniului cultural românesc. Fondator al Muzeului de Artă Națională (1906), azi Muzeul Țăranului Român, al cărui director a fost în următorii 40 de ani. Fondator al Muzeului Theodor Aman. Prefect al poliției Capitalei (30 noiembrie/13 decembrie 1916 – 1/14 noiembrie 1918. A fost cel care la 20 septembrie 1917 l-a primit pe împăratul Wilhelm al II-lea în vizita la Curtea de Argeș și s-a lăsat fotografiat împreună cu el. După cum a subliniat criticul literar Dumitru Hincu, comportamentul din timpul războiului al istoricului de artă nu a fost niciodată criticat de guvernele interbelice.

³⁸ Probabil tezaurul de la Pietroasa, celebra „cloșca cu puii de aur”.

³⁹ *The Studio: An Illustrated Magazine of Fine and Applied Arts*, revistă britanică de arte frumoase și decorațiuni interioare (1893-1964). Fondatorul și primul redactor a fost Charles Holme (1858-1923). Revista a exercitat o influență majoră asupra dezvoltării stilului *Art Nouveau* și a mișcării *Arts and Crafts*. S-a contopit cu revista *Studio International* în 1964.

⁴⁰ Marghiloman consemnează vizita lui Kühlmann împreună cu Alfred Horstmann (1879-1947) la Constanța în ziua de 28 februarie, vezi *op. cit.*, pag. 91.

⁴¹ Este vorba de Conon Arămescu Donici (1837-1922), mitropolit primat al Bucureștilor (1912-1918).

⁴² Celebrul eveniment la care se referă Kühlmann avusese loc cu puțin timp înainte de venirea sa la București; furtul moaștelor Sf. Dumitru de către bulgari s-a petrecut la 17 februarie, dar a doua zi moaștele au fost recuperate: „O oprire a automobilului a silit pe hoți să pună coșciugul într-o căruță și au putut fi astfel prinși la Daia, lângă Călugăreni. Horstmann îmi spune că mareșalul a fost furios când i s-a anunțat răpirea și că ieri toată ziua a arătat o mare nerăbdare. Va fi sever cu cei 18 sau 20 de bandiți, care au fost arestați.” Al. Marghiloman, *op. cit.*, pp. 82-83.

⁴³ În sensul că guvernul generalului Averescu nu a acceptat să renunțe la Dobrogea în schimbul alipirii Basarabiei la România.

⁴⁴ Marghiloman consemnează faptul că la 7 martie Kühlmann i-a spus: „Nu vă temeți de nimic; sunt sorți ca țara dvs. să iasă mărită din catastrofă.” Al. Marghiloman, *op. cit.*, pag. 98, era o aluzie evidentă la posibilitatea alipirii Basarabiei.

⁴⁵ Marghiloman consemnează și el incidentul cu spargerea pietrei litografice, dar consemnarea respectivă se referă la noaptea de 25 spre 26 martie, când la ora 4 ½, la locuința lui Kühlmann, și nu la Palatul Cotroceni, a avut loc semnarea unui

protocol privind condițiile politice, teritoriale și militare preliminare ale tratatului, plus principiile unui acord privind petrolul, așa cum ceruse generalul Ludendorff, semnarea tratatului urmând să aibă loc după reglementarea clauzelor economice (E. Bornemann, *op. cit.*, pag. 48) în prezența tuturor reprezentanților Puterilor Centrale: „Uniforme, decorații smokinguri, un frac – Kühlmann – redingote. Cinematografe și aparate fotografice... Czernin și Kühlmann pleacă la vânătoare pe Dunăre.” Al. Marghiloman, *op. cit.*, pp. 114-115. Tot Marghiloman arată că Czernin și Kühlmann au plecat spre capitalele lor la 29 martie, ora 1 ½, pentru a serba Paștele, ibidem, pag. 117. Czernin a trebuit să demisioneze la 14 aprilie și două zile mai târziu contele Burian a fost numit în locul său. Kühlmann s-a dus întâi la Sofia, împreună cu Radoslavov, ca să mai aplaneze tensiunile existente, vezi E. Bornemann, *op. cit.*, pag. 49. Va reveni la București la 28 aprilie, vezi Marghiloman, *op. cit.*, pag. 137.

⁴⁶ Marghiloman consemnează această discuție la 15 aprilie: „La ora 7 conferință cu Hell și experții săi pentru șantierul de la Giurgiu. Întreb lămurit: *Și nu mai cereți nimic la Brăila? – Nu, mi se răspunde; vom interesa numai capital german în șantierele lui Fernik.*” Ibidem, pag. 129.

⁴⁷ Elke Bornemann arată că aici este vorba de o confuzie a lui Kühlmann, deoarece pretențiile germane asupra Giurgiului fuseseră formulate de la bun început, iar „Acordul asupra șantierului de la Giurgiu” fusese parafat încă de la 23 aprilie. Așa că se poate să fi fost vorba de pretențiile germane asupra portului de la Turnu Severin. E. Bornemann, *op. cit.*, pag. 192, nota 72.

⁴⁸ Respectiva conferință va avea loc la Spa (Belgia) la 12 mai 1918, vezi Georg von Müller, *Regierte de Kaiser?*, Göttingen, 1959, p. 375.

⁴⁹ Este vorba de art. 7 din condițiile preliminare: „Guvernul român se obligă să sprijine din punct de vedere tehnic al căilor ferate transportul trupelor Puterilor Centrale prin Moldova și Basarabia spre Odessa.”

⁵⁰ Este vorba despre articole 31-33 din tratatul juridic-politic cu Germania.

⁵¹ Nu s-a făcut un asemenea protocol, dimpotrivă în art. VIII există o formulare din care se putea interpreta faptul că Puterile Centrale nu recunosc unirea de la 27 martie / 9 aprilie: „*Până la lămurirea stărei din Basarabia, forțele militare navale și maritime române se lasă cu întreg echipajul și armamentul lor.*” Arhivele Naționale, Fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 32/1918, fila 37, verso.

⁵² Aici se încheie textul lui Marghiloman, aflat în Arhivele Naționale, Fond Casa Regală. Documente oficiale, dosar nr. 25/1918, filele 1 și 2.

⁵³ Afișele oficiale au consemnat ca moment al semnării ora 10.58. Marghiloman: „Ne regăsim în salonul care servește de bufet când sunt recepții, alături de salonul în care s-a ținut Consiliul de Coroană din 14 [27] august 1916. Ultimele învoieli cu bulgarii, pentru manuscrisele furate de la Academie. Îscălesc cu Kühlmann micile protocoale: navigarea staționarelor până la Fetești, adeziunea în principiu la o alianță vamală, despăgubiri prizonierilor maltratați, nota privitoare la judecarea Guvernului Brătianu, protocol pentru biserici și comunități românești în Germania (a se întinde și pentru Bulgaria, ceea ce s-a făcut în cursul ședinței; Austria n-a semnat încă, și Kriege m-a înștiințat că Burian va avea greutate). În sfârșit ședința generală începând, ne așezăm. Germanii la mijloc; Burian – el singur e toată comisia, deși Graz și Mittag sunt în spatele lui – turcii alături de el; bulgarii – și sunt cel puțin 6 – la stânga germanilor. Ca să nu fim în capul mesei ne refugiem în față, singuri și în fața germanilor. Cinematografele lucrează. Ministrul Kühlmann citește o scurtă cuvântare – și semnăturile încep. La ora 12, în mijlocul unei mari zăpăceli – s-ar fi putut trece orice s-ar fi voit – s-a isprăvit. Telegrafiez îndată Regelui: *Am adâncă mulțumire să comunic M.V. că pacea s-a încheiat; tratatul care în ultimele negocieri a primit unele modificări favorabile țării, a fost semnat la ora 12. El va purta titlul de Pacea de la București. Sub conducerea M.V. și sub ocrotirea Dinastiei, România își va putea reîncepe munca spornică pentru consolidarea viitorului ei. Președintele Consiliului de Miniștri.*” Marghiloman, *op. cit.*, pp. 144 -145.

⁵⁴ *Almanach de Gotha*, 1894, p.1111, consemnează sediul legației germane pe str. Polonă nr. 19, apoi cel din 1895, pp. 1181 pe str. Romană nr. 72 (actuala str. Mihai Eminescu), apoi în 1899, p. 1215, pe str. Eldorado nr. 1 Din 1900 se afla pe Calea Victoriei nr. 188 cf. *Almanach de Gotha*, 1901, p. 991, și așa va rămâne până în septembrie 1944 (sediul fostului cazinou Victoria).

⁵⁵ „La ora 1 dau dejun de adio: Kühlmann, Kriege, de Rosenberg, Oberndorff, Richthoffen, Horstmann, de Below etc. Repet lui Kühlmann lucrul la care ține mult, că va avea la Șosea terenul pe care îl cere ca să clădească o Legație frumoasă. Plecarea lui Kühlmann cu bulgarii la ora 4.45 pentru Sofia. Se duce să salute pe Regele Ferdinand. Bănuiesc că mai sunt dedesubt oarecari neînțelegeri. Prin tratat, în ultimul moment, s-a lăsat bulgarilor partea de jos a Dobrogei până la o linie paralelă cu linia drumului de fier la distanță de 10-15 km. de ea. Restul e condominiu.” Marghiloman, *op.cit.*, pag. 145.

⁵⁶ „În Germania Kühlmann e strașnic atacat, în special de *Berliner Tagblatt* din București. Se destăinuiește toată activitatea sa la *Venusberg*, unde voioasele cântărețe îi strigau: *Unchiule! Unchiule! Dă-ne nouă pace!* Iar mai târziu Harden vorbea în *Zukunft* de *duhurile balcanice* sub *inspirația* căroră lucra Kühlmann.” Vezi Virgiliu N. Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german*, Cartea Românească, București, 1920, p. 267 consemnare din 11/24 aprilie 1918.

⁵⁷ Nicolae Iorga, *Sub trei regi. Istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național*, București, 1932, pp. 276-277.

⁵⁸ Der Friede von Bukarest pp. 298-316, publicat de noi sub titlul *Memoriile lui Karl Helfferich (1872-1924) despre România în anii Marelui Război*, în Acta Moldavie Meridionalis, Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare”, Vaslui, XXXIX/vol. II, 2018, pp. 101-114.

⁵⁹ Este vorba de fapt de cedarea către Bulgaria a întregii Dobroge românești.

⁶⁰ Aleksadăr Pavlov Malinov (1867-1938), om politic bulgar, cunoscut ca simpatizant al Rusiei, prim-ministru (29 ianuarie 1908 – 29 martie 1911 și 21 iunie – 28 noiembrie 1918, când a fost adus la putere pentru a negocia armistițiul cu Aliații care a fost semnat la Salonic la 29 septembrie).

⁶¹ Vasil Radoslavov a arătat în finalul memoriei sale (pp. 312-313) că la 25 septembrie 1918, la Berlin, ministrul plenipotențiar bulgar, Kolușev, alături de reprezentanții Germaniei, Austro-Ungariei și Turciei, au semnat un protocol prin care nordul Dobrogei trecea fără nicio altă rezervă la Bulgaria. Numai că în ziua de 29 septembrie, când Kolușev venise la Sofia ca să anunțe ministrului de Externe această reușită, reprezentanții Bulgariei semnau la Salonic, în fața reprezentanților Antantei, armistițiul care însemna de fapt capitularea armatei bulgare.

⁶² Aluzie la încheierea păcii de la Tilsit la 7 iulie 1807 între țarul Alexandru I al Rusiei și împăratul francezilor, Napoleon I, care a permis Rusiei să se refacă după înfrângerile suferite la Austerlitz, Eylau și Friedland și să reia politica antinapoleoniană cinci ani mai târziu. De menționat că tot la Brest-Litovsk s-a semnat la 19 februarie 1918 și tratatul de pace dintre Ucraina și Puterile Centrale.

⁶³ Hajo Holborn, *Deutsche Geschichte in der Neuzeit*, München, 1971, vol. III, pp. 266 - 267.

⁶⁴ *Germany and the Revolution in Russia 1915-1918. Documents from the Archives of the German Foreign Ministry*, edited by Z.A.B. Zeman, London, Oxford University, 1958, p.119.

**Pacea de la București (24 aprilie / 7 mai 1918) și reîntrirea
României în război (28 octombrie / 10 noiembrie 1918)**

ROMÂNIA
MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE
Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară
Str. Constantin Mille nr. 6, sector 1, București
tel./fax: 021/315.94.56, e-mail: ipsdmh@yahoo.com

P R O G R A M

Masa rotundă cu tema:

**Pacea de la București
(24 aprilie/7 mai 1918)
și reîntrirea României în război
(28 octombrie/10 noiembrie 1918)**

7 iunie 2018
Cercul Militar Național, Sala „Alba Iulia”

09.30-10.00 **Alocuțiuni de deschidere:**

- **Mircea DUȘA**, secretar de stat pentru politica de apărare, planificare și relații internaționale
- **Dr. Ioan DRĂGAN**, directorul Arhivelor Naționale ale României
- **General maior (ret.) dr. Mihail E. IONESCU**, directorul Institutului pentru studii politice de apărare și istorie militară

10.00-10.15 Vernisarea expoziției organizată de Arhivele Naționale ale României

10.15-10.20 Fotografie de grup

10.20-10.30 Pauză

10.30-12.00 **Sesiunea I. *Pacea de la București și consecințele sale***
Moderatori: **Dr. Daniel CAIN**, **dr. Octavian ȚÎCU**

- ✎ **Dr. Alexandru MADGEARU:** *Un document francez despre ocupația Puterilor Centrale asupra teritoriului românesc* (Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară)
- ✎ **Dr. Alin SPÂNU:** *Armistițiul de la Brăila (ianuarie 1918), în analiza maiorului Alexandru Dumitrescu* (Universitatea București)
- ✎ **Prof. univ. dr. Alexandru OȘCA:** *Revenirea la cadrul de pace impus de Centrali după Pacea de la București (7 mai 1918). Soluții și formule de oportunitate* (Comisia română de istorie militară)
- ✎ **Dr. Manuel STĂNESCU:** *Problema Dobrogei în Tratatul de Pace de la Buftea București* (Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară)

- ✎ **Dr. Alina PAVELESCU, dr. Șerban PAVELESCU:** *Dimensiuni teritorial-strategice și economico-militare ale Păcii de la Bufta, București* (Arhivele Naționale ale României; Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară)

- Q&A

12.00 -12.15 Pauză

12.15 -13.45 **Sesiunea a II-a. Guvernul Marghiloman. Sfârșitul conflictului mondial. Reintrarea României în război**
Moderatori: **Dr. Alina PAVELESCU, Iurie LIȘMAN**

- ✎ **Dr. Daniel CAIN:** *Parlamentul Marghiloman* (Institutul de studii sud-est europene)
- ✎ **Dr. Voin BOJINOV:** *The Armistice of Salonica and the Bulgarian Exodus from the First World War* (Institutul de istorie al Academiei de științe a Bulgariei)
- ✎ **Dr. Octavian ȚÎCU:** *Între Brest-Litovsk și Bufta-București: o diplomatie necunoscută a Republicii Democratice Moldovenești* (Institutul de istorie al Academiei de științe a Moldovei)
- ✎ **Prof. univ. dr. Dumitru PREDA:** *Reintrarea României în război și relațiile cu Antanta (noiembrie 1918-ianuarie 1919)* (Ministerul Afacerilor Externe)
- ✎ **Lucian DRĂGHICI:** *Acțiunile Marelui Stat Major pentru menținerea capacității de luptă a armatei române și reintrarea în război* (Arhivele militare naționale române)

- Q&A

13.45 -14.45 Pauză

14.45-16.15 **Sesiunea III-a. *Perspective istoriografice asupra păcii de la București și a sfârșitului Primului Război Mondial***

Moderatori: **Dr. Voin BOJINOV, dr. Carmen Sorina RÎJNOVEANU**

- ✎ **Iurie LIȘMAN, Sergiu CATARAGĂ:** *Pacea de la București în istoriografia rusă* (Centrul de cultură și istorie militară, Chișinău, Republica Moldova)
- ✎ **Dr. Constantin IORDAN:** *Documente diplomatice germane despre Bulgaria și Pacea de la București (mai 1918)* (Institutul de studii sud-est europene)
- ✎ **Dr. Cristina CONSTANTIN:** *Sfârșitul Primului Război Mondial în documente din patrimoniul Muzeului Militar Național* (Muzeul militar național „Regele Ferdinand I”)
- ✎ **Dr. Mihail DOBRE:** *Pacea separată a României cu Puterile Centrale și reacția diplomatică a Antantei. „Cazul italian”* (Universitatea București)
- ✎ **Dr. Sorin CRISTESCU:** *Documente germane despre negocierile și semnarea Păcii de la București* (Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară)

• Q&A

16.15-16.30 **Concluzii:**

- **General maior (ret.) dr. Mihail E. IONESCU,** directorul Institutului pentru studii politice de apărare și istorie militară